

Rafel de Biure, els Hospitalers i Vallverd en litigi (1606-1623)

Valentí Gual i Vilà, *professor de la UB*
gual@ub.edu

Manel Güell Junkert, *arxiver i historiògraf*
mgjunkert@gmail.com

RESUM

En els segles XVI i XVII, la conflictivitat social i patrimonial podia generar bàndols que s'enfrontaven en les anomenades *guerres privades*. Sovint les protagonitzaven membres de l'aristocràcia nobiliar coneguts com *senyors-bandolers*. S'exposa el litigi per la jurisdicció de Vallverd que va enfrontar Rafel de Biure amb la comanda de Barberà de l'Orde de Sant Joan de l'Hospital de Jerusalem, amb accions punitives de caire judicial que alternaven amb actes violents. A partir de la documentació trobada procedent de la cúria del batlle de la castlania de Vallverd, es pot conèixer la versió d'una de les parts i contrastar-la amb la contrària. S'annexa una ressenya-transcripció d'aquest material documental.

RESUMEN

En los siglos XVI y XVII, los conflictos sociales y patrimoniales podían generar bandos que se enfrentaban en las denominadas *guerras privadas*. A menudo las protagonizaban miembros de la aristocracia nobiliar conocidos como *barones-bandoleros*. Se expone el litigio por la jurisdicción de Vallverd que enfrentó a Rafel de Biure con la encomienda de Barberá de la Orden de San Juan del Hospital de Jerusalem, con acciones punitivas de tipo judicial que alternaban con actos violentos. En base a la documentación hallada de la corte del baile de la castellanía de Vallverd, se puede conocer la versión de una de las partes y contrastarla con la contraria. Se anexa una reseña-transcripción de esta documentación.

ABSTRACT

In the 16th and 17th centuries, social and patrimonial conflicts could generate sides that faced each other in the so-called private wars. They were often carried out by members of the noble aristocracy known as *bandit-barons*. The litigation for the jurisdiction of Vallverd that confronted Rafel de Biure with the Barberá's command of the Order of Saint John of the Hospital of Jerusalem, with punitive judicial actions that alternated with violent acts, is exposed. Based on the documentation found from the mayor court of the master of the Vallverd's castle, the version of one of the parties can be known and contrasted with the opposite. A review-transcription of this documentation is attached.

Paraules clau: Bandolerisme aristocràtic, guerra privada, senyors-bandolers, cúria del batlle, alta i baixa jurisdicció, castlania de Vallverd, Rafel de Biure, l'Orde de Sant Joan de l'Hospital de Jerusalem usurpació.

Palabras clave: Bandolerismo aristocrático, guerra privada, barón-bandolero, corte del baile, alta y baja jurisdicción, castellanía de Vallverd, Rafel de Biure, la Orden de San Juan del Hospital de Jerusalem, usurpación.

Keywords: Aristocratic banditry, private warfare, baron-bandit, mayor court, high and low jurisdiction, master of the Vallverd's castle, Rafel de Biure, the Order of Saint John of the Jerusalem Hospital, usurpation

Nota: Traduccions arranades a partir del *Google Translate*.

Manel Güell Junkert (Tarragona, 1965) Llicenciat en grau d'Història per la URVT i diplomad en Genealogia per la SCGHSVN de Barcelona, treballa d'arxiver a l'Arxiu General de la Diputació de Tarragona. És membre de la Institució Catalana de Genealogia i Heràldica (ICGenHer) i autor de monografies sobre la guerra dels Segadors i de molts articles d'assaig en revistes del sector. També ha publicat treballs de genealogia i nobiliària sobre la noblesa d'Alcover o sobre llinatges com els Margarit de Castell d'Empordà, els Canals i els Gebelí, de Tarragona o els Llegat i els Vila, de Barcelona. Actualment es dedica a investigar el seu arbre genealògic i ha col·laborat amb l'Arxiu Històric Arxidiocesà.

Valentí Gual Vilà (Barcelona, 1962) és doctor en història moderna per la Universitat de Barcelona i professor de la mateixa universitat des de 1990. Ha orientat la seva recerca arxivística cap a la demografia històrica, amb aplicació dels sistemes de recompte numèric i de reconstrucció de famílies. Ha estudiat la immigració occitana a la Conca de Barberà i publicat una síntesi sobre aquest corrent migratori a la Catalunya moderna. Va efectuar els registres dels documents conservats als Armaris II i III de l'Arxiu del Monestir de Poblet, processos civils i criminals.

També ha fresat la investigació en el terreny de la història agrària.

La seva bibliografia és consultable a l'Aplec de Treballs núm. 35 (2017) i en aquesta mateixa revista hi ha un recull de la seva obra menor.

Winston Spencer Churchill va dir en una ocasió que no donar-se mai per vençut tenia més mèrit que guanyar. Va ser una de les claus que el van ajudar a vèncer l'Alemanya nazi. D'homes forjats amb un tremp similar, n'hi va haver almenys un, al Camp de Tarragona i Conca de Barberà el primer terç del segle XVII. Ens referim a Rafel de Biure de Montserrat (1569-1634), baró d'Aguilar, senyor de Vallespinosa, Preixens, Mitjanell i la quadra de Gorga i carlà de Pontils, Santa Perpètua de Gaià i Vallverd. Els primers anys de la dissetena centúria, Biure, va haver de lluitar, i fort, contra un oponent formidable, l'Orde de Sant Joan de l'Hospital, que li va disputar el senyoriu de Vallverd. Els hospitalers s'integraven en un orde templer (Sobirà Orde Militar i Hospitaler de Sant Joan de Jerusalem, de Rodes i de Malta), molt ric i influent, amb una vintena de comandes arreu del país, la més propera, la comanda de Barberà, que comprenia els feus de Barberà, Biure, el Cogul, Montbrió de la Marca, Ollers, el Pinetell, Pira i Vallverd.

El 6 de setembre de 2008, a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona estant, vam localitzar, mentre consultàvem el fons de l'arxiu Margarit, un feix separat de documents que procedien clarament de la cúria del batlle de Vallverd. Aquells dies, enfeïnats en multitud d'altres projectes, ens vam limitar a encomanar-ne còpia escanejada en paper (formalitzada el següent 8 de novembre).¹ El professor Dr. Valentí Gual en va fer, en el seu dia, una ressenya de cada document, procurant inserir les transcripcions textuais més interessants per donar vida als fets relatats en les nombroses actes de declaració que componen aquesta col·lecció documental. Va seguir l'estil que tant d'èxit li havia reportat quan va treballar els armaris II i III de l'Arxiu del Monestir de Poblet.² Les fases d'extracció i processament de dades estaven enllestides i ens vam proposar aprofitar aquest interessant material quan se'ns donés l'ocasió.

Aquesta s'ha fet esperar uns anys, però no volent deixar passar més temps, hem recuperat el projecte de donar-lo a conèixer, connectat com està amb dos dels temes en què ambdós autors del present treball ens podem considerar, respectivament, especialistes: el règim de justícia feudal administrat per les cúries baronials i la figura del senyor-bandoler Rafel de Biure.

Es tracta d'un conjunt de 280 pàgines, que abracen des del 1444 al 1623, de processos judicials, imputacions, declaracions, testimonis i sentències, corresponents a la cúria del batlle de Vallverd.³ Els hem agrupat en 15 processos, o millor dit, actes de processos. Òbviament no es tracta de tots els processos judicials que van passar per aquesta cúria, sinó d'una tria clarament orientada a demostrar: 1) l'adquisició del mixt imperi o de la jurisdicció civil o baixa de Vallverd, per part dels Biure en el segle XV; 2) antecedents demostratius del seu exercici, ja en el segle XV, i 3) alguns dels processos incoats contra autoritats de l'Orde de Sant Joan de l'Hospital per continus actes d'usurpació de funcions. Sembla bastant clar que aquest conjunt documental va ser marginat (o copiat en diferents trasllats) de l'arxiu de la cúria del batlle, i preparat per nodrir els patracols amb els quals els advocats de Rafel de Biure (i posteriorment, dels Margarit) van defensar la causa a les sales dels tribunals. Passa el mateix amb la documentació dels advocats santjoanistes, que es troba, sinó tota una part prou important, a l'ACA.⁴

Abans, però, d'entrar en matèria descriptiva, hem trobat convenient fer un repàs per definir els diferents elements que configuraven la realitat social, civil i judicial d'aquella època, i així contextualitzar adequadament fenòmens com el règim senyorial i el feudal, la guerra privada, el bandolerisme aristocràtic, l'administració de justícia o l'existència de senyors-bandolers, com ara el nostre protagonista, considerat un dels més destacats.

Bandolerisme senyorial.⁵

Les guerres privades aristocràtiques

Bandolers o bandits?

El context històric i social, clar està, no era, en els segles XVI-XVII una guerra mundial, però sí minúscules, ocasionals i contínues disputes que molt sovint ultrapassaven l'àmbit del consens judicial i donaven peu a la violència d'actuacions arbitràries, sorolloses bregues i, fins i tot, en casos extrems, a enfrontaments armats. És el fenomen que es coneix com Bandolerisme (del) barroc.

Definir el terme "bandoler" en la societat barroca no és fàcil. Cal separar bé el simple lladre fill de la misèria que, emparat en la foscor o al redós d'un indret apropiat, assaltava la gent per robar-los i, així, viure del que n'obtenia, del fadrí armat que seguia, de grat o per força, un baró jurisdiccional en la seva petita guerra internobiliar o a un líder veïnal embregat per la propietat d'una finca o peça de terra, el casori d'una pubilla, un dot impagat, una greu ofensa, o més comunament, una revenja. Aquest últim aspecte, el bandolerisme popular, està magníficament representat per figures com Jaume i Llorenç Clua, de Corbera d'Ebre, o Domenjó Morgandí i Antoni Pujol, del Baix Llobregat.⁶

Així, la rivalitat entre dues famílies, o clans, feia que al voltant de cada una tanquessin files altres subfamílies de parents, amics, mainaders, lacais o fautors. Es lamentava l'Inquisidor de Mallorca que "*Los principales de estos bandos son cepas y cabezas con tantos sarmientos que cualquier paso que da la justicia se encuentra con ellos*".⁷ El marquès d'Almazán, virrei de Catalunya el 1614, deia referint-se als bandolers que "*la tierra los produce como hongos*".⁸ El "clima de terror" que aquest fenomen era capaç de desfermar en una contrada determinada era d'autèntica guerra campal. Les lluites nobiliars pel control de la paeria lleidatana, en els inicis del segle XVI, tenien terroritzats els paers, que denunciant la ruïna i perdició de la ciutat, confessaven que: "*sta tan pressa que ni los oficiales, ni ningunas altres personas no gosen anar per la ciutat, per la gran artilleria que los bandolés tiren per carrers y per la plaça*".⁹ El tardobandolerisme mallorquí sumia en la impotència i la desesperació a l'Inquisidor, que el 1619 assegurava al rei que en els tres anys que feia que ocupava el càrrec "*Son más de cuatrocientas muertes las que se han producido [...] con arcabuces y pistolas, y son tan ciertas las venganzas, aunque sean de causas leves, que no hay quien tenga segura la vida [...] No hay una reservación de unos estados y sexos, que esté tocado de este mal espíritu...*".¹⁰

Bandoler de Sierra Nevada, 1862. Gravats francès extret de 'Le Tour du monde' (www.todocoleccion.net/jarte-gravadosi...).jpg

Imlustració de la p. 78 del llibre 'The Bandolero, or, A Marriage among the Mountains', 1866, de Myne Reid. British Library (www.flickr.com|britishlibraryj...).jpg

La Guerra privada

En aquest treball, però, ens adscriuim al bandolerisme practicat per barons feudals, una classe social especialment desvagada.¹¹ En els segles XVI i XVII qualsevol disputa on es posava en joc un feu, un patrimoni, uns drets, una herència o successió, o una retorçada concepció de l'honor,¹² era susceptible d'engrescar els barons directament perjudicats a dirimir-ne raons en una "guerra privada". No trobem millor manera d'explicar-ho que manllevant les paraules d'acadèmics especialistes com Núria Sales o Xavier Torres:

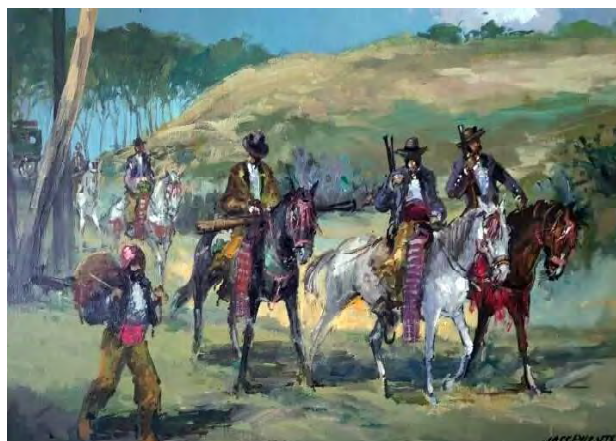
"nombroses seran les bandositats o les guerres privades, en el segle XVI i principis del XVII, entorn a possessions i límits de possessions, entre senyors. I es tracta d'una època en què una forta endogàmia, unida a una certa imprecisió en matèria de lleis successòries, [...] // multiplicava, amb els parentius múltiples, els successors potencials".

"Al costat de les imbricacions baronials reials, hi ha el trencaclosques de la juxtaposició de drets dominicals sobre un mateix territori, conseqüència tant de reparticions que poden remuntar a la fundació o la repoblació medieval del lloc, com a ulteriors sots-infeudacions, i a la venda i la parcel·lació de drets eminents de tot grau i mena".¹³

"La competència per terres i vassalls –pròpia del feudalisme–, els contenciosos jurisdiccionals –propiciats tot sovint pel freqüent encavalcament o superposició de drets i feus o pel tampoc inusual condomini o senyoria compartida de determinats llocs–, les disputes de càrrecs i prebendes –una font de rendes tant o més cobejada atesa la seva relativa raresa a la Catalunya dels segles XVI i XVII–, o els múltiples litigis matrimonials o successoris –que redundaven, si reeixien, en una ampliació dels patrimonis familiars–, generaven un estat endèmic de discòrdies i rivalitats, latents i perdurables, i que podien desembocar

periòdicament en la confrontació armada o guerra declarada, més virulenta o escampada com més prominents haguessin estat els llinatges enemics".¹⁴

Si els barons enfrontats no estaven compromesos per una secular amistat i bon veïnatge (cas dels Armengol i dels Margarit, que dirimiren judicialment una petita disputa territorial de manera civilitzada –però que s'arrossegà pels tribunals durant tres centúries!),¹⁵ no tardaven, llavors, en aixecar-se bàndols (d'on venen "bandolerisme" i "bandositats"). Aquests es composaven de parents, amics, clients, valedors o deutors, involucrats en un ambient escalfat on brollaven raons per a continuats enfrontaments, ja fos en les sales dels tribunals o fora d'elles,¹⁶ amb gent armada llogada per a l'ocasió o per temporades. Era molt fina la línia que separava una colla d'atracadors (bandits) d'una altra de bandolers, però hi era, ja que, almenys teòricament, els bandolers s'assoldaven i no vivien estrictament de botins arrabassats a les víctimes. Una altra cosa era que, quedant desocupada una quadrilla de bandolers, no operés com una de bandits per estrictes motius de subsistència, fins a l'espera de tornar a ser llogada per algun altre baró; com hem dit, la línia que separava uns i altres era molt fineta.... Van ser famoses les quadrilles de Barbafiga, el Batlle

'Bandolers', quadre a l'oli de José Puento González (1960s) (www.todocoleccion.net/arte-pintura-oleo/oleo-sobre-lienzo-jose-puento-bandoleros~x230003210).jpg

d'Alòs, els Coixart, els Garreta, el Gascó de Caldes, el Minyó de Montellà, Miquel Morell, el Pai Català, Rocaguinarda, el Sastre Domingo, Serrallonga, Tallaferro o Trucafort.¹⁷

A la Catalunya Vella van ser molt conegudes les parcialitats entre *nyerros* i *cadells*,¹⁸ que van donar origen arreu a diferents bàndols adscrits. Esquitxant tot el país en trobem reproduccions, o no, a: Alcover (*Morells* i *Voltors*), Barcelona (*Pujades* i *Sentmenats*), Corbera d'Ebre (*Clues* i *Clues cosins*), Girona (*Agullanes* i *Sarrieres*), Mallorca (*Puigdòrfils* i *Torrelles, Canamunts* i *Canavalls*), Manlleu (*Corominas* i *Masos*), Santa Eugènia de Berga (*Catalans* i *Durans*), Tortosa (*Botellers/Moliners* i *Olivers de Boteller*), Vic (*Paratges* i *Vilademany*), etcètera.¹⁹

Els senyors-bandolers

Els recursos humans dels senyors-bandolers s'ampliaven molta sovint en mobilitzar vassalls del seu feu, o feus, subjectes a *host* i *cavalcada*. Així, simples pagesos propietaris, havien d'acudir, de grat o per força, a servir el seu baró, sense tenir a veure en la parcialitat que a aquell ocupava. Aquestes parcialitats episòdiques eren, en el correcte llenguatge polític de l'època, guerres privades internobiliars, que estaven perfectament regularitzades per lleis i consuetuds.²⁰

El virrei marquès d'Almazán feia befa de la suposada llibertat dels cavallers a Catalunya, que en la pràctica es veia estretament restringida a sortir de casa ben acomboiats de fadrins, mentre que ell solia anar "*de Madrid a Almazán solo o con un criado sin temer a nadie*".²¹ Un pomellet dels més sonats senyors-bandolers ens duria a citar, per exemple, a Alexandre d'Alentorn, Miquel de Calders, Alexandre de Cartellà, Lluís Descatllar, Francesc de Gilabert, Berenguer d'Oms, el bisbe Francesc Robuster o Carles de Vilademany.

Baronies

De vegades al front d'un territori, jurisdicció o patrimoni no hi era un noble, sinó una entitat,

associativa (un orde militar, una confraria gremial), corporativa (un consell municipal, un vegueriu) o religiosa (un orde templer, un capítol, una confraria de preveres, una comunitat conventual, un monestir), que assumia les funcions de baró jurisdiccional. I això era així, perquè, en qüestió de drets, tot era susceptible de compravenda, la jurisdicció dels llocs, també, a l'igual que una part, aspecte o àmbit, d'aquestes jurisdiccions. Els consells de les ciutats més importants, amb poder econòmic, solien comprar alguna jurisdicció propera per complementar estratègies municipals (drets de pas o d'aigua, pastura per a la cabana local) i això generava drets, funcions i interessos que calia defensar. El de Tarragona, per exemple, posseïa els Mongons (comprat per 7.000 lliures el 1572), terra erma i de pastures amb corrals i una part parcel·lada.²²

Les corporacions eclesiàstiques no es quedaven pas enrere. X.Torres calcula que gairebé una quarta part dels llocs del Principat es trobaven sota domini eclesiàstic.²³ A les Corts Generals es convocaven bàsicament a senyors de vassalls i l'arquebisbe de Tarragona (parió del magnat més poderós del país, el duc de Cardona) i els abats de Poblet i Santes Creus no hi faltaven gairebé mai, mentre que els municipis de la diòcesi amb representació en Corts es podien comptar amb els dits d'una mà.²⁴ El monestir de Poblet era l'amo de d'una quarantena de llocs i la seva jurisdicció abastava els quasi mil quilòmetres quadrats, amb deu mil vassalls a les darreries del segle XVIII.²⁵ Era "*una de les senyories eclesiàstiques més notables de Catalunya [...] controlava un territori de centenars de quilòmetres quadrats, centrat, al nord, a l'oest i al sud de Catalunya. Concretament, parlem d'unes trenta-cinc localitats amb poblament, emplaçades, majoritàriament, a les actuals comarques de la Conca de Barberà, l'Alt Camp, la Segarra, les Garrigues, l'Urgell i la Noguera*"; la catalogació de l'arxiu del monestir ha fet emergir fins a 570

processos judicials, fidel testimoni de l'exercici del dret civil i criminal.²⁶ El de Santes Creus detenia tot dret i propietat sobre la Pobla de Montornès, gràcies a una lenta, estratègica i pacient acumulació de compres i donacions reials. Aquests monjos van ser, a més, senyors jurisdiccionals del Fonoll, Forès, la Sala i Sant Gallard; també de la meitat de Conesa.²⁷

Les cúries baronials

La justícia ²⁸

La justícia a l'època moderna és un tema força complex, del qual aquí ens limitem a donar-ne una síntesi del més bàsic. Hi havia el què en deien *mer i mixt imperi*, o sigui la justícia criminal i la civil (també conegudes com alta i baixa justícia, respectivament). A la primera competien els casos més greus i importants (homicidis, lesions o grans furts i robatoris) que podien comportar sentències de pena de mort, mutilacions, desterrament o cadena perpètua. Exercir l'alta justícia donava certa preeminència, que el baró representava plantant forques i habilitant un costell. Les forques van esdevenir el senyal més rotund de sobirania sobre un lloc.

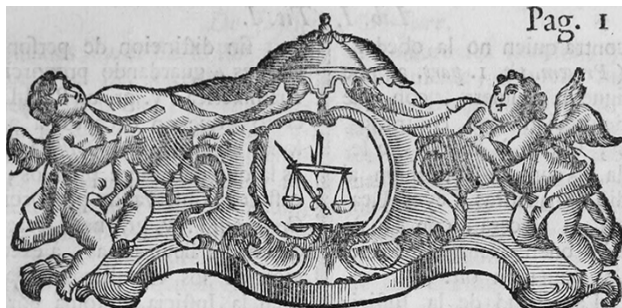
Penjat a la forca, dibuix, 'Tyburn Tree, woodcuts' (<https://i.tyburntree.files.wordpress.com/2011/09/wood1.jpg>) .jpg

A la baixa justícia, la civil, pertocaven els litigis sobre béns poc importants, l'emancipació de menors o el nomenament de tutors i curadors de pubills, els inventaris *post-mortem* i els encants públics, baralles amb lesions lleus, pendències, petits furs, injúries i blasfèmies i, en general, qualsevol altre delictes menor. Podia imposar sancions pecuniàries, desterraments periòdics i càstigs físics que no passessin d'una reclusió temporal, unes hores al coltell o una tanda d'assots. A més, englobava un tipus de jurisdicció encara per sota, simple o mínima, coneguda com 'civilíssima', les funcions de la qual no li permetien actuar més que en judicis de mínima rellevància, penyorar per deutes i sancionar econòmicament per sota dels 3 sous.

Un breu incís per matisar que tot allò fins ara exposat sobre l'aplicació de la justícia no anava pas per a aquells individus de condició noble. Els cavallers estaven sota jurisdicció directa del rei, del veguer reial en causes civils i del Reial Consell en les criminals. Llevat de delictes d'heretgia i traïció, i sense entrar en matisos que exigirien detalls excessivament prolixes, direm que no podien ser capturats, ni processats (si no era a instància de part), ni sotmesos a tortura, ni a sancions pecuniàries, ni podien ser empresonats, ni ser penyorats els seus animals, armes o paraments de la llar, ni obligats a pagar lleudes, peatges o drets de pas (per béns propis), etcètera.²⁹ Tampoc anava per als mateixos barons jurisdiccionals, fossin nobles o no, ja que només estaven sotmesos a la jurisdicció del veguer; s'integraven en el Braç Militar, eren convocats a Corts Generals i insaculats per als oficis de la Diputació del General.³⁰

La cúria baronial del monestir de Poblet, estudiada per V. Gual, ens mostra una realitat descarnada d'administració de justícia, dura, implacable, sense "*cap bona als ulls, ni els plats de la balança pesaven el mateix. Es tractava d'una justícia que actuava a títol sumari i a la recerca de l'exemplaritat, que a un mateix delictes propiciava*

càstigs diversos segons si hom era natural de Catalunya o un immigrant occità".³¹

Pàg. 44 de la 'Instituta civil, y real, en donde con la mayor brevedad se explican los SS. de Justiniano' (València, 1760s), de José Berni Català ([www.flickr.com/photos/internetarchivebookimages/...](http://www.flickr.com/photos/internetarchivebookimages/)).jpg

La representació més fefaent d'una sobirania sobre un lloc venia donada per la funció d'impartir justícia, comunament el *mer i mixt imperi*. Per això la monarquia i el papat constituïen el topall a aquesta dinàmica, i es reservaven els crims d'estat (lesa majestat, alta traïció, atracament de camins, falsificació de moneda, heretgia, sodomia) o on s'involucren personal al seu servei o patrimoni de la seva titularitat. Però no sempre un mateix baró posseïa ambdues justícies, ja que la civil es podia alienar, inclús es podien alienar les dues amb reserva de la pena de mort, que sempre quedava per al senyor del lloc. És el cas que ens ocupa, la senyoria de Vallverd, en realitat una mena de cosenyoria, ja que malgrat ésser un feu de l'Orde de Sant Joan,

els Biure n'havien adquirit la justícia civil. Aviat tornarem sobre aquesta qüestió.

Les cúries

Fos qui fos el baró d'un lloc (entitat, corporació – laica o seglar-, noble, gaudí o gentil –burgès, mercader o pagès gras), hi administrava justícia a través d'una cort o cúria (escrivania o oficina), dita baronial, la qual estava dotada d'un batlle,³² màxim representant del senyor en aquell territori, de jutges, fiscals, assessors, escrivans o notaris i nuncis, i si era cúria d'un lloc gran, també d'agutzil, saigs i porters; si ho era d'un lloc petit, el personal de la cúria no era fix, sinó temporal o contractat per a l'ocasió d'un procés. Revesteix especial rellevància la figura del batlle, ofici sobre el que requeïen totes les funcions administratives i executives de caire judicial i militar, "*Dirigia el sometent local, efectuava la captura i l'empresonament de malfactors, s'encarregava de les enquestes criminals, emparava, embargava i empenyorava, ordenava pregonar les crides, rebia el sagrament i homenatge dels presos deslliurats sota fiança, concedia els giatges i ordenava les treves*".³³

Els arxius de les cúries baronials servaven el testimoni d'una aplicació de la justícia, severa, que no tenia manies a l'hora d'arribar a la màxima pena.

"A les pàgines llegades pels escrivans dels documents hi desfila amb tota la seva amplitud un ampli quadre de misèries humanes i un espectre de faltes i delictes que ateny tota la gamma. Hi ha imputacions de robatori, furt, violació, segrest, assassinat i homicidi, assalts a masies, traginers i viatgers... Condemnes de marques de lladre a l'esquena, de fuetades, d'assots, de desterrament de la senyoria, de mort a la forca per suspensió (llaç al coll fins que

'La Justícia' de Pieter Brueghel, el vell, gravat de 1559 de Phillipp Galle (gravador) i Hieronymus Cook (impresor). Art Gallery ErgsArt, 19-10-2015 ([www.flickr.com/photos/ergsarti/...](http://www.flickr.com/photos/ergsarti/)).jpg

l'ànima se separi del cos), etc. En els processos hi ha documentats nois joves, carn de canó de les faccions armades que dividien el país, els quals, després d'haver estat sotmesos a tortura (el poltre, la roda), d'haver confessat i d'haver delatat companys a la recerca d'un perdó remot, escoltaven agenollats, mig nus i amb un cos i una ànima desfets, la sentència proferida en llatí".³⁴

La cúria baronial de Vallverd

La cúria baronial de Vallverd es remunta a principis del segle XIII, atès que el 23 d'abril de 1230 tots els habitants, reunits a la plaça major, retien acte d'homenatge i lleialtat a la dama Sibilla de Fiol, en prendre, aquesta, possessió del senyoriu, i ja hi apareixien un batlle i dos jurats, veïns del poble.³⁵ Afegeix J. Miret:

"No sembla així gens aventurat afirmar que ens trobem davant una municipalitat rural, que compta ja amb un òrgan directiu-executiu permanent: els *jurats*, apart de la figura singular del *batlle*, que per bé que representa encara una creació senyorial, ve a constituir la coronació i presidència de la comunitat rural del terme. És també un estadi que aniran travessant la generalitat dels nostres municipis rurals, i que més aviat hem de considerar com de constitució cronològicament precoç en el present exemple de Vallverd".

El fet que l'esmentat acte d'investidura anés acompanyat d'una mena d'indult col·lectiu per uns crims comesos en el terme (amb un homicidi pel mig), ens estaria indicant la necessitat peremptòria allí d'una estructura jurídic-policial, implantada recentment, però plenament operativa. Consta, igualment, que l'any 1317, Arnau de Vallverd, com a castlà del lloc, actuava a través del seu batlle, Jaume Verdaguer.³⁶

Per les actes dels processos que exposarem, podem comprovar que en mans dels Biure, aquesta cúria sempre va estar proveïda de procurador fiscal,

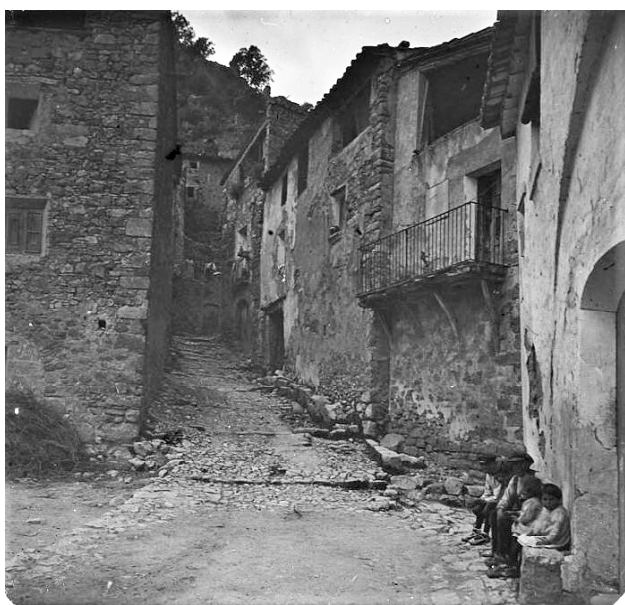
assessor, escrivà o notari i nunci, probablement, contractats per a la prestació de serveis ocasionals. Veiem actuar de fiscal a Joan Simó el 1607, el 1608 i compaginant funcions de nunci, també el 1610 i el 1611; l'any 1623 ho era Joan Puig. Per al càrrec d'assessor, Biure comptava amb lletrats de la noblesa comarcana. El va servir molts anys Francesc Desclergue, doctor en ambdós drets, '*milites*', de Montblanc, a qui trobem exercint en actes de processos de 1607 a 1615 (núm. 7, 8, 12, 13 i 14); el 1614, trobem l'assessor Joan de Corts, també militar i doctor en drets, però de Cervera, el mateix que consta en el procés 14 de 1623. Els escrivans o notaris eren més passavolants: el 1611 ho era Joan Masdéu; el 1614, Joan Roca, notari de Santa Coloma de Queralt; i el 1615, Celdoni Perpinyà, notari de Sarra. Per damunt de tots ells hi hauria un obscur mercader de Valls, Joan Eiximeno ("*Ayxameno*"), el qual el 1614 i també el 1622 feia de procurador general (processos 13 i 15).

El nostre senyor baró

Rafel-Joan de Biure de Montserrat, va ser batejat a la Catedral de Tarragona el 9 de juliol de 1569,³⁷ fet que, en principi, ens assenyala aquesta ciutat com el lloc de naixement més probable. Els pares, Gaspar de Biure de Castellvell i Anna de Montserrat Jaques, hi posseïen una mansió a la cantonada entre el carrer Major i el dels Cavallers, davant, doncs, del lateral de la Casa del General. Els memorials diuen que era "*de les millors de la ciutat...*" i a jutjar per les 5.000 lliures en què era avaluada, endevinem que devia de ser un palauet urbà, prou gran i ben bastit i moblat.³⁸ Allí devia créixer i educar-se, passant-hi la infantesa i la joventut, fins que les seves bandolereries degueren fer impossible la seva estada a ciutat;³⁹ el més probable és que l'alienés per comprar-se la mansió del carrer dels Mercaders de Barcelona, on s'acabà instal·lant a partir de 1622.

El llinatge dels Biure es remuntava a temps immemorials (segle XI), La genealogia més

actualitzada i completa faria descendir Rafel de Biure d'un avi vuitè, Berenguer de Biure, castlà de Biure (d'on manllevarien el cognom), casat a mitjan segle XIV.⁴⁰ Bernat, el fill d'aquest, seria el primer senyor de Vallverd, en casar-se el 1388 amb la pubilla Elvira de Vallverd de Montfalcó. El seu rebesnet (alhora, el besavi de Rafel), Joan de Biure Elies, catapultà la família i la situà d'entre les primeres de la comarca; succeí l'àvia Violant d'Argençola en el senyoriu d'Aguilar i heretà de la mare (Maria Elies, neboda del famós arquebisbe Pere d'Urrea, influent joanista) un patrimoni i propietats amb l'alienació de les quals aconseguí el senyoriu de Vallespinosa i adquirí la casa del carrer dels Cavallers.⁴¹ La família, estudiada magníficament pel professor Marià Carbonell Boades, experimentà un notable ascens al recer de l'Església, on col·locà, entre comensals i canonges, fins a cinc cabalers. El més esplèndid de tots ells fou Miquel de Biure de Castellvell, oncle i tutor de Rafel (el pare, Gaspar, havia mort abans de 1584, quan ell era un adolescent), el més ric dels canonges tarragonins, ardiaca de Sant Llorenç, amo d'una sumptuosa mansió i d'una col·lecció de censals que li reditaven més de 1.350 lliures anualment, i amb

Carrer a la fonda de Vallespinosa (Pontils), placa estereoscòpica de 1923, Josep Salvany Blanch (BC, Fons Salvany, reg. SaP_703_06).jpg

un líquid de 13.600 lliures⁴² (tot el seu capital plegat s'ha avaluat en més de 30.000 lliures).⁴³ Carbonell ens recorda, així mateix, que per la banda de la mare, Anna de Montserrat, hi havia dos canonges, un prevere, un doctor en teologia i un notari.⁴⁴

Rafel de Biure es donà pressa per agafar amb fermesa les rengles del patrimoni familiar del que n'era el cap. El 21 d'abril de 1593, la mare, Anna de Montserrat, probablement farta d'aguantar les pressions a que la sotmetria el seu primogènit, li cedí l'usdefruit que el seu pare, el mercader Francesc de Montserrat, li havia llegat testamentàriament el 1584. Aquest llegat era especialment sucós perquè es basava en una bona col·lecció de censals (només els impagats que van arribar a l'Audiència ja constituïen un capital de més de 2.500 lliures), que havia anat venent l'hàbil Montserrat, el qual, val la pena dir-ho, va ser capaç, en el seu dia, de dotar la seva pubilla Anna amb 5.000 lliures.⁴⁵ Dos anys més tard, Rafel de Biure rebia l'herència de l'oncle Melcior, mort a mitjan 1595, i l'any següent enllaçava matrimonialment amb la poderosa família dels Cardona-Rocabertí, en casar-se amb Agnès, que li reportà un dot de 6.000 lliures. A la Cort General de 1599, el rei Felip III li reconegué el privilegi de Noblesa. Amb 30 anys, Rafel de Biure de Montserrat es consolidava com un dels principals i més influents

Escut de Rafel de Biure, Vallespinosa, Pontils, 04-01-2018, Àngela Llop (www.flickr.com/photos/angela_llopi...).jpg

barons del Camp de Tarragona, amb un patrimoni i un capital que pocs magnats podien igualar.

Les bandoleries de don Rafel

Bandoler nat, però cadell...?

Rafel de Biure ha estat definit com l'últim gran senyor-bandoler de les terres tarragonines. No entrarem a precisar aquí la totalitat de la trajectòria bandolera del que ha estat considerat el més agressiu dels nobles catalans del seu temps.⁴⁶ Diguem, en tot cas, que les entranyes de Biure podien pair perfectament disputes ventilades contra oponents de la mida d'un Consell de la ciutat de Tarragona, de l'Orde de Sant Joan de l'Hospital, del monestir de Montserrat, de la vila i vegueria tota d'Agramunt o del nucli dur de la nyerreria més radicalitzada de la Catalunya Vella. En defensa dels seus interessos, Biure mai no s'arronsà, mirà cap a un altre costat ni ensenyà l'esquena, abans llogava advocats per inundar els tribunals de litigis o enviava fadrins armats i, si calia, s'embolicava en tirotejos amb resultats no sempre favorables. Així, fou excomunicat un cop, expulsat de Tarragona i assaltat pels seus enemics als seus propis feus fins a quatre vegades; un currículum esfereïdor però amb un balanç prou afortunat: no només mantingué intacte el patrimoni heretat, sinó que el doblà (amb les adquisicions de Preixens i Mitjanell i les carlanies de Pontils i Santa Perpètua de Gaià) i morí ric i al llit de la seva mansió de Barcelona (15 de maig de 1634).⁴⁷

Fou, sens dubte, el més excel·lent dels mentors que podia tenir Josep de Margarit, un dels líders de la Revolució de 1640, el qual restà al seu costat incondicionalment des de que va esdevenir gendre seu el 1620 i fou associat en el govern dels feus. En casar-se Margarit amb la filla única de Biure, li va heretar cognom, títols i patrimoni, i també els plets i les disputes que aquell havia encetat, que no van ser pocs, amb el mateix ànim de no donar-ne ni un de sol per perdut.

Una altre cosa és que Rafel de Biure pertanyés, de bell antuvi, al bàndol dels cadells, qüestió aquesta que no esta tan clara, perquè sempre es limità a lluitar pels seus propis interessos i no pels d'altri. La vinculació de Biure al partit dels cadells va sorgir del fet que els seus principals oponents eren nyerros. Fins el 1606 no s'havia significat en cap bàndol, però llavors se les va tenir amb l'Orde de Sant Joan per la plena jurisdicció de Vallverd, i la cúpula santjoanista era plena de nyerros destacats (Miquel d'Alentorn –prior-, Miquel de Sentmenat –nebot de l'anterior-, Galceran Turell –comanador de Barberà-, etcètera). Curiosament, fins aquell moment Biure havia tingut fortes relacions amb nyerros declarats, com ara l'arquebisbe Joan Terés que el va ajudar, o el bel·licós abat de Ripoll Francesc de Pons, amb qui compartí la tutoria dels fills del difunt Pere de Queralt. A partir de 1606, però, tot canvià. Pot ser sí que, d'ençà s'afilerà amb els cadells, no podem passar per alt que el 1627 dugué les seves bandositats fins a la vegueria d'Agramunt, territori nyerro, i que el 1628 vindicava les baronies de Montclar, Montsonís i Foradada, i se les disputava als Pons i als Ribelles, famílies nyerres. Josep de Margarit continuaria litigant contra d'ells (1635),⁴⁸ i durant la guerra de Separació mantingué una enemistat pública i notòria, que ratllava en la més genuïna bandositat, amb els més destacats nyerros del govern del Principat, Josep d'Ardenya i els Fontanella, entre d'altres.⁴⁹

Però tornem a centrar-nos en el personatge que ens ocupa. Un repàs a les actuacions més sonades de don Rafel ens farà més nítid el seu caràcter controvertit, agressiu i bel·licós. Un repàs, emperò, raspallat de detalls i en clau de síntesi, atès que només ho volem fer valdre com antecedent.

Guerra privada contra la ciutat de Tarragona

D'entrada, dir que el negoci dels censals, amb el qual es va fer ric l'avi Montserrat i que Rafel de Biure i la seva mare van continuar, era un sistema

d'emprèstit usurer gens popular, sobretot en èpoques de crisi. I Tarragona i el seu Camp n'experimentaren una de molt forta en clau epidèmica la darrera dècada del segle XVI que impactà en l'àmbit financer. El 30 de juliol de 1594 el Consell tarragoní li comprava un censal de 3.000 lliures, que va redimir quatre anys després, el 10 de desembre de 1598.⁵⁰ No resulta descabellat suposar que, pel que fos, aquesta operació financera deixés un mal regust per l'actitud especulativa i cobdiciosa del jove Biure. Això, a l'escalf d'un ambient polític enrarit per la discòrdia i l'enfrontament entre la ciutat i els seus nobles aplegats sota la confraria de Sant Jordi,⁵¹ podria estar al darrere d'un seguit de bregues que explicarien els episodis violents que es succeïrien els següents anys.

El 1605, amb l'autorització del virrei de formar una unió per reprimir el bandolerisme, els cònsols de Tarragona no dubtaren en assenyalar Biure com objectiu de preferència. Amb el pretext de dur espasa llarga, llavors prohibida, els milicians van detenir, desarmar, maltractar i empresonar un dels seus criats, presumiblement un pinxo al que ja li tindrien ganades. El 1609 es produí l'assassinat d'un tarragoní dins el castell de Vallespinosa.

Castell de Vallespinosa, Pontils, 15-04-2014, Àngela Llop
(www.flickr.com/photos/angela_llop...).jpg

L'agost de 1611 el sometent de Tarragona va irrompre en dit castell saldant el jorn amb un

minucios registre, la detenció de dos criats i la mort d'un conegut de Biure.⁵² Pot ser és anar més enllà especular que la mare, Anna de Montserrat, també en podria haver sortit malparada d'aquell jorn, però el cert és que el mes següent la dama va fer testament (22 de setembre de 1611), i que va ser, precisament, dos dies després, que Rafel de Biure desfermà el seu esperit colèric contra la ciutat, i s'hi plantà, en plena festa major de Santa Tecla, amb una quinzena de fadrins armats disposats a tot. Hi hagué trets pels carrers que causaren la mort d'una pobre dona que duia una criatura als braços. El veguer reial, Auguri de Soldevila, aplegà un sometent de circumstàncies i perseguí la quadrilla de Biure fins el convent dels Predicadors on, en fer-se forts aquests, es desenvolupà un aferrissat tiroteig. Les xispes i els arcabusos del sometent, més encertades, occiren dos dels criats de Rafel de Biure, per un dels milicians malferit. Els de Biure abandonaren el convent i es feren escàpols, de manera que els sometentistes només en van poder detenir a dos. La cúria del veguer va presentar càrrecs i va imputar Biure de dos assassinats, però en ser aquest del cos de la noblesa, va poder fer us d'un estol d'advocats en tribunals sota fur reial i no sabem que tastés la presó, encara que és probable que fos desterrat de la ciutat.

Al cap d'un mes dels fets de Santa Tecla, a Barcelona era detingut Magí Tost, cònsol en cap de Tarragona, i el consell de la ciutat es preparava per afrontar un llarg i costós litigi judicial contra Biure que, en el seu segon any, ja els havia suposat una despesa de més de 2.400 lliures. Es conserven minuts d'un requeriment posterior a 1612 en el que els advocats de Biure imputaven dels fets, en procés de regalia a la Règia Cort, al veguer reial (Soldevila), al cònsol en cap (Tost), a Jaume Casals, Jaume Selma i a molts d'altres. Aportaven una dotzena de testimonis favorables (un d'ells, Antoni Voltor, podríem enquadrar-lo com a cadell) i entenien que l'ordre de captura que es va expedir,

a 28 de març de 1612, per a la detenció de Soldevila, Tost, Casals i Selma “*principals en dits homicidis y delictes, los quals són dignes de exemplar càstich...*”, s’havia quedat curta i demanava al Reial Consell “*la captura contra tots los anomenats en dit procés de regalia per-a que sien debitament punits y castigats...*”.⁵³ Sens dubte, Biure podia exercir més influència en el Consell Reial que no pas en una Reial Audiència plena de magistrats nyerros. Aquí ens trobem amb un Rafel de Biure iracund i rancuniós que no dubtà en continuar la confrontació urbana amb les autoritats tarragonines traslladant l’escenari a les sales de tribunals de justícia més favorables. A l’hora d’explicar aquesta actitud no podem passar per alt que el desembre d’aquell luctuós any de 1611 havia mort dona Anna de Montserrat.

Sant Mori i Preixens

A finals de la segona dècada del segle XVII, tot l’Empordà s’aixecà en bàndols per la disputa de la baronia de Sant Mori, amb una alta concentració de bandolers i ocupacions fraudulentess pel mig. Biure, a través de la seva esposa, Agnès de Cardona-Rocabertí, hi tenia drets com a cunyat dels últims titulars, i amb ell es posicionaren Lluís Descatllar, Alexandre de Cartellà i Joan de Lanuça. Presumptament, també els parents Margarit, per bé que no ho podem provar documentalment. Descatllar, Cartellà i Lanuça eren cadells, cosa que comportà que, automàticament, s’hi aixequés en contra tot el bàndol nyerro encapçalat per Carles de Vilademany, Antoni Vila-Savassona i Gaspar Prat. La brega degué ser sonada, però al final Sant Mori fou adjudicada per la Reial Audiència a Miquel de Rocabertí Raset, ja que segurament aquella baronia estava vinculada al llinatge dels Rocabertí.⁵⁴ Aquella petita guerra nobiliar podia haver servit per connectar Rafel de Biure amb Josep de Margarit.

La més famosa de les accions bandoleres (en la que s’involucrà de ple Josep de Margarit) s’esdevingué el setembre de 1627, quan Rafel de

Biure no estava disposat a tolerar que els agramuntins creuessin el territori de Preixens amb els seus ramats, ja que en fer-ho peixien de franc. El dret d’herbatge de Preixens, juntament amb el molí, constituïen els millors ingressos del feu. Després d’avisar inútilment amb bans, Biure va penyorar uns ramats i llavors el veguer d’Agramunt aixecà el sometent de la vegueria, complementat amb alguns més de les vegueries de la vora (per cert, territori nyerro)⁵⁵ i acudí a capturar Biure. Aquest s’endugué una vintena de fadrins armats i es disposà a defensar el castell preixentí. Ho aconseguí uns dies, perquè era (i és encara) un casalot imponent, però els atacants calaren foc al portal de fusta de l’entrada i fou impossible aturar-los. En donà testimoni dels fets el dietarista Jeroni Pujades:

“Divendres, primer dia de Octubre 1627. Aportaren en Bar[celona] presos a Don Rafel Biura y a son gendre Don Joseph de Margarit, fill de Don Phelip y nét de Don Leandro Margarit, per so que passant los de Agramunt algunas bèstias, com acostumavan tenir trànsit per lo terme del castell de... que és del dit Don Rafel, prengué y tingué lo bestiar en son castell, y request ab lletres y per terme de justícia per lo Veguer de Agramunt, no volgué obeir. Juntaren-se dos o tres vegueries. Sitiaren-los en dit castell, sostingué algun dia lo siti. Tandem vist que li posaven foch a las portas del castell, se rendiren. Entraren, divuyt fadrins seus agarrotats, presos, y sogre y gendre lligats baix de las capas secretament”.⁵⁶

Josep de Margarit va acabar tancat a la presó de Barcelona, sempre al costat del seu sogre Rafel de Biure, on romangueren quatre mesos i després passaren a la presó *Gonguera*, més rigorosa i vigilada, puix es temia alguna temptativa dels seus incondicionals.⁵⁷ De seguida que se n’assabentà, el llavors virrei duc de Cardona acudí personalment i inicià els tràmits per tal d’alliberar-los. I aquí finí

l'episodi, però no pas la disputa, la qual s'arrossegaria fins a la Reial Audiència, on els magistrats nyerros eren els amos. No es van llençar ganivets, però sí memorials impresos, fins que poc abans de la guerra de Separació (1640) la justícia dictaminava que si Margarit (Biure ja era mort) volia preservar les pastures de Preixens del dret de pas dels ramats agramuntins, havia de pagar-los un cànon anual de 40 lliures.⁵⁸

Val la pena tenir en compte aquests antecedents, perquè en el camp dels litigis on Rafel de Biure s'havia assaonat va ser en el seu enfrontament amb l'Orde de l'Hospital (els hospitalers o santjoanistes) per la mitja senyoria de Vallverd.

Vallverd, feu i jurisdicció

El domini senyorial

El "*acta de naixement de la comunitat rural de Vallverd*" és la seva carta de població, expedida l'any 1039. Ja llavors existien un senyor directe (Berenguer d'Almenara) i un castlà (Guillem de Malgrat).⁵⁹

"Es tracta de dues persones sense cap qualificatiu directe rere llurs noms, però que a deduir de manta al·lusió en el cos del document, no seria aventurat pensar, com ja ha restat insinuat, que un d'ells, Berenguer d'Almenara, n'era el senyor directe o principal, i l'altre, Guillem de Malgrat, el castlà, tinent o regent del mateix —segurament sota un lligam feudal- per compte del primer. Creiem en aquesta posició apuntada, pel fet d'induir-se que aquell tenia la castllania amb caràcter perpetu, és a dir, hereditari, ja que es preveia que en el cas de morir sense fills, el càrrec revertiria a l'altre titular o al seu descendent que en aquella eventualitat fos el senyor, com era el costum generalitzat en la pràctica feudal...".

El 1073 el lloc era denominat com la quadra de Brufalla i pertanyia al comte de Barcelona Ramon Berenguer I, el qual l'encomanà a Udalger Ramon perquè hi edificués un castell. La família d'aquest

personatge s'identificava amb la dels Conques, i el 1178 Estefania de Conques, per 110 morabatins, l'alienava novament a un comte de Barcelona, aquesta vegada, Alfons I. I com en un joc de ping-pong, el 1192 el cast el tornà a concedir a un Conques, el germà d'Estefania, Vulgenci Roger.⁶⁰ És important recalcar que aquesta última donació ja es pot considerar feudal; el comte-rei Alfons es reservava la jurisdicció dels delictes d'homicidi i també una quarta part del delmari, que atorgava, per una altra banda, al seu escuder Bertran de Vallverd. El feu, però, continuà passant de mans. El 1195 Vulgeni Roger de Conques el cedia a Guillem d'Aguiló i el 1199, aquest, feia el mateix en favor del cavaller Bernat de Fiol, sempre "*amb salvetat de les retencions ja consignades en la carta del rei Alfons, i aquella quarta part dels delmes a favor del feudatari Bernat [Bertran] de Vallverd*".⁶¹

Vallverd, Sarral, Conca de Barberà, 16-01-2016, Àngela Llop (www.flickr.com/photos/angela_llopi...).jpg

Ja en el segle XIII la línia successòria de senyors directes del feu de Vallverd i la línia successòria dels carlans són independents una (els Fiol) de l'altra (els Vallverd), però s'acaben ajuntant. Efectivament, Bernat de Fiol, o potser un fill seu homònim, testà el 1230 i deixà hereva la filla gran, Sibil·la, casada amb Guillem de Vallverd, cavaller de Cervera, descendent, presumiblement, de l'escuder Bertran beneficiat amb una part del delmari vallverdenc reconvertit en castllania. Semblaria que senyoriu directe i castllania s'unien, per fi, en una sola persona,

Guillem de Vallverd de Fiol, el fill hereu de Guillem i Sibil·la, però no va ser així. Aquest segon Guillem heretà, certament, la castlania (en forma de donació nupcial, el 1284), però el senyoriu directe ja no el tenien els Fiol, sinó que apareix en poder del magnat Guerau Alemany de Cervelló, almenys des de 1275 (en què disposava els castells de Vallverd i el Cogul com a fermança d'un debitori).⁶² El 1304 aclaparat de deutes i sense liquiditat per fer llegats i obres pies, Cervelló manava en el testament la venda de Vallverd, cosa que dugueren a terme, dos anys després, els marmessors testamentaris, tot alienant el feu per 22.000 sous, en favor de l'Orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem (representat per fra Arnau de Torroja). Els santjoanistes tingueren cura de liquidar els deutes pendents d'aquells familiars que hi podien al·legar drets (o creditors de deutes que la hipotecaven, com els usurers de la família jueva dels Perfeyt de Sarral), amb major o menor fortuna. No la van tenir amb la filla del Cervelló, una altre Sibil·la, que gens conforme amb aquesta venda la impugnà als tribunals el 1312. I guanyà el plet, però vint-i-sis anys més tard, quan ja era morta. Se'n beneficià el seu marit vidu, Ramon de Ribelles i el fill Poncet, que van cobrar els 11.500 sous amb els que la justícia sentencià als santjoanistes a canvi de la renúncia dels Ribelles a Vallverd. Així doncs, per una suma total de 33.500 sous, l'Orde de l'Hospital quedà, finalment, en possessió del senyoriu. L'any 1380, consolidat el domini senyorial de Vallverd, obtingueren confirmació reial de la possessió de la jurisdicció civil i criminal, de manera que *"Un veritable i ample senyoriu jurisdiccional quedà, doncs, establert sobre el terme de Vallverd..."*.⁶³

La castlania dels Biure

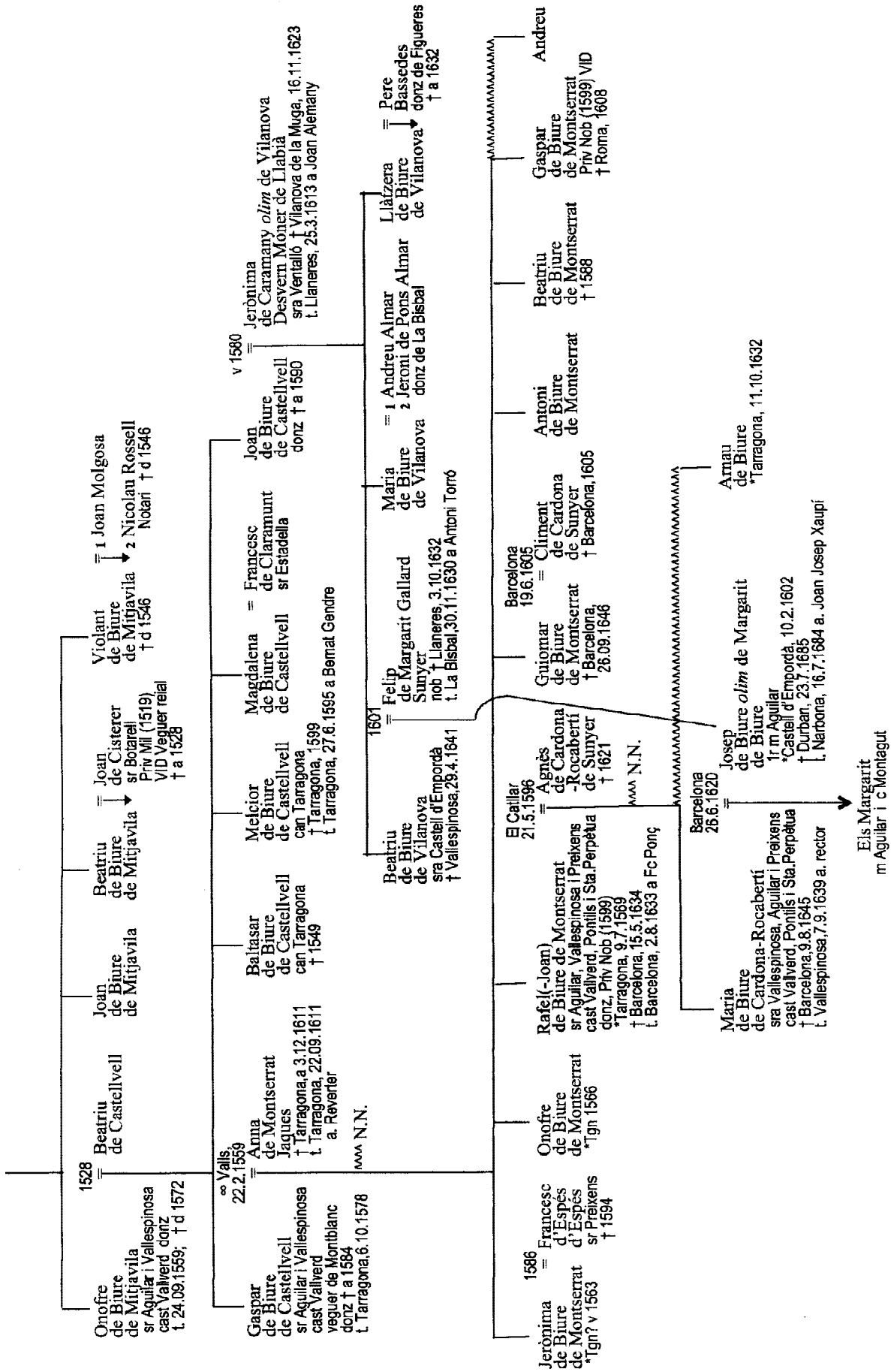
Però ara tornem amb la línia dels castllans, que hem deixada amb Guillem de Vallverd de Fiol. Aquest cavaller casava el 1285 amb Elvira de Banyols i fou succeït, el 1306, pel fill Arnau de Vallverd de Banyols,

el qual s'uní en matrimoni amb una Elisenda (o Constança), deixant Vallverd, en el testament de 1334, a la filla Elvira, encara donzella. L'extinció biològica dels Vallverd arribava a finals del segle XIV, amb aquesta dama, Elvira de Vallverd de Montfalcó, la qual no assolí tenir descendència malgrat haver-se casat quatre vegades. L'últim matrimoni el va efectuar, el 1388, per pura conveniència, doncs ja devia tenir una edat força avançada (s'havia casat amb Dalmau de Verdú, el 1355...). I en aquest punt fou quan apareixen els Biure en escena, concretament Bernat de Biure, que es convertí en el seu quart marit, el qual ja era castlà de Biure i de Sidamon i, per cessió de la seva esposa Elvira, també ho va ser de Vallverd. Efectivament, a finals de 1388, a Rocafort de Queralt, es van celebrar les esposalles entre Bernat de Biure i Elvira de Vallverd, però ja el 19 de febrer anterior, Biure havia rebut la investidura de la castlania vallverdenca *"de mans de fra Guillem de Guimerà, ja que el lloc pertanyia als hospitalers"*.⁶⁴ A partir d'aquí, la successió dins de la família Biure és per línia agnàtica. Bernat de Biure, vidu d'Elvira de Vallverd, tornà a mullerar-se, el 1400, amb Elionor de Castellví i el succeí el fill Berenguer de Biure de Castellví. La vídua Elionor, com a curadora seva, vengué la castlania al seu cunyat, Berenguer de Biure, el 18 de desembre de 1418 (amb investidura del Prior de Sant Joan, dos dies després). Aquest Berenguer, en no tenir descendència masculina, la hi retornà el 1441 al renebot Galceran (fill i successor de Berenguer de Biure de Castellví). D'ençà, la successió fou directa de pares a fills, per via testamentària: Joan de Biure d'Argençola (1477), Joan de Biure d'Elies (1494), Onofre de Biure de Mitjavila (1546), Gaspar de Biure de Castellvell (1559) i Rafel-Joan de Biure de Montserrat (1578).⁶⁵

Recordem que la possessió del mixt imperi o jurisdicció civil (que en aquest cas era inherent a la castlania), equivalia segons el Dret, al senyoriu (*"Pròpiament, sols la titularitat del mixt imperi*

atribuïa la condició de baró i el dret de posar batlle jurisdiccional permanent en una localitat" –V. Ferro dixit),⁶⁶ de manera que, ben repartides les funcions de cada un, es podia dir que Vallverd venia a ser, en la pràctica, un cosenyoriu, això és, un senyoriu amb dos barons o, com es vulgui, una baronia amb dos senyors, amb drets, sinó iguals, molt similars. Sense anar més lluny, la dama Elvira de Vallverd, essent castlana, va protagonitzar dos actes de senyoria directa: el 1380 concedia establiments emfitèutics de terra i el 1385 atorgava carta de franquesa dels tres mals usos existents pel costum i en base als Usatges de Barcelona, la intestia, l'eixorquia i la cugucia.⁶⁷

"De fet, a partir d'aquesta època i fins els segles moderns, resta ja estabilitzada l'estructura senyorial del castell de Vallverd, sota el superior domini de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem i l'efectiva senyoria feudatària (poc a poc va perdent-se la titulació de carlà), en mans de la família Biure, que va reunint progressivament nous dominis sobre castells i llocs veïns". Aquesta situació de juxtaposicions jurisdiccionals va comportar malentesos, friccions, disputes i molts plets als tribunals, pel que sembla, sempre favorables a l'Orde de Sant Joan. També va comportar, a cavall entre els segles XVI i XVII, bandositats i actes de suma violència. Ara hi arribarem. Direm, si més no, que casos com aquests no eren tan rars a la Catalunya d'aquell període. En els mateixos anys i per una causa molt similar, es van enfrontar, per exemple, els Cartellà amb els Albert. Francesc d'Orís i Aleix Albert eren senyors *proindiviso* del lloc de Nefiac, compartien la jurisdicció civil, però la criminal, sencera, era d'Albert. Això va originar reiterats enfrontaments *"grandes travaquentas y muertes entrambos"*. Els seus respectius successors, Alexandre de Cartellà i Felip Albert, reprengueren les bregues quan el primer feu plantar forques i el segon les hi feu derrocar, i els carrers de Nefiac foren testimonis de l'esbatussada entre els partidaris de l'un i de l'altre, que eren,

segons les autoritats *"much a parte de la nobleza de este Principado y Condados"*.⁶⁸

Els documents de la cúria baronial de Vallverd

Fins aquí, la realitat social i civil del país, els antecedents i la coneixença del nostre senyor-bandoler, Rafel de Biure i família. Esbossat el context, ara podem descriure cada una de les peces processals que contenen els documents de la cúria baronial de Vallverd, insistim, la del castlà, la de Biure. Això ens ha de proporcionar detalls i noves perspectives que ens ajudin a definir, matisar, corroborar o corregir les actituds i incidències que es succeïren entre l'Orde de l'Hospital de Sant Joan i Rafel de Biure, en la vindicació pel senyoriu de Vallverd, un episodi minúscul, si es vol, dins del mosaic del bandolerisme, però que ja és prou conegut, tot o en part, gràcies a diversos treballs que acrediten l'interès que ha captat.⁶⁹ El principal de tots ells, el més detallat i el que aporta més dades en consultar més material documental, és sens dubte el de J.M. Marbà i X. Torres (1993), però, tanmateix, aquests autors pouen únicament en documentació judicial presentada pels advocats de l'Orde de Sant Joan. O sigui, narren els fets des de la perspectiva d'un dels bàndols, el santjoanista. La documentació ressenyada / transcrita que publiquem aquí (a l'annex), pertanyent a la cúria baronial dels Biure, ha d'oferir, òbviament, una perspectiva diferent, sinó ben contrària, d'alguns dels fets succeïts.

La versió santjoanista

Toca fer una nova síntesi dels fets relatats per Marbà i Torres, per tal de resseguir millor els arguments i les declaracions de la cúria baronial que aquí presentem. Al·legaven els hospitalers que eren els senyors principals de Vallverd i que l'únic que pertanyia als Biure era la castlania, que comprenia el mixt imperi o jurisdicció civil, amb la qual cosa només entenia en els més petits afers. L'alarma va

saltar el 1596, quan Rafel de Biure no es conformà amb aquestes menudalles competencials i habilità la torre de Vallverd com a presó, cobrint-la i tancant-la amb una bona porta i forrellat. L'improvisat recinte penal no va trigar a acollir els primers hostes, una dona i un gavatx, detinguts pel batlle a qui Biure dotà de bastó de comandament, emblemàtic senyal de l'autoritat local. Això volia dir que assumia funcions judicials més importants que no pas "*posar bans y penes de sinch fins en quaranta sous...*" – com declaraven alguns veïns.

Pàg. 214 de 'Library of the world's best literature, ancient and modern' (NY, 1904) New York Public Library (www.flickr.com/photos/internetarchhivvebookimagesi...).jpg

L'Orde devia interposar plet de seguida, el qual el 1606 ja havia arribat a la Reial Audiència. En uns al·legats de 1607 Biure es considerava senyor en possessió de Vallverd, amb tota la jurisdicció civil i criminal; uns quatre anys més tard, vindicava el mateix, però admetia que els casos de pena capital pertocaven al Priorat.

El 1609, aprofitant el buit de poder produït pel canvi successori del prior de l'Orde, en aquells moments vacant, Rafel de Biure enderrocà les forques santjoanistes i passant pel damunt del seu batlle, es feu prestar sagrament i homenatge a Vallverd, començant pel seu batlle i els jurats del consell. A l'estiu, el nou prior santjoanista, Miquel d'Alentorn acusà Biure d'usurpació de jurisdicció i de torbar la pau pública. La situació s'escalfà i s'aixecaren els primers bàndols de gent armada, de manera que fou necessària la intervenció d'un comissari reial que comissà el senyoriu. En aquest punt s'esdevé l'episodi de l'intent d'assalt del castell de Vallespinosa.

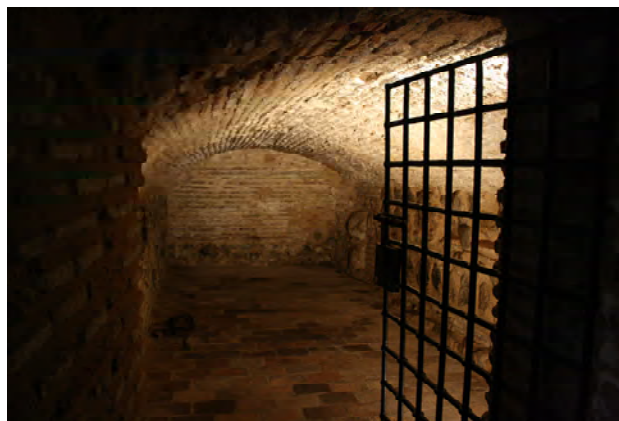
Efectivament, a les primeries del mes de setembre, la cúpula santjoanista (Miquel de Sentmenat –nebot del prior Alentorn–, Galceran Turell –comanador de Barberà– i Miquel de Calders, baró de Segur), tots emparentats i comptats d'entre els més prestigiosos i reconeguts nyerres, passà a l'ofensiva en el que ja devia ser una guerra privada encetada entre senyors-bandolers. Van llogar les quadrilles de Perot Rocaguinarda i de Miquel Morell perquè passessin a l'atac, amb un clar objectiu: assaltar Vallespinosa, el principal feu de Biure, occir a aquest i arrasar i calcigar el castell. Tot i la superioritat numèrica, els fadrins de Rafel de Biure resistiren l'assalt, no sense la baixa d'alguns malferits, de manera que els bandolers s'hagueren de conformar amb la tala de l'horta dels voltants i la seva crema; es retiraren i trobaren refugi a Vallfogona, lloc de la comanda hospitalera. Si formidables eren les quadrilles de bandolers nyerres, no eren menys competents els equips d'advocats de don Rafel, els quals interposaren procés de regalia a l'Audiència i aconseguiren el comis de les jurisdiccions de Barberà i Vallfogona i l'expedició de requeriments al Gran Prior de Malta per tal que castigés els excessos dels comanadors Turell i Desbrull.

L'any 1611 queia una primera sentència que

brodava les pretensions dels santjoanistes i desestimava les de Rafel de Biure, segons la qual, aquest, podia aspirar, com a màxim, a *“ser carlà de dit lloch de Vallvert y per rahó de dita carlania tenir facultats de poder imposar penes y bans de sinch fins en quaranta sous [...] que és lo que ordinàriament acostumen de fer los carlans y si alguna jurisdicció se troba haver exercida més dit don Rafel Biure, és estat usurpació”*.⁷⁰ Els de Malta havien demostrat documentalment que els membres del llinatge Biure sempre s’havien dit carlans de Vallverd, en feu del Priorat i mai, senyors del lloc. La part contrària no va poder fer valdre l’argument que els antecessors de Biure sempre havien entès i administrat en casos de tota mena de delictes, tant civils com criminals, perquè van ser replicats amb l’aportació de casos administrats pel batlle de la comanda, no de pena capital, i sí de jurisdicció criminal: agressions, jocs prohibits, portar armes de foc, robatoris, bandolerisme, treves, etcètera. Tanmateix, com que no era sentència ferma, quan se la devien llegir a don Rafel, a aquest li devia entrar per una orella i sortir per l’altre.

Les topades campals sembla que cessaren, si més no d’intensitat, però el *soufflé* no s’abaixava pas, doncs els dos bàndols mantenien intactes les seves pretensions jurisdiccionals sobre Vallverd i no deixaven passar ocasió per vindicar-les. *“De fet, Biure i el Priorat es passaren prop de set anys impugnant davant l’Audiència tota mena de captures i sancions”*.⁷¹ Com a empresonaments més destacats, estan els del notari de Barberà, tancat al castell de Vallespinosa (1614) i el de Joan Navarro,⁷² engarjolat a Barcelona i reclamat pels santjoanistes (1616), però n’hi va haver alguns més, segons es dedueix de la documentació que aportem: Joan Mateu, del Cogul, o Joan Miró ‘el Pubill’.

El 1615 el Consell reial intervenia altra vegada per restablir l’autoritat baronial de l’Orde de Sant Joan sobre Vallverd, una autoritat atemptada per continus desforçaments (els partidaris de Biure

'Mazmorras de la posada de la Hermandad',
Toledo, 22-03-2010, Elentir
(www.flickr.com/photos/elentir/4484739622).jpg

abatien les forques santjoanistes, màxim símbol de jurisdicció). Així, un comissari reial assistí a l’aixecament d’unes forques de pedra, esbotzà la porta de la torre-presó i feu pintar en el dintell la creu de Sant Joan de Jerusalem.

Per tal d’evitar més trifulgues i avalots, l’any 1617, ambdues parts s’avingueren a paccionar una mena de concòrdia que restaria vigent fins a la sentència definitiva que proferís l’Audiència. Els punts que s’acordaren foren d’allò més raonables. Bàsicament: Biure alliberava sota manlleuta Antoni Mateu, a qui retenia pres a Vallespinosa; restaven suspesos tots els procediments judicials amb els quals s’havien disparat uns advocats contra els altres, i l’administració de la jurisdicció criminal la compartirien els dos batlles, el del senyor i el del castlà, amb un seguit de fórmules aplicadores en cas de conflicte o desacord.

El litigi sobre Vallverd, dilatat per apel·lacions, impugnacions, presentació de nous memorials, enquestes (interrogatoris per recollir informació per a la instrucció del procés) i demés, encara cuejava el 1630, de fet, Rafel de Biure en el seu testament de 2 d’agost de 1633 es considerava senyor de Vallverd i, possiblement, nou mesos i escaig més tard, quan li va tocar retre l’ànima a l’Altíssim, no havia canviat de postura. L’home va morir creient-se senyor de Vallverd. Notícies esparses donen més

pes a la balança de la justícia dels cavallers santjoanistes i, alhora, d'altres, als Biure i després, Margarit. Una visita de l'any 1661 a la comanda de Barberà confirmava la possessió del senyoriu de Vallverd i la possessió de la jurisdicció criminal, essent la civil en poder de "*la casa de Raphel de Biure, moltíssims anys ha...*". No recordaven, emperò, haver exercit mai la pena capital.... D'altra banda, els Margarit setcentistes, concretament, un besnet de don Rafel, Joan de Margarit de Negrell, va concedir el 1727 un establiment emfitèutic a Vallverd, i un germà d'aquest, Domènec de Margarit, consta que va ser investit el 1743 de la baronia de Vallverd, per l'intendent general de Catalunya.⁷³ Aquí ho deixem.

Sumari i regest dels documents

- 1 – (22 VII / 27 VIII 1444). Procés contra Guillem Miró, menor, imputat de furts i robatori. Sentenciat a 5 anys de desterrament.
- 2 – (16 XI 1483). Acta d'alliberament de Salvador Oller, pres pel batlle de l'Orde de Sant Joan. Joan de Biure li pren sagrament i homenatge i ajusta unes treves.
- 3 – (21 IX / 3 X 1495). Tres actes demostratius de l'exercici de la jurisdicció penal a Vallverd, per part dels Biure: concessió de llibertat condicional, arrest domiciliari i multa per injúries.
- 4 – (30 VII / 30 IX 1530). Procés sobre l'agressió amb lesions de Mateu Papiol contra Antoni Garau. Deposen 5 declarants. L'imputat és sentenciat a bandejament (expulsió).
- 5 – (7 / 19 VII 1606). Enquesta sobre la usurpació de funcions de la jurisdicció mixta pertanyent als Biure, que s'imputa al batlle de la comanda, el qual va convocar una unió contra els bandolers. Deposen 14 declarants.
- 6 – (20 VIII 1606). Procés sobre agressions i amenaces contra de l'occità Pere Domenjo. Deposen 4 declarants.
- 7 – (17 / 21 I 1607). Procés contra l'occità Joan Teixidor, alies 'Polit', per diversos intents de violació contra Caterina, esposa de Pere Cunillera. Deposen 6 declarants. L'imputat és condemnat a 10 anys de desterrament.
- 8 – (19 / 20 IV 1608). Enquesta sobre usurpació de funcions pertanyents al batlle dels Biure, contra d'Antoni Foguet, notari de la cort de la comanda de l'Hospital, que va publicar una crida, no autoritzada, convocant els terratinents de Vallverd a la capbreuació de Montbrió. Deposa 1 declarant. Foguet fou condemnat a presó.
- 9 – (20 VIII 1608). Enquesta presa amb motiu del robatori de l'església parroquial de Vallverd. Deposen 5 declarants.
- 10 – (1 VIII 1610). Procés per contumàcia contra de Pere Duc, que trencà l'arrest domiciliari que li havia imposat el batlle dels Biure, a instàncies del batlle santjoanista. Deposen dos declarants. L'imputat fou condemnat a pagar 10 lliures i se li van executar els béns.
- 11 – (7 IX 1610). Procés per desobediència contra Joan Mateu, jurat en cap de Vallverd, per ignorar el manament de Rafel de Biure que prohibia expressament el ball durant la nit de Sant Joan. Deposa un declarant.
- 12 – (15 XI 1611). Enquestes de continus actes d'usurpació de funcions pertocants a la jurisdicció del batlle del castlà de Vallverd, per part de les autoritats de la comanda hospitalera, les quals es van congregar a Vallverd sense l'assistència del batlle del castlà, van publicar crides i van imposar sancions pecuniàries, i també per la no compareixença del batlle hospitaler a la crida de convocatòria i a un altre consell comunal, a la que no assistí per no permetre-se-li fer-ho amb el bastó de batlle. Deposen 5 declarants.
- 13 – (11 III / 14 IX 1614). Enquestes de continus actes d'usurpació de funcions pertocants a la jurisdicció del batlle del castlà de Vallverd, per part de les autoritats de la comanda hospitalera,

les quals assumiren la investigació d'un robatori de gallines, assignaren tutors a uns menors orfes de pare intestat i publicaren bans convocant els capbrevadors de Montbrió. Deposaren 15 declarants. S'inclouen antecedents de 1364, 1443 i 1490. La sentència condemnava a presó Mateu Foguet, batlle hospitaler, i Joan Miró.

14 – (26 VI 1615 / 8 IV 1623). Procés contra Jaume Borràs pel robatori de blat i farina. Deposen 9 declarants. El reu va ser exonerat l'any 1623, després de passar vuit anys manlleutat (en llibertat condicional).

15 – (13 VIII 1622). Enquestes de continus actes d'usurpació de funcions pertocants a la jurisdicció del batlle del castlà, per part de les autoritats de la comanda hospitalera, les quals van publicar bans a Vallverd convocant els veïns a l'acte de reposició de les forques i van imposar sancions pecuniàries als renitents. Deposaren 3 declarants. S'hi adjunten registres sobre el traspàs de la castlania de Vallverd des del 1197 i diversos antecedents dels anys 1355, 1413, 1479, 1483, 1495, 1530, 1579, 1595 i 1598.

Algunes observacions

L'objectiu principal d'aquest treball és l'aportació de la informació dels documents trobats de la cúria baronial de Vallverd, per tal de contrastar-la amb la que ja posseïem sobre el litigi del senyoriu. Ja hem complert, atès que el lector disposa dels elements necessaris per fer aquesta contrastació. Amb tot, com a especialistes en el tema, desenvoluparem algunes de les observacions que creiem més interessants.

Preliminars

D'entrada, assenyalar que Rafel de Biure sempre és esmentat com a castlà i possessor de la jurisdicció civil (6, 7, 9, 13 – "senyor del civil ple"). Ara bé, d'altra banda, també caldria dir que en la primera acta del procés núm. 6 se'l tractava de donzell i el 1606 ja

no ho era, atès que a la Cort General de 1599 Felip III l'havia concedit el privilegi de noblesa⁷⁴ (superior al de cavaller, que es concedia als donzells armats pel rei).⁷⁵ Igualment, s'intitulava senyor de Preixens en 1607, en el procés núm. 7, quan tenia impugnada la seva operació de compra i no va regularitzar la possessió d'aquesta baronia fins el 1613.⁷⁶

Primerament, els processos pertanyents al litigi que ens ocupa són, únicament, els núm. 5, 8, 12, 13 i 15. Però per la resta d'actes de processos es pot comprovar que la jurisdicció que els Biure exercien sobre Vallverd entenia (o va entendre) en delictes de: furts, robatoris (núm. 1), injúries (núm. 3), agressions lleus i greus (núm. 4 i 6), intents de violació (7), contumàcia (10) i desobediència (11). Més interessants són les condemnes de les sentències que emetien els seus jutges: el costell, bandejaments i desterraments periòdics (1, 4 i 7), arrestos domiciliaris (3), multes (3 i 10 – i no pas de 5 fins a 40 sous, ans de 10 lliures, o sigui, 200 sous, i amb execució de béns en cas d'impagament) i presó (8, 13 i 14); es testimoniava, a més (13) que don Rafel havia decretat assots i fet servir el costell en més d'una ocasió.⁷⁷ A banda de les condemnes, els castllans Biure havien concedit: excarceració (2), llibertat condicional (3), pres sagrament i homenatge i ajustat treves (2). No hi ha dubte que, si en el seu moment els santjoanistes no ho van impugnar ni protestar, els havien concedit, o consentit, unes funcions competencials força amples i generoses (per no dir extralimitades), per tractar-se d'una baixa jurisdicció.

Costell suec, parròquia d'Husby, Dalarna, 23-09-2017, Rooke, Museu Nòrdic d'Estocolm (Llicència Creative Commons 1.0) (www.fhmg.es/wiki/File:Schandpfahl.png#title)

L'acte de sacrament i homenatge

D'altra banda, cal posar el focus sobre l'acte del sacrament i homenatge, per aclarir un dels punts acusatoris contra Rafel de Biure. Pel què sembla, la seva prestació a l'època moderna, no s'aplicava (solament?) per vincular lleialtats i sotmetiments vassallàtics en les presses de possessió, sinó que tenia un sentit més plural, com ara constituir requisit indispensable en els compromisos juramentats, comunament, en treves entre bàndols i/o particulars. Ens guia en aquesta asserció la professora Núria Sales:

“Però al llarg del segle XVI i primeres dècades del XVII, el feudal ‘sacrament i homenatge’ no és encara fórmula (vàcua o no) exclusivament reservada a tals preses de possessió, sinó recurs processal i administratiu omnímode [...] el trobem en les situacions més diverses, començant per les imposicions de ‘paus i treves’ que a pobles com Vallclara, de l’abadiat de Poblet, semblen // la conclusió universal de tota brega, baralla o litigi gran o petit (hi hagi malferits o es tracti de reparar els estralls fets [...] de manera que al llarg de tot el segle XVI i primera dècada del següent són centenars de paus i treves amb els seus corresponents ‘sagraments i homenatges’ el que trobem en aquest poble que constava amb 30 focs al fogatge de 1553”.⁷⁸

En tenim un parell de casos d'exemple. El primer en el trasllat d'un document de 4 d'agost de 1385 que conté la prestació de sacrament i homenatge que el veí de Vallverd, Joan Llobera, va fer al lloctinent de batlle de la llavors castlana (dona Elvira de Vallverd de Montfalcó), per juramentarlo a complir un arrest domiciliari, a pena de 25 lliures, “fins [que] per lo batlle sie soltat lo dit sacrament, e si contrafeya que sie tingut per bar e per traydor, segons estil e costum de Cathalunya”. Consta cap al final del procés núm. 15.

En el procés núm. 1 podem veure com, l'any 1444, el reu Guillem Miró era excarcarat a manlleuta, per sacrament i homenatge, amb pena de 40 lliures si contrafeia, i això se li concedia perquè havia caigut malalt. El procediment es basava en el jurament de sacrament i homenatge que el comprometia a tornar i presentar-se voluntàriament així que fos requerit, cosa que va complir. Va passar el mateix el 1495 amb el reu Montserrat Avella (procés núm. 3).

D'altra banda, a l'endemà de l'Epifania de 1607 (7 de gener), Rafel de Biure decidí passar mostra d'armes a la milícia del seu feu de Vallespinosa, probablement en relació a la *unió* que s'estaria formant llavors per a la persecució de lladres i bandolers. Aquell dia, llegint el text del document que ho explica, ens podem imaginar la solemnitat de l'escena, d'un ric cavaller, ben atuât per a l'ocasió i amb ostentosa exhibició dels senyals de la seva autoritat baronial, assegut en el seu setial enmig de la plaça major del poble, rebent acte de sacrament i homenatge de cada un dels veïns-vassalls. Però no ens equivoquem, aquí hem d'entendre la prestació del sacrament i homenatge en el sentit de compromís juramentat de no ocultar cap arma en la mostra, “mostraren les armes tenien e en virtut del jurament per ells, en mà de llur senyor, prestat, denuntiaren y digueren dites armes eren seves pròpies, y així, lo un après del altre, se escregueren y confirmaren...”.⁷⁹

Usurpació de funcions jurisdiccionals: reunió en consell comunal, mobilització militar, expedició d'intimes, publicació de crides i imposició de multes

Pel que fa a les actes de processos pertanyents al litigi sobre el senyoriu de Vallverd (els núm. 5, 8, 12, 13 i 15), ens apareixen les infraccions en que cau o provoca, la batllia del criminal i les autoritats de la comanda santjoanista de Barberà, delictes que vulneraven deliberadament les funcions que el Dret atorgava al mixt imperi de Rafel de Biure, amb usurpacions de poder que erosionaven la seva

autoritat, per manllevar-li la jurisdicció del lloc. Constitueixen l'altre versió, la versió castlana.

El núm. 5, per exemple, resulta força eloqüent. Els fets del procés són que el 17 de juny de 1606, Joan Cabestany, batlle general de la comanda de l'Orde de Sant Joan a Barberà, en companyia de Jaume Verdaguer, batlle de la jurisdicció criminal de Vallverd i d'Antoni Foguet, escrivà, va convocar els jurats i particulars de Vallverd en consell,⁸⁰ i els forçà a signar per formar una *unió* o milícia per perseguir bandolers.⁸¹ Només el fet de convocar consell local sense coneixement del castlà (única autoritat competent per a convocar-lo) i d'assistir-hi sense el concurs del seu batlle, ja constituïa delictes.⁸² Els declarants (Joan Miquel, Pere Duc, Pere Capdevila, Francesc Miró, Jaume Moles) coincidien en dir que tots es van negar a signar res sense l'autorització del castlà, amb la qual negativa, Cabestany els intimà a anar l'endemà a Barberà a signar-la, sinó volien incórrer en sanció de 100 ducats cada un. Impossibilitats de contactar amb Rafel de Biure en tant poc marge de temps, van haver de veure, impotents, com "*nos van executar a cada un dels que érem allí los béns que teníem, inventariant los mobles y los inmuebles, fent-los encantar a deu y trenta dies...*". Uns dies després, un nunci santjoanista repartí *íntimes* (requisitòries, manaments) a tots els habitants de Vallverd, instant-los a fer la *unió*, a pena de 150 lliures i tres mesos de presó.

Recreació d'un cavaller de l'Orde de l'Hospital (Exp. 'Templarios y otras órdenes militares', Posada de la Hermandad, Toledo), 29-03-2010, Elentir (www.flickr.com/photos/jelentir/4484051607i...).jpg

Joan Mateu declarava sobre un punt força interessant. Segons ell, només Rafel de Biure, en la seva qualitat de castlà de Vallverd, havia repartit *íntimes*, "*sense que may lo batlle del dit senyor Prior n-e age intimat ningunas...*". Jaume Moles, procurador fiscal de la cúria castlana, acusava d'usurpació de funcions a Jaume Verdaguer, batlle santjoanista, per convocar consell "*sabent dit batlle que dit ajust eo congregatió dels dits jurats y hòmens del Consell no podia ni devia fer per ser acte que toque a V[ostra] Me[rcè] com a senyor del simple y mixte imperi del lloch, castell y terme de Vallvert...*". Igualment havien usurpat Antoni Foguet (aquí, notari) i el nunci Pere Castara, en sancionar amb penes pecuniàries, repartir *íntimes* i executar béns en virtut d'aquestes, "*poch advertint que lo posar penes pecuniàries és un dels actes tocants a la jurisdicció de V. Me*". Eren delictes pels quals havien de ser detinguts i condemnats a les penes condignes, i efectivament, en data 18 de juliol, l'assessor de la cúria demanava presó per a Cabestany, Foguet i Castara.

A l'endemà dia 19 de juliol declarava el mateix Jaume Verdaguer, batlle del criminal, en un to i actitud que ens abelleix suposar ben diferent de l'exhibit quan tenia al seu costat al batlle general del Prior. També era un dels imputats, i en aquesta qualitat havia estat detingut, però en atenció a la seva edat octogenària no havia estat tancat en cap torre ni masmorra, sinó allotjat en una cambra del castell de Vallespinosa, seu senyorial de don Rafel de Biure. Verdaguer, presumiblement persuadit pels homes de Biure, tirà pilotes a fora i s'ajustà, fil per randa, a la versió de la cúria del batlle del castlà. Segons contà, feia pocs anys es presentà a Montblanc Lluís de Peguera, jutge de la Reial Audiència, un dels coordinadors que ajustava el tema de la formació de milícies locals unides (*unions*) per tal de perseguir les quadrilles de bandolers que assolaven el país. Ja llavors es suscità la controvèrsia sobre a quin dels dos batlles de Vallverd, el de la

jurisdicció civil (Biure) o el de la criminal (Prior de Sant Joan de l'Hospital) pertocava l'afer. El famós magistrat li va contestar *"que lo acte de formar la unió tocava al batlle de V. Me. com a carlà de dit lloch de Vallvert i que no tocava al senyor prior, ni a mi com son batlle en dit lloch, y que jo, deposant, me-n anàs, que no y tenia ningun cafer"*. Posteriorment, quan el notari Foguet i el nunci Castara es disposaven a intimar, multar i executar els habitants de Vallverd, ell els advertí moltes vegades de la competència que tocava al batlle del castlà, però no els va poder frenar, ja que Cabestany, el batlle general de la comanda santjoanista, el va apartar dient-li, referint-se a Foguet, *"que-l dexàs fer, que ell ja sabia lo que feia..."*. Amb tot, participà en aquests delictes i quan se li va preguntar per què ho havia fet si reconeixia que no eren competents, l'home devia encongir les espatlles en respondre: *"les personas erren y no los tossalls"* (!?). Quan van acabar i li donaren una còpia de l'enquesta, llicència i termini per tal que els seus advocats poguessin replicar, Verdagner renuncià a la seva defensa i s'acollí a la misericòrdia de Biure. Molt significatiu.

Al final consta la versió manuscrita per Antoni Foguet, la qual, sense negar els fets, argumentava que en data 16 d'abril anterior, el Prior va signar a Barcelona la *unió* en una assemblea de les cases de Sant Joan de Jerusalem, i que tenia el poder i ordre per demanar-ho als seus vassalls. Aquesta afirmació entra en clara contradicció amb allò que havia dictaminat Lluís de Peguera, jurisconsult de tan gran reputació ⁸³ i elevat càrrec, que hauria de deixar molt poc marge al dubte. Però tanmateix el deixa, i no tant petit, si tenim en compte que Peguera era cadell.

El procés núm. 8 és constitueix a l'entorn d'una simple infracció, fàcilment passable per alt, d'haver-hi hagut bona voluntat. El 19 d'abril de 1608, declaren dos vassalls de Vallverd i expliquen que en els primers dies de Quaresma, Jaume Verdagner, batlle del Prior, Antoni Foguet i el nunci de Barberà

(Pere Castera), havien publicat una crida convocant els terratinents de Montbrió per a capbrevar. Fins aquí sembla més que normal que el batlle general de la comanda hospitalera, Joan Cabestany, hagués tramès a aquella tríada (Verdagner, Foguet, Castera) a fer crides no comminatòries per a la capbrevació de Montbrió, un dels seus feus. Ah, però, a Vallverd ho van fer *"sens demanar territori al batlle de dit lloch"*, o autorització! Al final d'aquest procés consta el que sembla una mena de sentència que, si no ens falla el nostre llatí paleogràfic,⁸⁴ provisionava la detenció i empresonament de Foguet i Castera (no pas també la de l'octogenari batlle Jaume Verdagner).

El núm. 12, dirimia en un sol dia, el 15 de novembre de 1611 (notis que fou l'any en què caigué una primera sentència que limitava enormement les funcions jurisdiccionals de la castllania), el que, en principi, agrupava tres infraccions diferents, sense altre vinculació que la d'haver estat comeses per les autoritats de la comanda hospitalera barberenca. La més greu, puix que encapçala el títol del procés, és la congregació en casa del batlle hospitaler, no autoritzada (per tal com no hi assistí el batlle del castlà), de diversos veïns pertanyents al consell comunal. Veurem més endavant com i per què es va esdevenir la tal congregació.

Un altre dels càrrecs va ser, novament, la publicació de (dues) crides o bans, sense el concurs o autorització del batlle del castlà, i ja sabem que Biure es creia amb el monopoli omnímode d'aquesta funció. El bans en qüestió prohibien la sostracció de garbes del terme i l'accés de bestiar en espais que no fes tres dies que haguessin estat buidats de garbes. Amb tota probabilitat, per evitar una manipulació fraudulenta de la collita ⁸⁵ (sobre de la qual es gravaven els impostos baronials). I el que era més greu, imposaven sancions pecuniàries de 50 i de 25 ducats, respectivament.

Contumàcia del batlle santjoanista

El tercer càrrec, que podem anar esfilagarsant a través dels testimonis ministrats, és ja el d'un enfrontament entre les autoritats d'una i d'altre banda. Rafel de Biure convocà un consell comunal (per fer pública la col·locació d'un costell a la plaça del poble) i per assegurar-se que hi assistiria el batlle santjoanista, llavors Joan Miró, dit 'lo Pubill', li envià, el 3 de novembre, requeriment d'assistència, tal dia, a pena de tres lliures; l'encarregat de dur-li la requisitòria va ser el seu batlle, llavors Pere Cunillera. Miró li contestà, sec, que ja s'ho pensaria, però poc abans de la convocatòria Cunillera tornà a passar per casa seva i l'esposa de Miró li digué que aquest no es trobava a Vallverd, sinó que havia marxat a la fira de Vila-rodona. Un últim declarant, Pere Duc, assegurava, emperò, que aquell dia de la convocatòria manada pel castlà, "*de matí, que here a punta de sol*", ell tornava cap a Vallverd des de Barberà i travessant l'horta de Sarral es trobà Joan Miró fent camí cap a Sarral i que, per tant, no el veié en l'acte convocat d'instal·lació del costell.

L'explicació a aquest delictes de contumàcia que s'imputà al batlle santjoanista Joan Miró, la proporciona la declaració del seu homòleg Pere Cunillera, que de forma inesperada rebé a casa seva la visita del magistrat Andreu Fernós, en companyia d'Antoni Foguet, escrivà de la cúria de Barberà i d'un tal Sunyer, el seu nunci, i que el van sotmetre a interrogatori. Per abreviar, resulta que quan Cunillera li requerí l'assistència a l'acte convocat per Rafel de Biure d'instal·lació del costell, el va advertir que s'hi havia de presentar com a particular i vassall, sense el bastó acreditatiu del seu càrrec de batlle de l'Orde de Sant Joan. També confessà que Miró li va replicar que tenia ordres directes de no assistir a cap acte convocat a Vallverd pel castlà sense l'atribut del bastó de batlle. En la difícil cruïlla en la que l'havien posat uns i altres, no ens estranya que optés per abandonar el poble poc abans de

l'acte convocat. Segons continuà declarant Cunillera, recordava antecedents de consells convocats amb anterioritat, en els quals el batlle santjoanista mai no havia assistit entomant el bastó representatiu del seu càrrec, i en una d'aquestes ocasions havia estat el mateix Joan Miró qui havia assistit sense res a les mans. Cunillera també afegí que va ser llavors que l'interrogaven quan Fernós manà el seu nunci publicar les crides sobre les garbes.

Més usurpacions: els casos de robatori i d'assignació de tutories

El procés núm. 13 és el que conté més actes i deposicions de declarants (fins a 16). Comença el 10 de març de 1614, dos anys i mig després de l'anterior que acabem de comentar i en el que era trist protagonista Joan Miró, dit 'lo Pubill', batlle de la comanda hospitalera. El vèiem atrapat entre dos focs. Pel registre del seu enterrament a Vallverd el 25 de gener de 1614, sabem que era empresonat a Barcelona quan li va sobrevenir la mort ("natural", al dir del notari Antoni Foguet), essent-li administrats els darrers sagraments segons certificava el vicari perpetu de la parroquial de Sant Just i Pastor. Ara, en aquest procés de 1614 consta, lògicament, com a difunt, i la trista protagonista és la seva vídua, Coloma Verdager, a la qual li havien robades set gallines del corral. La línia argumental de les diferents declaracions dels testimonis suggereix un únic propòsit que, curiosament, no semblava ser el d'identificar l'autor/s del robatori gallinaci (que al final no es va trobar), sinó el d'inquirir sobre la intervenció de les autoritats santjoanistes que, passant pel damunt de les funcions de la castlania, van assumir la investigació del cas.

Efectivament, l'incombustible Antoni Foguet, notari de la Comanda, convocà alguns dels testimonis a prestar declaració, amb prou cura de no fer-ho a Vallverd, sinó al Cogul, un mas constituït en feu de l'Orde de Sant Joan, propietat de la família Mateu, que depenia de l'administració municipal de

Vallverd (almenys fins el 1661).⁸⁶ L'amo del mas, Joan Mateu, i alhora el seu batlle, va rebre els declarants (Joan Miquel, Francesc Miró, Coloma Verdaguer) que hi anaren venuts, sense saber perquè havien estat convocats al Cogul i no a Vallverd pel batlle del civil (Biure), a qui reconeixien la competència en aquesta mena de delictes. Resulta força significatiu que aquest reconeixement es basava, sobretot, en aterridors records d'haver presenciat algunes de les més dures condemnes emeses per Rafel de Biure, com a senyor del civil ple de Vallverd, consistents en *"assotar y posar al costell p[er] orde y de manament seu"*, *"encara vuy i a uns assots al costell del darrer y assotaren y tots los del poble o an vist"*, *"y assó sé jo perquè li e vist exercir jurisdicció y fer justícia, ço és assotar y posar al costell, y encara per avuy y són los assots del darrer y assotaren* (les restes de taques de sang i pellerinques arencades a cop de fuet?)", *"y també he vist assotar y posar al costell, y deyen que dit S[eny]or don Rafel Biure o manave y que p[er] son orde se feye..."*. Declarà, igualment, el mateix Joan Mateu, batlle del Cogul, que va admetre els fets, advertint tanmateix que ell havia obrat sota les ordres expresses del pirenc Baltasar Amill, batlle general de la comanda de Sant Joan de l'Hospital i que conservava la carta en la que li ho havia manat. Mateu es limità a prendre jurament i va ser Foguet el que interrogava, detall que també admetien altres declarants.

Dimarts, dia 2 de setembre següent (1614), a la cúria del castlà de Vallverd confirmaven les seves respectives declaracions Joan Miquel, Francesc Miró i la vídua Coloma, tot seguit que el procurador fiscal exposés (i això és interessant) que Rafel de Biure tenia tota la jurisdicció civil i criminal *"dempto homicidi"* i que, per tant, els actes executats en aquell cas per Joan Mateu, batlle del Cogul, Antoni Foguet, notari de la cúria del batlle de Barberà i el nunci Sunyer, eren constitutius de delicte d'usurpació de jurisdicció. L'endemà dia 3, l'assessor de la cúria emetia les corresponents ordres de detenció i empresonament *"capiantur et carceribus castris de Vallvert sive de Vallespinosa..."*.

Deu dies més tard, Antoni Foguet ja es trobava detingut en poder de Rafel de Biure, el qual aprofitava la situació per imputar-li totes les intervencions il·lícites i constitutives de delicte en les que havia actuat els últims anys. A través del seu interrogatori podem cobrir certes llacunes. Efectivament, Foguet va pensar en convocar els testimonis per lo del robatori de gallines al Cogul i no a Vallverd, *"per no agraviar"* Rafel de Biure; parlant en plata: per la por que li tenien, doncs ni ell, ni Mateu, hi volgueren anar. La solució fou enviar el nunci Ramon Sunyer, a qui ens imaginem entrant a Vallverd en hores adequades, de forma cautelosa, i sense entretenir-se gens ni mica, lliurar les tres convocatòries i guillar de seguida. La feina dels interrogatoris i la paperassa del procés les va complimentar ell, ja que el batlle Joan Mateu era analfabet i es va limitar a prendre'ls jurament. També ens informa que l'anterior batlle santjoanista, Joan Miró, dit 'lo Pubill', havia mort de forma natural, però intestat i ens assabentem que la vídua Coloma era filla de Jaume Verdaguer, segurament, el que ocupava la batllia el 1606 (procés núm. 5). Així, no

ens estranya la súplica que aquests Miró van fer arribar a Baltasar Amill, batlle general de la comanda hospitalera de Barberà, encomanant-li la tutoria i curadoria dels fills menors del difunt Joan Miró 'lo Pubill'. Foguet va tramitar l'encàrrec rebent informació de la legalitat dels tutors i fent inventari del patrimoni familiar, i Andreu Fernòs, en qualitat d'assessor de la batllia hospitalera proveí l'assignació de tutors i curadors, una altre de les funcions inherents pel costum a la cúria del batlle del castlà Biure. Pel que feia a la publicació d'una crida convocant els terratinents de Montbrí, Foguet en va negar tota participació i malgrat que se li va recordar que havia estat ell mateix qui l'havia llegida públicament, va insistir que ell no capbrevava i no en sabia res, passant-li la pilota a un tal Onofre Fernòs (parent de l'assessor Andreu Fernòs?), notari de Montblanc i escrivent de la capbrevació de la comanda hospitalera de Barberà.

Foguet va basar la seva defensa en la ignorància. Sobre les funcions de la jurisdicció del civil ple a Vallverd, declarà que *"Jo no u sé, sinó que veyx que estan en tanta qüestió molt temps ja", "Jo ho feu perquè no sabia tan llargament lo que sé ara que toque al Sr. Don Rafel de Biure, y prenh plaer de saber-o que no tocava al dit Sr. Prior ne ha sos oficials"*. Difícil de creure després de tant de temps exercint l'ofici de notari a Barberà. Reconeixia que Rafel de Biure hi tenia batlle, assessor, costell i presó, també que les causes civils mai no es portaven a Barberà *"que may ni he vista cap que-m recort, ni en tota la batllia general de Barberà no he vist agen donat tudors y curadors sinó aquesta vegada"*.

Tampoc recordava si havia participat en l'escandalosa detenció d'un veí de Vallverd, Joan Miquel, el 1606. Per manament de fra Nicolau Cotoner, procurador del Prior, Foguet instà Miquel a comparèixer al castell de Barberà per testificar, a pena de 10 lliures, però tot fa pensar que no s'hi presentà. De l'operació d'ocupació militar que va sofrir Vallverd per a la recerca i captura de Miquel

"jo no-m recordo si m-i trobi". Molt mala memòria devia tenir per no recordar-se d'uns fets tan espectaculars, encara que es remuntessin a l'any 1606. Trobem la ressenya en una declaració del procés núm. 5: per Sant Cristòfol, arribaren de nit Joan Cabestany, batlle general de la comanda de Barberà, amb 12 o 13 fadrins armats, *"ab una gent portava ab sa companyia dit Cabastany [...] puix eren tants que a sitiats tot lo lloch de Vallvert per a prendre al dit Joan Miquel"*. Un cop capturat fou dut a la casa del batlle del criminal. El declarant llavors del 1606 només va reconèixer dues persones d'entre els qui havien acompanyat Cabestany, i una d'elles era, precisament, Antoni Foguet. L'home devia quedar blanc quan li van mostrar el requeriment de compareixença de Joan Miquel, fet i signat de puny i lletra seva i no va tenir més remei que admetre-ho. Com també va haver d'admetre la instrucció d'una altra *íntima* de 1610 contra Antoni Llobera, de Vallverd, actes, aquests, que tocaven a la batllia de Rafel de Biure. A la sala tothom hi tindria fixada la mirada, fins que d'un dèbil fil de veu, Foguet va concloure amb un lacònic *"Ara ho sé"*.

Però el braç de la justícia de don Rafel era molt llarg i tenia molta memòria. El 13 de setembre de 1614, emeté ordre de recerca i captura de Baltasar Amill, de Pira, batlle general del priorat de Catalunya a la comanda de Barberà, i de Joan Miró, pagès de Vallverd. Aquest segon era detingut de seguida i sotmès a interrogatori per la causa de l'assignació de tutors i curadors dels infants Miró (els fills del difunt Joan Miró, dit 'lo Pubill' i Coloma Verdagner). Ni sabia perquè l'havien detingut i empresonat a Vallespinosa. No va tenir inconvenient en contar com es va fer reunió familiar en morir 'lo Pubill', quins hi van ser i que fou mossèn Jaume Pont, rector de Civit, qui va escriure la súplica a Baltasar Amill, un jove barbamec dit Francesc Miró qui se la portà i ell mateix qui anà a Montblanc a recollir de mossèn Fernòs la provisió de la tutoria, la qual van acceptar tots els designats prestant jurament a Sarral per la

fira de Quaresma. També va admetre que sabia que Biure detenia la jurisdicció del civil ple i que recordava com, feia una quinzena d'anys, va ser el seu batlle qui havia assignat els tutors i curadors dels fills de Pere Borràs, mort intestat en ser assassinat per oficials reials (antecedent que confirmava Jaume Miquel, el següent declarant). Va ser, llavors, inquirit a contestar com sabent i reconeixent la jurisdicció del batlle del castlà havia obrat amb Fernòs i no dit res a dit batlle, que va respondre: "*Senyor, los altres no-n feyen de mi sinó moso*". Altres declarants proporcionaven nous antecedents d'assignació de tutories fetes pel batlle de la castlania.

El mateix dia deposà Pere Cunillera (batlle o ex-batlle del civil), el qual afirmà que la consuetud i pràctica a Vallverd era que quan algú moria intestat, era el batlle dels Biure qui assignava tutors i curadors en cas de fills orfes de menor edat, i també ell qui prenia inventari dels béns patrimonials del finat. Quan va morir Joan Miró, 'lo Pubill', a ell no li van dir res, cosa de la qual "*ne fiu maravella, perquè tots los del loch saben aquexa pràctica*". Continuen algunes declaracions que incideixen sobre l'antecedent d'assignació de tutors per part del batlle de Biure en el cas del difunt Joan Miret. Al final, consten, a més, tres trasllats certificats del rector de la parròquia de Sant Salvador de Rocafort de Queralt (de qui era sufragània l'església de Sant Joan Baptista de Vallverd), conforme en les escriptures de l'escribania parroquial es conservaven tres antecedents més, un de 1364-1365, un altre de 1443 i un tercer de 1490.

Les forques del senyor baró

Les actes de l'últim procés, el núm. 15, ens sorprèn que s'instruïssin el 13 d'agost de 1622, quan, com hem comentat anteriorment, feia cinc anys que les dues parts en litigi havien concordat. Les declaracions que es deposen giren entorn d'uns fets ocorreguts abans de 1614, atès que el protagonista principal tornava a ser Joan Miró, 'lo Pubill', batlle de la cúria

de l'Hospital de Sant Joan a Vallverd, a qui sabem difunt (de mort "natural" a les presons de Barcelona) aquell any. El 28 de juliol (no es diu l'any) les forques del senyor de Vallverd (la comanda de Barberà de Sant Joan de l'Hospital) haurien estat derrocades pels homes de Rafel de Biure, i Joan Miró repartí *íntimes* per tal que a l'endemà, i a pena de tres lliures, els veïns-vassalls l'anessin a ajudar "*a plantar y posar unes forques de fusta en lo lloch de hont havien fet caurer les altres*". Al vespre mateix, els veïns van rebre, per separat, la visita de mossèn Eiximeno, de Valls, procurador de Rafel de Biure, intimant-los a no obeir el batlle Miró, sota pena de sis lliures, atès que aquell no tenia la competència de sancionar pecuniàriament i el haver-ho fet "*era estat molt gran atraviment*". Dilluns següent, primer dia d'agost, en una hora en que no hi havia ningú a Vallverd, s'hi presentaren, amb evidents presses, uns homes del Cogul i publicaren una crida davant dels carrers buits de gent (per la qual cosa no es pot saber de què anava) i tot seguit se'n tornaren a corre-cuita. Recordem que el Cogul era lloc de l'Hospital.

Pàg. 510 dels 'Emblemas morales de don Juan de Horozco y Covarruvias...', de Sebastián de Covarrubias Orozco (Segovia, 1589) ([www.flickr.com/photos/internetarchivebookimages...](http://www.flickr.com/photos/internetarchivebookimages/)).jpg

Al final de les actes d'aquest últim procés, consten dos trasllats de documents de 4 i d'11 d'agost de 1385. El primer és la prestació d'un sagrament i homenatge, del que ja hem fet esment anteriorment. Estan autenticats pel rector de Rocafort de Queralt, ja que es servaven a l'església parroquial i pertanyien a la cúria del batlle de Rocafort i Vallverd; havien estat demanats pel vicari general de l'arquebisbat de Tarragona, a instància de Rafel de Biure.

Els 'familiars' de don Rafel

Al llarg dels processos, apareixen una sèrie d'individus amb la sola comesa de signar per part d'un declarant il·letrat o de fer de testimoni d'alguna de les declaracions deposades. Alguns d'aquests són anomenats 'familiars' de Rafel de Biure, terme que ens suggereix la consideració de domèstics (criats, lacais, fadrins, pinxos, guardaespalles) de la seva major confiança, que el seguien arreu, eren enviats a tràmits ocasionals i formaven part del seu cercle de convivència. Va ser amb aquesta fadrinalla que cometia els actes de bandolerisme o se'n defensava.

Ja en coneixíem a alguns d'ells, per altres treballs:⁸⁷ Joan Oller (tarragoní, company de bregues en aquella ciutat), Antic Sanies (resident a Vallespinosa, però natural de la Vall de Torelló, cau de bandolers),⁸⁸ Melcior Vilar (amb qui tingué negocis després que l'excarcerés el 1608, i que arribà a ser procurador general de Josep de Margarit el 1635), Bernat Beral, Joan Moles, Jaume Mateu, Pere-Onofre Monfar, Antoni-Joan Vergonyós, Pau Farina (que el serví molts anys), Felip Gelonc (que li era "molt aficionat"), Joan Naves o Baltasar Ballester.

A través dels processos exposats, en podem conèixer alguns més: Pere Ametller (1610), Joan Navarro i Francesc Oller (1614). Malgrat que no són titllats de 'familiars', pot ser també hi hauríem d'incloure a: Pere Anglès (1611), Magí Miró, Francesc Jover (1614) o Joan Calvell (1623). Però, d'entre tots els 'familiars' en destaquen dos: Pere-Pau Navarro i Jaume Alaix.

Pere-Pau Navarro era un negociant natural de Benifallet i ja treballava per Biure el 1614, a la cúria del castlà de Vallverd dedicant-se a signar els testimoniatges quan els declarants no sabien escriure (processos 13 i 14). En morir el seu amo l'any 1634, passà a servir Josep de Margarit, com a majordom i home de confiança. A partir de 1638, aquell li delegà l'administració del senyoriu de Castell d'Empordà, principal feu dels Margarit abans que heretessin Vallespinosa, on encara residia l'anciana

baronessa Beatriu de Biure, cosina germana de Rafel de Biure i mare de don Josep. En aquesta qualitat, Pere-Pau Navarro liquidà els últims deutors per venda de gra que quedaven, i consignà alguns dèbits per a la seva mestressa. En esclatar la guerra dels Segadors i morir dona Beatriu (1641), Josep de Margarit, plenament embolicat en la dinàmica política del país, confià a Navarro l'arrendament de l'explotació agrícola de la hisenda castell-dempordanesa, comesa que va materialitzar en sengles contractes d'arrendament els anys 1642, 1646 i 1648. Des del segon dia de 1646, gaudia, per procura que li feu Margarit, de l'autorització necessària per percebre, del feu empordanès, tota mena de rèdits, tasques i altres drets senyoriais, per cobrar-ne pensions, censos, censals o lloguers i per complimentar-los expedint les corresponents èpoques i definicions. Pere-Pau Navarro moria a Castell d'Empordà poc després del 25 d'abril de 1651, data en que una malaltia el forçava a fer testament. La seva absència, consignada ja el juny següent, creà un buit de confiança tan gran, que per suplir els seus serveis, Josep de Margarit hagué d'acudir al seu germà Vicenç de Margarit, llavors titular de la diòcesi de Barcelona.⁸⁹

El falsetà (o colomí) Jaume Alaix fou, amb tota probabilitat, el servidor més lleial, proper i de major confiança que va tenir Biure (i després, Josep de Margarit), podent endevinar que, junts, en devien passar de tots els colors. El trobem treballant a la cúria vallverdenc, signant declaracions i prestant-se com a testimoni des de mitjans de gener de 1607 (també el 1610, 1614 i 1615, processos núm. 7, 10, 13 i 14), fins el darrer servei prestat trenta-quatre anys després, que, atesa la data de la seva mort (el 26 de gener de 1641), fa suposar que s'hauria d'incardinar en la campanya militar relativa a la batalla de Montjuïc, en la que Margarit es dedicà a tallar els subministraments de l'exèrcit hispànic. Alaix, era la mà dreta del seu amo, per compta del qual ja comprava partides de blat el 1610, i es

desplaçava per substituir-lo com a procurador seu en compra-ventes i, fins i tot, en plets d'impagament de censals (1630). Durant la crisi bandolera de Preixens, fou Alaix qui arrendava el dret d'herbatge (1625-1628); també fou ell qui l'11 d'octubre de 1632 va apadrinar Arnau, el fill natural de Rafell de Biure. L'any següent, en el testament, Biure li feia deixa (*"per los bons y lleals serveys que tinch rebuts..."*) del vestit que ell mateix trïes del seu armari personal i l'encomanava al seu hereu, Josep de Margarit, perquè el mantingués a casa seva i, si fos cas que en volés marxar, li proporcionés 300 lliures. En morir Biure el 1634, Alaix passà a servir Margarit, amb qui va restar set anys més.⁹⁰

Traslats literals sobre la successió de la castlania de Vallverd

També hi és, al final de les actes del darrer procés de número 15, una interessant relació de registres dels documents capitals per acreditar la successió de la castlania de Vallverd, des de 1197, quan Guillem d'Aguiló i Bernat de Fiol aprovaren la donació del castell de Vallverd. Diu el registre que la donació comprenia: establiments, signatura, dominicatura, joves, tragins, guaites, batudes, forn, plaça, quèsties, dècimes, cugucies i intestats, cosa que ens suggereixen una possible explicació a les amples competències jurisdiccionals de la castlania de Vallverd, tot i detentar baixa jurisdicció.

Dos altres registres, de febrer de 1284, ens informen sobre la donació que del castell de Vallverd (pobladors, termes, rèdits i drets generals) va fer Guillem de Vallverd al seu fill Guillem, a temps de noces amb Elvira de Banyuls, tràmit necessari per, tot seguit, hipotecar la castlania i poder, així, complimentar l'escreix de 160 morabatins (d'un dot de 340). Un últim registre fa referència a la venda de la castlania que, el 18 de desembre de 1418, efectuava la vídua Elionor de Castellví, com a curadora del seu fill Ramon Berenguer, en favor del cunyat, un altre Berenguer de Biure (qui, com hem

vist anteriorment, moriria el 1441 sense fills mascles i cedia la castlania al nét de la venedora, Galceran de Biure).

Però, sens dubte, el registre més important de tots és la que refereix com el 10 d'agost de 1387, Elvira de Vallverd de Montfalcó feia donació a Bernat de Biure (esdevenidor quart marit seu) de la castlania feudatària de Vallverd, amb rendes, entrades, eixides i drets universals. Com la castlania era en feu del Prior de l'Orde de Sant Joan de l'Hospital, n'hagué menester el corresponent decret seu. Es tracta, sens dubte, del document clau a l'hora de vincular la castlania de Vallverd als Biure concabarberans.

Els registres es complementen amb un tercer trasllat de 1611, autenticat pel vicari i el prior de l'església de Biure, també a instància de Rafel de Biure, a través del vicari general de l'arquebisbat. El document, de 14 d'abril de 1413 és el testament del donzell Bernat de Biure, el qual deixava hereu el fill Ramon Berenguer, menor, i com a curador seu, a la seva esposa Elionor de Castellví (que acabem de veure com cinc anys després alienava la castlania). El testador deixava fins a 1.500 sous per dotar la seva ànima i en distribuïa, generosament, 150 més. La vídua Elionor en rebia un miler més, que a la vista dels fets, no devien ser suficients per mantenir la propietat de la castlania de Vallverd. Pot ser Bernat de Biure aconseguí de salvar l'ànima, però fou amb la pèrdua de part del patrimoni familiar. Elionor de Castellví, quedà, a més, com a usufructuària d'aquest patrimoni i, també, tutora i curadora dels fills, llavors menors d'edat. El document els anomena tots, com era ús i estil, primer els nois, Ramon Berenguer i Bernat, i a continuació les noies, Elfa, Aldonça i Antònia. Això, i un seguit de dades que teníem aplegades, ens permet completar una mica més la genealogia d'aquests Biure, i superar la genealogia fins ara més actualitzada (GÜELL, 2020, 176-177), consideració que passarà a merèixer la que publiquem en aquest treball.

El fons documental s'acaba amb el regist, a tall de sumari, d'una sèrie de processos repetits, la majoria dels quals ja hem comentat. Consten, però, alguns regist de solitàries enquestes a través dels quals ens assabentem de l'existència, en el seu dia, dels corresponents processos. Per exemple, quan el 17 d'octubre de 1579 se'n va instruir un contra els vallverdencs que *"avían jugat los jochs prohibits"*. El fet que el mateix dia se n'instruís un altre contra Pere Cunillera, de Vallverd, *"per aver pegat una bofetada a la muller de Joan Miró, dins de sa casa"*, ens fa sospitar que tindrien alguna relació. El dany infligit (a l'honor de Joan Miró, no pas a la seva esposa) li va costar a Cunillera vint-i-cinc dies de presó a Vallespinosa o el pagament de les despeses processals, valuades en una vintena de lliures; una petita fortuna que ens imaginem que Cunillera eludiria a canvi de l'empresonament (sempre que no fos encepat al coltell, és clar). Veiem, una generació després, com un Pere Cunillera (el mateix o un altre), llavors batlle del castlà, intimava el 3 de novembre de 1611, a un Joan Miró (segurament un altre, però, tal volta, parent proper del Joan Miró de 1579), batlle santjoanista (procés núm. 12). Estem davant d'una pregona enemistat de bàndols familiars?

Finalment, ens deixa garratibats una altra enquesta, que conta com vers l'agost de 1598, quan Joan Mateu, del Cogul, es plantà a la plaça de Vallverd mentre eren ballant, armat amb un pedrenyal de roda que va encarar *"y tengut males rahons y mogut avalot..."*. Només els vallverdencs d'aquells dies saberen què va moure Mateu a cometre un acte tan agressiu i de tal gravetat. Se substancià sentència contra ell i contra un Joan Miró, però pels cognoms dels implicats, pertanyents a les famílies més importants de la contornada, endevinem que les condemnes no serien gaire exemplars....

Conclusions i epíleg

Hem presenciat la contrastació dels fets explicats i interpretats per dues fonts oposades, la dels santjoanistes (a l'ACA) i la dels Biure (a l'AHCB), però ni l'una ni l'altra representen, de bon tros, el conjunt documental complet del litigi sobre el senyoriu de Vallverd. Marbà i Torres admetien a la primera nota a peu de pàgina que *"a les sèries documentals dels arxius de la cancelleria reial, les referències sobre el plet de Vallverd no són tan abundants com això [fer-ne un treball especial] Altrament, els fons santjoanistes tampoc han estat, malauradament, una font prou completa"*.⁹¹

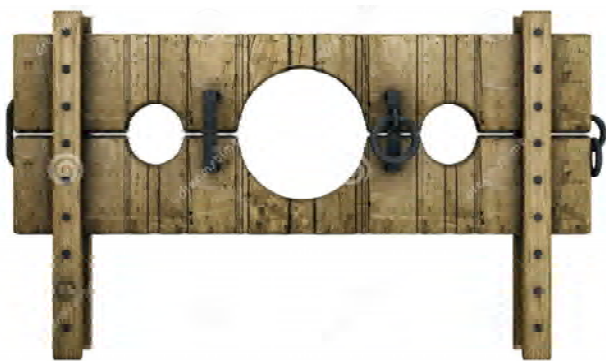
Figura central de la portada del facsímil de l'interrogatori pontifici als templers (Poitiers, França, 1308), 22-02-2010, Elentir (www.flickr.com/photos/elentir/4484076151/in/dateposted/) .jpg

Les referències que aporten els actes i les ressenyes de la cúria baronial, tampoc donen més que per detallar episodis i friccions molt concretes i força irrellevants. És el què hi ha, el que s'ha pogut trobar del què n'ha quedat i ens temem que així sigui per sempre més, si com ens va confessar el nostre bon amic Pablo de Sàrraga Samper, en el seu

dia els processos judicials criminals de la Reial Audiència (no els civils, que es reparteixen entre l'ACA i l'ANC), van ser agrupats, carregats en camions i cremats.

Reblen, en tot cas, el què ja sabíem: que el senyor de Vallverd era l'Orde de Sant Joan de l'Hospital i que els Biure n'eren feudataris com a propietaris de la castlania, càrrec aquest, però, que els concedia manta funcions dins de la jurisdicció civil que els pertocava exercir a Vallverd. També evidencien els actes de provocació de les autoritats santjoanistes i l'esperit rancuniós d'un Rafel de Biure sempre amatent a aprofitar qualsevol mal pas o interpretació dubtosa per embolcallar els fets en paperassa delictiva de caire judicial i llençar-la a la cara del seu oponent. Ens ajuden, així mateix, a definir una mica més el caràcter de Biure, un personatge certament agressiu i conflictiu, amant de les bregues i força temut i respectat, no únicament pels vassalls, sino també pels seus contraris. Capaç de mantenir un pols davant de formidables enemics, d'enviar condemnats al coltell, de fer-los fuetejar o pansir-se a les seves presons. Hàbil litigant, no li va tremolar la mà a l'hora d'actuar (instruir cas, detenir/capturar, interrogar, empresonar) contra de les autoritats santjoanistes, com van saber bé el batlle general de la comanda de Barberà, Baltasar Amill, el batlle del criminal, Joan Miró, el notari Antoni Foguet o el batlle del Cogul, Joan Mateu.

Cep mitjieval (www.es.dreamstime.com/fotos-de-archivo-libres-de-regalías-dispositivo-medieval-del-castigo-de-la-picota-image22154288).jpg

Pel què fa a l'objecte del litigi, el castell de Vallverd, n'ha quedat encara molt menys. Al segle XVIII eren castllans de Vallverd els Margarit. El darrer membre del llinatge Biure, Maria de Biure de Cardona-Anglesola, moria l'any 1645. El seu marit i hereu, el carismàtic Josep de Margarit fou un dels líders de la Revolució de 1640, i el principal sostenidor del bàndol pro-francès en la guerra de Separació (1640-1659). La malícia que li va arribar a tenir Felip IV, l'obligà a romandre al Rosselló, a l'exili, de manera que la seva família s'instal·là a Perpinyà i ja no va tornar mai més a Catalunya.⁹²

Aquest absentisme perpetu, amb l'administració confiada a delegats de Tarragona i Barcelona, no va poder evitar la degradació del patrimoni que posseïen a Catalunya. "Com tots els béns dels hospitalers, durant el segle XVIII, el castell de Vallverd, que ja no subvenia a cap necessitat, s'abandonà i serví de pedrera als veïns". Fa uns cent quaranta anys, pels vols de 1884, a Vallverd encara restava en peu la torre d'homenatge del castell; dit així, pressuposem que no en quedaria res més. L'any 1934 eren únicament uns fonaments els que indicaven que al damunt hi havia existit una torre; de fet, aquell espai era conegut com "la torre". El Cogul també tenia un castellet, anterior i tot al de Vallverd, però no n'ha quedat cap testimoni petri i només especulant amb la toponímia de la zona hom pot suposar on s'hauria pogut alçar antigament.⁹³

Ruïnes del castell de Vallespinosa (Pontils), placa estereoscòpica de 1923, Josep Salvany Blanch (BC, Fons Salvany, reg. SaP_703_08).jpg

Bibliografia

- ALMAZÁN, 1993
- ALMAZÁN FERNÁNDEZ, ISMAEL. "Poder, propiedad y represión del delito. Algunas reflexiones sobre la funcionalidad de las 'Unions contra lladres i bandolers' en 1606". *Pedralbes*, 13-I (1993 = *Les Institucions Catalanes (segles XV-XVII)*). Actes del Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya) 665-673.
- ALONSO-CAÑABATE, 2021
- ALONSO MORA, ALBA – JOSEP CAÑABATE FORTUÑO. *El bandolerisme a la vila d'Alcover en la Catalunya del Barroc. Voltors i Morells, del mite a la realitat*. Alcover: Centre d'Estudis, 2021, 176 p.
- AZNAR, 2006
- AZNAR Y MARTÍNEZ, DANIEL. «Gloria y desgracia de un virrey francés en Cataluña: El mariscal De la Mothe-Houdancourt (1641-1644)». *Pedralbes*, UB, 26 (2006) 189-261.
- AZNAR, 2010
- AZNAR, DANIEL. «La Catalunya borbònica (1641-1659). Virregnat i dinàmiques de poder durant el govern de Lluís XIII i Lluís XIV de França al Principat». Dins: JANÉ, ÓSCAR (ed. i a c.d.). *Del Tractat dels Pirineus [1659] a l'Europa del segle XXI: un model en construcció? Actes del congrés. Col·loqui Barcelona-Perpinyà, 17-20 de juny de 2009*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació / Museu d'Història de Catalunya, 2010, 265-279.
- BALDOR, 1999
- BALDOR ABRIL, ELISABETH. *El monestir de Santes Creus des del primer abadiat quadriennal a la guerra dels Segadors (1619-1641)*. Valls: Consell Comarcal de l'Alt Camp, 1999.
- BARBA-FELIU-GÜELL, 1993
- BARBA, ROSER – PAULINA FELIU – MANEL GÜELL. "Noblesa local versus Consell municipal. Una aproximació als antagonismes i conflictivitats urbanes de principis del segle XVII a la ciutat de Tarragona". *Pedralbes*, 13-I (1993 = *Les Institucions Catalanes (segles XV-XVII)*). Actes del Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya) 545-551.
- BOSCH, 1628.
- BOSCH, ANDREU. *Sumari, índex o epítome dels admirables i nobilíssims títols d'honor de Catalunya, Rosselló i Cerdanya, y de les gràcies, privilegis, prerrogatives, preheminiències, llibertats, è immunitats gosan segons les propries, y naturals lleys. Dirigít a la immaculada Concepció de Maria Sanctíssima Mare de Deu, y Senyora nostra. Compost per lo Doctor...* Perpinyà: Pere Lacavalleria Estamper, 1628 [Ed. facsímil de Barcelona: Curial, 1974].
- BROCA, 1909-1910
- BROCA, GUILLEM M. DE. "Juristes y juriconsults catalans dels segles XIV-XVII". *Anuari. Institut d'Estudis Catalans*, III (1909-1910) 483-515.
- BUYREU-GUAL, 2012
- BUYREU, JORDI – VALENTÍ GUAL. "El bandolerisme a les terres de la Catalunya Nova". Dins: CASALS, ÀNGEL (dir.). *El bandolerisme a la Corona d'Aragó. Vol. I*. Cabrera de Mar: Galerada, 2012, 165-184.
- CARBONELL, 2002
- CARBONELL I BUADES, MARIÀ. "Els barons de Vallespinosa". Dins: ANGLÈS, FRANCESC; HUGUET, JOAN (eds.). *Vallespinosa i el seu patrimoni monumental i artístic conservat (segles XII-XVIII)*. Tarragona: Diputació, 2002, 21-69.
- CATALÀ, 1973
- P[ERE]. C[ATALÀ I ROCA]. "Castells de Vallverd i Cogul". Dins: *Els castells catalans. Volum IV*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1973, 274-277.
- CATALÀ, 1994
- CATALÀ ROCA, PERE. "Apunts sobre el castell de Biure i el llinatge dels Margarit". *Recull*, Associació Cultural Alt Gaià, Santa Coloma de Queralt, 2 [1994] 49-61.
- CODINA, 1993
- CODINA, JAUME. *Bàndols i bandolers al Baix Llobregat (1580-1650)*. Barcelona: Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat / Abadia de Montserrat, 1993 (Llorenç Sans, d'Estudis del Baix Llobregat; 4), 354 p.
- ELLIOTT, 1989
- ELLIOTT, J.H. *La revolta catalana 1598-1640*. 2a. ed. Barcelona: Vicens-Vives/Crítica, 1989 (1966), 608 p.
- ESCOLÀ-ROVIRA, 1990
- ESCOLÀ I TUSET, JOSEP M. – SALVADOR-J. ROVIRA I GÓMEZ. "El capbreu de la senyoria de Montornès". *Quaderns d'història tarraconense*, 9 (1990) 41-144.
- FERRO, 1987
- FERRO, VÍCTOR. *El Dret Públic Català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Vic: Eumo, 1987 (Referències; 1), 606 p.
- FONT, 1975
- FONT I RIUS, JOSEP M. "Vallverd: gènesi històrica d'una comunitat rural en l'Alta Conca de Barberà". Dins: *Miscel·lània Pau Vila. Biografia, bibliografia, treballs d'homenatge*. [Barcelona]: Montblanc-Martín, 1975, 269-284.
- FORT, 1972
- FORT I COGUL, EUFEMIA. *El senyoriu de Santes Creus*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1972, 498 p.
- GUAL-CATALÀ, 1985
- GUAL I VILÀ, VALENTÍ – RAFAEL CATALÀ I DALMAU. "El procés contra el bandoler Gabriel Oliver. Barberà 1628". *Aplec de Treballs núm. 7*, CECB, Montblanc, 7 (1985) 143-192.
- GUAL, 1987
- GUAL I VILÀ, VALENTÍ. *Terra i guerra (Rocafort de Queralt a l'Edat Moderna)*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 1987, 159 p.
- GUAL, 1993
- GUAL VILÀ, VALENTÍ. "L'administració de la justícia senyorial. Els llibres de cort". *Pedralbes*, 13-II (1993 = *Les institucions catalanes (segles XV-XVIII)*). Tercer Congrés

- d'Història Moderna de Catalunya, Barcelona 1993) 289-296.
- GUAL, 1996
- GUAL VILÀ, VALENTÍ. "Sobre llibres de cort. Les Piles, edat moderna". *Recull*, Associació Cultural Baixa Segarra, Santa Coloma de Queralt, 4 [1996] 79-88.
- GUAL, 1999a
- GUAL VILÀ, VALENTÍ. "Occitans lladres de bestiar i moneders falsos. Bandolers i fautors. Montblanc i rodal a l'Alta edat moderna". *Aplec de Treballs*, CECB, Montblanc, 17 (1999) 33-48.
- GUAL, 1999b
- GUAL VILÀ, VALENTÍ. "Sobre lladres, bandolers i malfactors. Sarral als temps moderns". 2n. *Recull de Treballs*. Revista El Baluard, Sarral, 1999, 145-172.
- GUAL, 2003
- GUAL VILÀ, VALENTÍ. *Justícia i Terra. La documentació de l'Arxiu de Poblet (Armari II)*. Valls: Cossetània Edicions, 2003, 941 p.
- GUAL, 2005
- GUAL VILÀ, VALENTÍ. "El bandolerisme a l'època moderna". Dins: ROQUER SOLER, SANTIAGO I LLUÍS NAVARRO MIRALLES (Dir.). *Valls i la seva història. IV. (Segles XVI-XVIII: conflictes, canvis i desenvolupament)*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 2005, 51-55.
- GUAL, 2007
- GUAL VILÀ, VALENTÍ. *Poblet, senyor feudal. La documentació de l'Arxiu de Poblet (Armari III)*. Valls: Cossetània Edicions, 2007, 1.117 p.
- GUAL, 2009
- GUAL VILÀ, VALENTÍ. "Bandolerisme en terres de Poblet al primer terç del segle XVII", Dins: FÀBREGAS I ROIG, JOSEP; JOSEP M. T. GRAU I PUJOL; MANEL GÜELL I JUNKERT (coords.). *Miscel·lània en homenatge al Dr. Lluís Navarro Miralles. Magister dilectus. Reconeixement al mestratge d'un acadèmic honest i compromès*. Tarragona: Arola, 2009, 157-163.
- GÜELL, 2007a
- GÜELL, MANEL. "Aproximació a les propietats de Josep de Margarit de Biure en la ciutat de Tarragona". *Butlletí Arqueològic*, 29 (2007) 267-288.
- GÜELL, 2007b
- GÜELL JUNKERT, MANEL. "Rafel de Biure de Montserrat, o les tribulacions d'un senyor-bandoler de Vallespinosa (1570-1634)". *Recull*, Associació Cultural Baixa Segarra, Santa Coloma de Queralt, 10 (2007) 45-87.
- GÜELL, 2009a
- GÜELL, MANEL. "Armengols contra Margarits. Friccions frontereres en dominis baronials a la Conca de Barberà (segles XVI-XVIII)". *Aplec de Treballs*, CECB, Montblanc, 27 (2009) 91-108.
- GÜELL, 2009b
- GÜELL, MANEL. "Nota sobre recursos militars baronials. Vallespinosa, 1607". *A Carn! Revista electrònica d'Història Militar Catalana* [En línia] Gener de 2009, núm. 9, p. 3-4. Disponible a: <https://bloccs.tinet.cat/acarn/files/2012/01/ACarn9Gener09.pdf>.
- GÜELL, 2011
- GÜELL, MANEL. *Els Margarit de Castell d'Empordà. Família, noblesa i patrimoni a l'època moderna*. Barcelona: Fundació Noguera, 2011 (Estudis; 56), 779 p.
- GÜELL, 2018
- GÜELL JUNKERT, MANUEL. "Lluís de Peguera de Peguera Latoner". Dins del DB̃e (Diccionario Biográfico electrónico) [En línia], 3 de maig de 2018, RAHE, Madrid. Consultable a: <https://dbe.rah.es/biografias/6837/lluis-de-peguera-de-peguera-latoner>
- GÜELL, 2020
- GÜELL I JUNKERT, MANEL. "Els Biure: precisions al *Nobiliari*". *Armoria*, ICGenHer, 9 (2020) 169-179.
- LALINDE, 1966
- LALINDE ABADÍA, JESÚS. *La jurisdicción real inferior en Catalunya ("corts, veguers, batlles")*. Barcelona: Ajuntament. Museu d'Història, 1966 (Estudios; 1), 317 p.
- MARBÀ-TORRES, 1994
- MARBÀ I RIUS, JOSEP MA. — XAVIER TORRES I SANS. "Conflictes jurisdiccional al voltant de l'Orde de Sant Joan: els plets de Vallverd (1596-1624)". Dins: *Actes de les primeres jornades sobre els ordes religioso-militars als Països Catalans (segles XII – XIX) (Montblanc, 8-10 de novembre de 1985)*. Tarragona: Diputació, 1994, 376-381.
- MIRET, 1910
- MIRET Y SANS, JOAQUIM. *Les cases de templers y hospitalers en Catalunya. Aplec de noves y documents històrics. Per ...* Barcelona: Impr. de la Casa Provincial de Caritat, 1910, 619 p.
- MOLAS, 1996
- MOLAS I RIBALTA, PERE. *Catalunya i la casa d'Àustria*. Barcelona: Curial, 1996 (Biblioteca d'Història dels Països Catalans; 13).
- MONTAGUT, 1998
- MONTAGUT I ESTRAGUÉS, TOMÀS DE. "Lluís de Peguera i el seu pensament jurídic". *Pedralbes*, 18-II (1998 = *Catalunya i Europa a l'Edat Moderna*. Actes del IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya, Barcelona, Universitat, 1998), 53-67.
- MORALES, 1983
- MORALES ROCA, FRANCISCO JOSÉ. "Privilegios nobiliarios otorgados por el rey don Felipe III de Austria en el solio de las Cortes de Barcelona de 1599". *Hidalguía*, Instituto Luis de Salazar y Castro, CSIC, 178-179 (maig-agost de 1983) 593-618.
- MUÑOZ, 2005
- MUÑOZ I SEBASTIÀ, JOAN-HILARI. "Els Clua de Corbera, bandolers de les Terres de l'Ebre". *Recerca*, ACTE Tortosa, (2005: Dossier: Bandolerisme i bandositats) 39-65.
- MUÑOZ, 2011
- MUÑOZ I SEBASTIÀ, JOAN-HILARI. "Els Clua de Corbera. Uns bandolers excepcionals". Dins: JOSEP SÁNCHEZ I CERVELLÓ (dir.). *Història de les Terres de l'Ebre. Vol III. Història moderna*. El Perelló / Tortosa: Aeditors / Fundació Privada Il·lucavònia Futur / URVT, 2011, 197-203.

- NAVARRO-SABATÉ, 1994
- NAVARRO I MIRALLES, LLUÍS — JOSEP Me SABATÉ I BOSCH. "Terme del Cogull, comanda de Barberà de l'Orde de Sant Joan. Dades pel seu estudi (1701)". Dins: *Actes de les primeres jornades sobre els ordes religioso-militars als Països Catalans (segles XII – XIX) (Montblanc, 8-10 de novembre de 1985)*. Tarragona: Diputació, 1994, 449-456.
- OLIVARES, 2000
- OLIVARES I PERIU, JORDI. *Viles, pagesos i senyors a la Catalunya dels Àustria. Conflictivitat social i litigació a la Reial Audiència (1591-1662)*. Lleida: Pagès, 2000, 542 p.
- OLIVÉ-PORTA, 1990
- OLIVÉ I OLLÉ, FRANCESC — JOSEP M. PORTA BALANYÀ. "El senyoriu monacal de Santes Creus a la Conca de Barberà a finals del segle XVI: Sant Gallard i la Sala". Dins: *Jornades d'història Antoni Agustí (1517-1596) i el seu temps*. Tarragona: Hemeroteca de La Caixa, 1990.
- PALAU, 1932
- PALAU I DULCET, ANTONI. *Guia de la Conca. Conca de Barberà III*. Barcelona: Impr. Romana, 1932. 168 p.
- PALOS, 1994
- PALOS, JOAN LLUÍS. *Catalunya a l'imperi dels Àustria*. Lleida: Pagès, 1994, 529 p.
- PUJADES, 1976
- PUJADES, JERONI. *Dietari de Jeroni Pujades, IV (1626-1630)*. A c.d. Josep M. Casas Homs. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1976, 321 p.
- QUEROL, 2005
- QUEROL I COLL, ENRIC. "Cristòfol Despuig i les bandositats tortosines de mitjan segle XVI". *Recerca*, ACTE Tortosa, (2005: Dossier: Bandolerisme i bandositats) 19-37.
- QUEROL, 2011
- QUEROL, ENRIC. "Les bandositats urbanes a Tortosa". Dins: JOSEP SÁNCHEZ I CERVELLÓ (dir.). *Història de les Terres de l'Ebre. Vol III. Història moderna*. El Perelló / Tortosa: Aeditors / Fundació Privada Il·lucavònia Futur / URVT, 2011, 91-103.
- QUIJADA, 2016
- QUIJADA BOSCH, JOAN MARIA. "La capella de Sant Antoni de Pàdua i Sant Magí del mas del Cogul (segles XVIII – XIX)". *Aplec de Treballs*, CEGB, Montblanc, 34 (2016) 79-93.
- RECASENS, 1998
- RECASENS I COMES, JOSEP M. *El municipi i el govern municipal de la ciutat de Tarragona. Segles XVI i XVII*. Tarragona: Arola, 1998, 380 p.
- REGLÀ, 1966
- REGLÀ, JOAN. *El bandolerisme català del Barroc*. Barcelona: Edicions 62, 1966, 188 p.
- ROVIRA, 1996
- ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Els nobles de Tortosa (segle XVI)*. Tortosa: Consell Comarcal del Baix Ebre, 1996, 336 p.
- ROVIRA, 2003a
- ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Els nobles de Tarragona al segle XVI*. Tarragona: Indústries Gràfiques Gabriel Gibert, 2003 (Pau de les Postals; 18), 138 p.
- ROVIRA, 2003b
- ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Vells i Nous (Els Nobles de Tarragona al segle XVII)*. Tarragona: Centre d'Estudis d'Altafulla, 2003, 215 p.
- ROVIRA, 2005
- ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Entorn de les unions contra lladres i bandolers a les Terres de l'Ebre. Les de Paüls, Horta de Sant Joan, Arnes, Bot, Caseres i Prat de Comte, de 1606, i les de Tortosa de 1606, 1612, 1616 i 1631". *Recerca*, ACTE, Tortosa (2005: Dossier: Bandolerisme i bandositats) 105-118.
- ROVIRA, 2009
- ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Noblesa catalana de l'Edat Moderna. El cas de les comarques meridionals*. Benicarló: Onada, 2009 (Biblioteca La Nau; 8), 173 p.
- SALES, 1984
- SALES [DE BOHIGAS], NÚRIA. *Senyors bandolers, miquelets i botiflers. Estudis d'història de Catalunya (segles XVI al XVIII)*. Barcelona: Empúries, 1984, 219 p.
- SALES, 1989
- SALES, NÚRIA. *Els segles de la decadència. s. XVI-XVIII*. IV. VILAR, PIERRE (Dir.). *Història de Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1989, 514 p.
- SALVANS, 1993
- SALVANS I COROMINAS, ANICET. *Perot, el bandoler*. 2a. ed. Barcelona: Rafael Dalmau, 1993 (1956).
- SANABRE, 1956
- SANABRE, JOSEP. *La acció de França en Catalunya en la pugna per la hegemonia de Europa (1640-1659)*. Barcelona: Real Academia de Buenas Letras, 1956. 747 p.
- SERRA, 1997
- SERRA I BARCELÓ, JAUME. *Els bandolers a Mallorca (ss. XVI-XVII)*. Mallorca: El Tall, 1997 (Conèixer Mallorca; 2), 96 p.
- SERRANO, 1994
- SERRANO DAURA, JOSEP. *La Pobla de Massaluca (Terra Alta)*. La Pobla de Massaluca: Ajuntament, 1994. 287 p.
- SOLER, 1909
- SOLER I TEROL, LLUÍS M. *Perot Roca Guinarda. Història d'aquest bandoler*. Manresa, Impr. Sant Josep, 1909. 476 p.
- TORRES, 1991
- TORRES I SANS, XAVIER. *Els bandolers (s.XVI-XVII)*. Vic: Eumo, 1991, 227 p.
- TORRES, 1993a
- TORRES I SANS, XAVIER. "Bandolerisme honorable i bandolerisme reprobable a la Catalunya dels segles XVI i XVII (els senyors 'nyerros' de Vic)". *Pedralbes*, 13-II (1993 = *Les Institucions Catalanes (segles XVI-XVIII)*). Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya) 223-234.
- TORRES, 1993b
- TORRES, XAVIER. *Nyerros i Cadells: Bàndols i bandolerisme a la Catalunya Moderna (1590-1640)*. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres / Quaderns Crema, 1993, 459 p.
- TORRES, 1995
- TORRES I SANS, XAVIER. *La Vall de Torelló als segles XVI i XVII*:

una història de paraires i bandolers. Vic. Eumo, 1995 (l'Entorn; 28), 190 p.

TORRES, 2008

TORRES I SANS, XAVIER. *Cavallers i bandolers. Nyerros i cadells a la ciutat i vegueria de Vic (1580-1615)*. Sant Vicenç de Castellet: Farell, 2008 (Nostra Història; 9), 166 p.

ZUDAIRE, 1963

ZUDAIRE HUARTE, EULOGIO. *El Conde Duque y Cataluña*. Madrid: CSIC, 1964. 506 p.

Annex

Ressenya-transcripció dels documents relatius a la cúria del batlle de la castlania de Vallverd (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, *Patrimonial, sèrie III, lligall 20-B*)

(Nota: *Les negretes són nostres*).

Procés I

1444, juliol, 22

En la cort del castlà Galzeran de Biure, donzell, compareix Pere Verdaguer, pagès, de Vallverd, en presència de Llorenç Miró, batlle del lloc i terme de Vallverd pel castlà. Pere Verdaguer fa instància contra Guillem Miró, menor, pagès, de Vallverd.

Pere Verdaguer declara “estant yo en lo tros dit lo Olzinar guardant les mies ovelles, viu com Guillem Miró, pagès del present lloc de Vallverd, se affeynave fort en esquesfullar-me los rabolls que tinch en lo marge de la mia vinya amb una destral, maltractant-los terriblament. E com yo viu semblant desvergonyiment lo comensí avelotar cridant-li: “mal home, tu la pagaràs que be’m quexaré al balle del carlà per que’t pose en la presó hi’t castigue de aquexa mala feta y de les altres que fetas has, que ja ma’n dit que del meu bosch te-n has aportat llenya moltas voltas a ta casa”, y axí ab aquestos crits és veritat mossel balle que ell sen anà ben carregat de les rames havia tallat dels meus rabolls. Y acò que us dich ho veren en Guillem Barthomeu, en Guim Pasqual y en Nadal Avella, tots dels present lloch, súbdits vostres, los quals me han dit a mi

moltas de vegades és que lo dit Guillem Miró ere un dolent home e que.s valia de les mans, e que tota la nit anava com una olibassa per lo terme, e que del meu paller sabian que se.n havia aportada palla moltas voltas, e que lo pobill d-en Carbó ho sabia tan bé com ells mateixos y lí’n havia ajudad a carregar una sarriada un vespre, e que li era caiguda una sarriada del animal plena de palla de gom a gom”.

El mateix dia, el castlà, seguint el consell de l’assessor mossèn Joan Meià, va proveir que es rebessin testimonis. La provisió va sortir el 20 de maig de 1444 (*sic*). Va rebre informació el batlle Llorenç Miró. El notari de la cort era Joan Llambart, escrivà i notari apostòlic resident a Sarraí.

Dijous, 21 de maig, declara Guillem Bartomeu, pagès, de Vallverd. Un diumenge d’abril anava “abans de dia” a Rocafort quan va trobar Guillem Miró amb dos animals carregats de palla “que venie de la volta de Rochafort de part hont ell no té la hera”. Bartomeu va comentar a Miró que la palla “no la havian batuda los seus animals p(er)ò que bé se la menjarian”. La resposta “que tingues ànsia de mes afers que ell no’s curave de mi ni prenia res del meu”. Miró va seguir el seu camí i Bartomeu va anar a Rocafort. Tornat a Vallverd va fer saber la trobada a Pere Verdaguer “perquè lo aguaitàs alguns vespres perquè’s veritat que le vist robar llenya del bosc d-en Guillem Miró e Guim Pasqual”. Quan Guillem Miró, menor, va tenir l’incident amb Verdaguer, aquest va amenaçar de fer-lo posar al cep de la casa del batlle i Miró va replicar “que no lo y estimava poc ni molt, que poca por li feia lo balle del carlà, ni tot lo que podia fer contra de ell, que no’l penjaria p(er) axò, que fes lo que pogués”. Bartomeu conclou que Guillem Miró “és molt mal estatger e que’l deurieu trauer del t(er)me que així se esmenaria de boca y de mans, q(ue) fa més mal que la pedra, e hés molt mal p(ar)lat, e per çò dada rahó al vostre assessor castigau-lo, que tothom hi pendrà fort plaher”.

El mateix dia declara Nadal Avella, habitant a

Vallverd. Moltes vegades ha vist com Guillem Miró portava llenya, branques de rebolls i palla que no era seva “sinó que la prenia de allí hont li venia més a tret, y bé me recorde que'l e trobat en lo furt en la mà alguns viatges sens poder-m-o ell negar”. Va sentir els crits de Verdagner i “estic per cert que a ningú del p(re)se)nt t(er)me ha donat més de dany que al dit Pere Verdagner”. “E jat sia que vos mossel balle lo ajats pres e tingut al cep qualque volta, no crec s-en sia esmenat de ses males fetas, sinó que (ha) anat perseverant ab son mal costum de pendre lo que no és seu, així de dia com de nit”. I afegeix: “p(er) lo jurament que fet he vos denuncie que ma'n dit que la capa q(ue) aporta ara no l-a comprada en sos dinés, sinó que la presa de un home que en Valls la havia deixada en lo pati de llur casa, y açò me han dit en Pere Bernat de Rochafort y algun altre del p(re)se)nt lloch que's parent del dit Guillem Miró”.

Dilluns 25 de maig, declara Guillem Pasqual, habitant a Vallverd, davant el batlle “Estant treballant en lo tros de la costa al cap més alt, viu dos o tres voltes venir al nostre bosc y al de Pere Verdagner a Guillem Miró ab llurs animals e aportarsen llenya de la millor que trobava. Encara que me recort que un viatge lo vaig valotar però no se.n estigué per això”. També l'ha vist prendre palla dels pallers tant de dia com de nits, hi no voler-s-en estar encara que lon reptassen alguns parents seus, e ha molts del pnt. lloch he oit queixarse de ell e de vos, p(er)què puis sou balle del carlà no'l castigau. E alguns viatges ho tinc dit al magch. en Galceran de Biure en lo castell de Rochafort. E si volets altres testimonis de haver-li vist robar palla, llenya e escaçullar rebolls, ben trobarets. E que hauria furtat a dalgú la capa que porta q(ue) ja's coneix no s.és feta per ell.

A 30 de maig de 1444, vistes les declaracions dels testimonis contra Guillem Miró en la present enquesta contra ell fulminada “se p(ro)veheix que sia capturat en la presó de Vallvert y allí detingut y se li fortifique

la present informació”. Així ho decideix Joan Meià, batxiller en lleis, assessor del castlà.

El 15 de juliol de 1444, és tret de la presó Guillem Miró “inculpat de alguns furts” i és aportat i constituït davant Galzeran de Biure, castlà del castell i lloc de Vallverd. El batlle pren jurament a Guillem Miró i comença la declaració. Preguntat sobre si sap perquè l'han pres respon “que bé's veritat que algunes de voltes per sos menesters ses allenguit a pendrer o aportar-s-en llenya y palla per a sa casa y per a les avaries, y q(ue) ja sap no hés ben fet pendrer çò que no hés de hom, però q(ue) ell p(ro)met esmena en no voler lo de altri ni anujar a nigú en pendrer res”. Si alguns cops ha pres palla dels pallers de Pere Verdagner “lo y tenia ben merescut, perquè sovint lo motejava de furtayre e mal home, e que per ço ell s'en venjava en donar-li aqueix dany”. El castlà li pregunta d'on havia aconseguit la capa virolada i respon que “anant per lo Camp de Tarragona la havia trobada. E dix a mi Sor. no.m costà cap diner sinó lo aplegar-la de terra que la trobí, e no sé de qui era, que si jo la agué pres a dalgú també u diria”.

“E de qualsevol mala feta que yo haja comesa me sotsmet auren honor, e vos prech que no'm fassats patir en presó sinó quem tingats amanlleutat puis vos sóc vassall que no us fugiré pas, ni deixaré las terras e avers he ab la vra. Carlania, e açò és lo que sé he puc dir a vos senyor, e demanar que fassats per mi”.

“En continent va manar lo magch. en Galceran de Biure carlà al seu balle que posàs al cep e allí ben guardat e custodit tingués al dit Guillem Miró fins a tant que per ell e a consell de son acessor fos proveït altra cosa”.

El 20 de juliol, el batlle Llorenç Miró rep una suplicació de part de Guillem Miró de mans de Toni Carbó, cosí de Miró. S'ha de trametre a Montblanc, a l'assessor Meià. Així, Joan Piquer, de Montblanc, procurador de Guillem Miró, escriu al batlle “molt humilment vos pregue una y moltes voltas Guillem

Miró lo qual per avuy teniu pres per alguns delictes que falsament hes estat acusat, vullau, per estar malalt ab febra y perill gran de se vida, traurer-lo de la presó o cep hont lo teniu al pnt. ab sagrament y homenatge sots las penas a vos ben vistas, y deixar-lo anar a casa sua p(er) a fer-se dar lo recapte ha menester, que de aço li fareu molta gràcia”.

El 22 de juliol, l'assessor Joan Meià, des de Montblanc, fa saber al batlle de Vallverd que “consta plenament de la malaltia y perill de la vida en que'stá Guillem Miró” i ordena i proveeix “que sia treta a manlleuta y pres de sagrament y homenatge en pena de quoranta lliures de presentar-se sempre que serà request per la cort, e lo escrivà nostre que'n lleve acte”.

El 23 de juliol, el batlle, per ordre de l'assessor Meià, va treure de la presó Guillem Miró, “y posat en ça llibertat prestà sagrament y homenatge en mà y poder del dit balle, axí de mans com de boca, en pena de sinquanta lliures, que totora y quant ell Guillem Miró serà request personalment o de paraula o en escrits dins dos dies après següents se metrà p(er)sonalment en poder de dit balle en lo lloc hont li serà assignat, no guiat ni assegurat, e si feie lo contrari que sie encorregut en pena de les dites sinquanta lliures e perjur, e a sola ostenció del pnt. homenatge sie agut per convicte, e per les dites coses obliga la persona y béns, e renuncie, et.”. Jura en presència de Salvador Oller, de Rocafort, Joan Piquer, de Montblanc, i de Joan Ballester, escrivà de la causa contra Miró i cort de Vallverd.

Als 8 d'agost, Guillem Miró, en virtut del sagrament i homenatge prestats sota les dites penas, fou requerit perquè “comparegue als deu de dit mes davant dit balle, e posat en la presó se passa avant contra de ell en la forma següent: “E com sia de justícia e de dret donar deffenses a tot hom posat en mà de justícia, foren donades per temps de tres dies al dit Guillem Miró les defenses, lo qual responch que no volia pas defensarse sinó sotmetre's a la misericòrdia del dit carlà”.

El 27 d'agost de 1444, Llorenç Miró, batlle del lloc de Vallverd pel magnífic Galceran de Biure, donzell i castlà del castell, lloc i cort de Vallverd pels seus legítims títols, “vista la offensa feta contra Guillem Miró y la instància y denunciatió feta contra de ell per en Pere Verdaguer, pagès de dit lloch, vistas las depositions de tots los testimonis contra d'ell deposats e testificats, vista la confessió del dit Guillem Miró, reo, vist lo acte de manlleuta ab sagrament y homenatge en pena de quoranta lliures a ell per sa malaltia concedit, vist lo requeriment y las defenses a ell donades ab la pnt. sentència o declaració, de consell de son assessor havent n(ost)re Sor. Déu davant los ulls y los seus quatre evangelis davant ell exposats, lo dia precisament e peremptòria assignats e a cautela de present assigno, atès que consta plenament axí per las depositions dels testimonis com per la confessió del dit reo Guillem Miró, natural del lloch de Vallvert, haver robat moltes voltes palles, llenyes, escaçullat y devastat arbres y boschs, y ser lladre consuetudinari, y haver causat grans danys als hòmens de dit lloch, e estar judiciat de haver robada una capa y haver aportada aquella per lo present terme de Vallvert, lo condampne per la present sentència a que **sia desterrat per temps de sinch anys** del p(re)nt lloch y t(er)me de Vallvert, p(er) a que a ell sia càstig e a altres exemple e escarment”.

“Fou llegida la p(re)nt sentència en lo pati davant lo castell de Vallvert en p(res)ència del magch. en Galceran de Biure, carlà, e de son balle, e de Pere Verdaguer, Joan Carbó e molts altres de dit lloch de Vallvert, e fou llegida p(er) mi Joan Llambart, scrivà de la p(re)nt anquesta e de la cort del magch. carlà e son balle Llorens Miró dit die. He rebut per mon dret sinc sous”.

El notari de Sarral Joan Masdéu autentica el document i posa el seu *signum*. També hi deu haver un segell de placa.

Procés II

1483, novembre, 16

El 16 de novembre de 1483, Salvador Oller (Holler), “nadiu” de Rocafort de Queralt, “deslliurat de la captió que here detingut” pel batlle pel prior de Catalunya, senyor de Vallverd, fou posat en llibertat i prestà sagrament i homenatge de mans i de boca, en pena de 10 lliures, en mà i poder del magnífic mossèn Joan de Biure, donzell, castlà i cort de Vallverd, “rebut aquell en nom de la dita sua caslania, que totora y quant ell dit Holler serà request personalment o de paraula o per scrits, dins sis dies après següents se metrà p(er)sonalment en poder de la sua dita senyoria en aquell lloch hont li serà assignat, no guiat ni assegurat, e si feia lo contrari que sia encorregut en pena” de les 10 lliures “e perjur”. A sola ostentació de la present “sie agut per convicte”. Hi obliga la persona i béns. Testimonis: Guillem Duch i Guillem Miró, major de dies, de Vallverd.

El mateix dia, mes i any, “fermaren treves lo dit Salvador Holler, de una part, en Toni Verdaguer, Barthomeu Miró (i) en Guim Esteve, d'altra, ab (un any) ab deu dies de tinensa, los quals deu dies duren fins sia retuda, lo qual retiment se haja de fer per las ditas parts al dit magch. en Joan de Biure dins lo castell de Rochafort e personalment ell atrobat, per les dites coses obliguen las personas y los béns”.

“Scriba Petrus Duch de Regali”.

Procés III

1495, setembre, 21

Montserrat Avella, natural i habitant a Vallverd, “fou aportat pres per en Llorens Miró, balle del magch. mo. Joan de Biure, caslà del castell y t(er)me de Vallvert, davant llur presència, al qual dit mo. Joan de Biure prengué de sagrament e homenatge en pena de vint-y-sinch lliures que no exiria del t(er)me de Vallvert sens sa llicència”, i que sempre que fos requerit de paraula o per escrit es posaria lliurement, no guiat ni assegurat, en les presons del castlà o

a casa del seu batlle, sota el dit homenatge i pena de 25 lliures, i per això ha prestat homenatge de mans i de boca i obligat la persona i béns. En presència d'Arnau Verdaguer i de Jaume Borràs, pagesos de Vallverd, testimonis, i de Joan Llort, escrivà de la cort de Vallverd i Rocafort.

1495, setembre, 22

Mossèn Joan de Biure, donzell i castlà de Vallverd, “ar(r)està en casa a Arnau Verdaguer e Jaume Pavia, tots pagesos e vassalls seus del lloch de Vallvert, en pena de deu lliures no se moguessen de casa ni rompessen dit arrest sots la dita pena, e tenir llicència de ell o de llur balle”. Testimonis de les penes i del jurament: Francesc Castelló i Jaume Ballester, de Rocafort, i Joan Llort, escrivà de la cort de Vallverd.

1495, octubre, 3

El castlà Joan de Biure “per intervenció de algunes bones p(er)sones remeté y perdonà a Montserrat Avella, del lloc de Vallverd, tota aquella culpa que podia tenir per lo insult per ell comès, y així li fa la pnt. remissió, y que pague cent sous a la cort sua p(er) los gastos fets en lo procés, e satisfassa a la part instant altres cent sous per los danys li ha causats”. Testimonis: Joan Miró, Jaume Borràs i l'escrivà de la cort.

El notari de Sarraí Joan Masdèu certifica l'autenticitat dels tres actes, conservats a l'arxiu del castell de Vallespinosa. Ho fa a instància de Rafael de Biure. Hi ha el *signum* del notari i un segell de placa.

Procés IV

1530, juliol, 30

Antoni Garau, de Rocafort, pastor d'en Verdaguer, de Vallverd, jura en mà i poder del batlle del senyor Biure, castlà de Vallverd, “sobre unes bastonades que havien dades a ell depositant, y interrogat per dit balle com fonch y com se seguí lo cas, e dix que lo que és estat se's seguit de aquesta manera: que ell, estant gordant lo bestiar als comallars de son

amo en Verdaguer, lo balle en lo pnt. terme, estant gordant dit bestiar viu un home que li isqué per una banda y un altre per l'altra, y axí vingueren a ell, y essent a ell li digueren de qui era lo bestiar, ell dix que d'en Miró, ells li volgueren descarregar colp en un bastó, ell se pres a fugir e saltar de una marja, caygué i ací lo prengué lo hu per lo coll y l'altra li pagà per la esquena, brassos y cames, que té la un bras que no'l pot moure, e la una cama molt gastada, e axí encara ell los escapà, i'l cuytaren altre volta y li tornaren pagar, mes ell deposant no pot dir qui eren, bé que ell li par o té presumció que ere en Papiol, l'alberdaner de Rodenyar, y l'altra és Carier.

Li demanen si tenia diferències amb en Papiol, "dix que ell no té differències ab en Papiol sinó que diumenge passat trobant-se en lo bestiar en lo domenge de la senyoria, an Papiol anà provà al germà de la senyora que tiràs al bestiar y a ell, y axí lo germà de la senyora tirà al bestiar y a ell, e per ço ell com fonch prop d'en Papiol li remé bastonada mas no li donà, y perquè era la hu semblant del Papiol presumeix ell que ere dit Papiol, e de differències no'n té ab altre perquèli haguessen de pagar semblantment". També "dix que anaven en cos y espases señides e bastons en la mà, e lo hu portave xipeu e l'altra sombrero, li par".

El mateix dia, declara Pere Duch, de Vallverd. "Bé sab que li han pagat (a Garau), mes no sap qui li ha pagat ni la causa perquè emperò ans de la ramor y crits de 'via fora' veu dos hòmens que anaven a la volta del comallar ahont han pagat al pastor, e poch après que foren passats sentí cridar 'via fora', e no'ls conegué".

El mateix dia, declara Nadal Avella, de Vallverd. "Bé sap perquè cridaren air 'via fora' per unes bastonades que diuen haver pagades al pastor d'en Verdaguer en lo pnt. terme, a la partida dels Comallars, y ell fou dels primers qui y arribaren y van trobar (Guerau) assegut en terra, e après vingué en passament que pensava que's morís". Ignora qui va colpejar el pastor i també la causa.

El 21 d'agost, declara Joan Verdaguer, de Vallverd. Sap que a finals de juliol colpejaren el pastor Toni Guerau. Ell féu cap al lloc poc després, van portar Guerau a la cabana "e quan foren allí lo despullaren e tenia les spalles blaves e sanchtrehides, y lo bras y la cama endanyat, y nave molt coixo". No sap qui fou l'autor dels cops però "ha hoit a dir al pastor que té sospita que no u haje fet Papiol de Rodenyar, l'albardaner, y que ho té per cert y q(ue) no u sap".

El mateix dia declara Llorenç (no ho posa), de Vallverd. Sap que a finals de juliol colpejaren Toni Garau, de Rocafort, pastor, a la partida dels Comallars, terme de Vallverd. No sap qui ho va fer. Arribà al lloc poc després de l'incident i van trobar Garau "com a mort y perduda la paraula estigué cerca de mitja hora, e cobrà la paraula e prengueren-lo e posaren-lo en una escala e portaren-lo a la cabana de son amo. Essent allí lo despullaren e veuli la espalla blava y lo bras que no'l podie moure, y en la cama tenia dos colps blaus, e après anà coixo". No sap res més.

El dia 1 de setembre, a la plaça de Vallverd, per manament del castlà fou feta crida pel nunci de la cort. El magnífic mossèn Biure, donzell, senyor de Vallespinosa, castlà de Vallverd, tenint i posseint en dit nom la jurisdicció civil per justos i legítims títols, atenant que Mateu Papiol, de Rodonyà, "és inculpat haver donat bastonades a Toni Garau, pastor de Arnau Verdaguer, balle de dit caslà, y aquell haver maltractat, y de dit excés consta principalment per la informatió rebuda per dit señor caslà, e dit caslà inclogué sota la jurisdicció civil la coneixensa de la qual toque e pertany a dit mossèn Biure com a caslà de dit lloch". Per tant, "mana esser citat dit Papiol en la forma acostumada que entre e spay de deu dies primerament venidós e immediatament comptadors comparegué personalment dins dit lloch de Vallvert davant dit senyor eo en poder de llur balle per a pros(e)guir dita causa e a tots e sengles actes de aquella fins a sentència deffinitiva inclusivament al turment si fer lo recurs serà

proseguit contra dit Papiol que dit senyor caslà o per llur balle segons de justícia o altrament trobarà ésser fahedor”. Dat en Vallverd a 20 de setembre de 1530 (sic).

El dia 30 de setembre, fou feta crida en la plaça de Vallverd, present el poble, pel nunci de la cort. El batlle Arnau Verdaguer, que ho és pel magnífic mossèn Joan de Biure, donzell, castlà i possessor de la jurisdicció civil a Vallverd, fa saber que com Mateu Papiol, albardaner de Rodonyà, per cert delictes comès en el terme de Vallverd “se sia absentat de aquell y sia estat citat y amonestat que dins deu dies comparegués personalment” a Vallverd, davant del senyor o del seu batlle, “per estar a dret per dit cas o de allí no-s partiria sens llicència demanada y obtinguda ab les dominacions acostumades, e com dit Papiol no haje comparegut personalment en lo termini assignat ni fasa fet com estat amonestat si en sie estada causada la contumàcia”, a instància del procurador fiscal, Papiol “és bandejat del dit lloch y terme, intimant y notificant y manant ab la pnt. que no sie nengú que li gose ni presumesque donar menyar ni beure, ni receptar aquell, ni donar-li directament o indirecta consell, favor ni ajuda, ans si'l veuran metent so de 'via fos' si seguesquen aquell a fi que vinga en mà y poder de dit balle y senyoria, e açò en pena de vint y sinch lliures aplicadores als cofrens de dit senyor”. Crida publicada el 12 d'agost de 1530 (sic).

Certificació del notari Masdéu. Segell de placa.

Procés V

1606, juliol, 7

A notícia del procurador fiscal ha arribat, i així ho notifica al batlle per Rafel de Biure, que el 17 de juny de 1606 els jurats i alguns particulars no dubtaren “de juntarse en la casa d'en Jaume Verdaguer, del pnt. lloch, aont Joan Cabastany, com a batlle general de la encomanda de la vila de Barberà per lo senyor prior de Cathalunya, los exortà fermasen la unió en lo pnt. lloc per orde y manament

del senyor Prior, y a lo que dits jurats y altres particulars no volgueren firmar dita unió responnent no podien ni devien firmar-la sens orde y manament (de) V.M. y ab son decret y autoritat com a carlà y senyor de la jurisdicció civil i mixt imperi del present lloch, castell y terme de Vallverd, y així dita unió no.s fermàs en nom de dit Prior no par ço dexten de tenir alguna culpa los dits jurats y particulars en ser-se juntats en la casa de dit Jaume Verdaguer, com ha cert que en lo dit lloch no sie lísit als hòmens de Vallvert juntar-se ni congregar-se en forma de consell ni promania alguna sens manament y personal assistència del batlle o sobbatlle que V.M. té en lo present lloch y terme per lo exersisi de la jurisdicció civil i mixt imperi, y que dit consell o aiust le tinguen en la casa de la vila aont se an acostumat y se acostumen a tenir los consells y aiusts del dit lloch, y en lo denunciant a V.Me. estes coses lo supplique y requeresch a V.Me. que de aquellas sia rebuda informació a efecte que los culpats sian castigats a la pena de dret condigna.

El 7 de juliol de 1606, l'assessor Francesc Desclergue dóna per rebuda la notificació del procurador fiscal i ordena que passi endavant l'enquesta.

El mateix dia 7, declara Joan Miquel, pagès, de Vallverd, de 60 anys. El dissabte faria tres setmanes que va arribar a Vallverd Joan Cabestany, de Barberà, batlle general de la comanda de Barberà, en companyia d'Antoni Foguet, de Barberà, “y sent así en Jaume Verdaguer, batlle del senyor prior, no.s digué que.ns juntàsem tots los del lloch a casa sua que lo dit Joan Cabastany nos volia parlar, y de fet los jurats en Francesch Miró y Pere Capdevila y los particulars, qui eren Joan Matheu, Jaume Borràs, Pere Conillera, Pere Duch y jo tt(estimoni) y alguns altres de dit lloc que a mi no-m recorden, anàrem en la casa del dit Jaume Verdaguer y allí nos digué lo dit Joan Cabastany que aviem de fermar la unió en nom del sor. prior, y nosaltres responguérem que volíem temps y així no la fermarem”. Afegeix:

“en aquest lloch tenim acostumat que sempre quant se ofereix y és menester consell, los jurats per vuy són y per temps són estats, avisen al battlle del senyor carlà que mane lo consell, y així dit battlle mane als consellers en cers penes a ell ben vistes vagen a consell y en dit consell té lo primer vot y sempre assistex en aquell com tinch dit, per lo que en lo present lloch no-s pot tenir consell que lo battlle del sor. carlà no y ha present o son llochtinent, ni-ns podem aiustar per negosis de la univ. ni altrament los jurats y consellers sens llisència, presència y assistència de dit battlle del sor. carlà o son llochtinent, y així he vist sempre observar en lo dit lloch”.

Signa la declaració Joan Miró perquè Joan Miquel no sap escriure.

Li fou llegida la declaració i perseverà en presència del castlà, l'assessor i Fernós.

El mateix dia i any declara Pere Duc, pagès, de Vallverd, de 50 anys. El dissabte faria tres setmanes que Jaume Verdager, batlle del prior, passat migdia, els va dir, al carrer de davant casa seva, “que muntés dalt en sa casa que allí me avien menester”. Quan hi fou, hi trobà els jurats i poc després hi arribaren quasi tots els particulars “que entre tots me apar que eren sis o set”. També hi havia Joan Cabestany, batlle general de la comanda de Barberà, que els va dir que volia que signessin la unió en nom del prior. Però ells van demanar temps per a pensar-hi i no la signaren. Sempre ha vist i té record que a Vallverd, quan cal tenir consell o fer algun ajust, “los jurats parlen ab lo battlle del senyor carlà y en sa absència al sotsbattlle de dit senyor carlà, avisant-lo que mane consell y així dit battlle comane lo consell y los jurats y consellers se gunten en lo lloch acostumat, y allí ab assistència del battlle del senyor carlà, los jurats proposen las causes perquè tenen lo consell”. El batlle del carlà vota primer i en absència seva ho fa el llochtinent, i després els jurats i consellers. No es poden aplegar en consell si no hi és el batlle. Ho afirma amb certesa “per ser del

present lloch de Vallvert y aver molts anys que-m criden a consell”.

Joan Miró signa la deposició de Pere Duc.

Llegida la declaració, hi persevera, en presència del castlà, l'assessor i el notari.

El mateix dia declara Pere Capdevila, pagès, de Vallverd, de 40 anys. És un dels jurats. No afegeix res de nou.

Signa Joan Miró en el seu nom.

Llegit, persevera. Res més.

El mateix dia declara Francesc Miró, jurat de Vallverd, de 40 anys. Res de nou.

Signa Joan Miró en el seu nom.

Llegit, persevera. Res més.

El 18 de juliol de 1606, reprenen les declaracions. Hi torna Francesc Miró, pagès, de Vallverd, de 40 anys, que deposa requerit pel procurador fiscal de Rafel de Biure. Ell i l'altre jurat, Pere Capdevila, més Joan Mateu, Joan Miquel, Pere Conillera i Pere Duc, tots de Vallverd, foren cridats a casa de Jaume Verdager, batlle que diu ser del prior de Catalunya. Allí, Joan Cabestany, batlle general que diu ser de la comanda de Barberà, els va dir que havien d'anar a Barcelona a signar la unió en poder d'un notari, mossèn Colell. Ell i tots els que eren allí varen respondre que ja l'havien signada una vegada en poder del mateix notari, amb llicència i decret del castlà com a senyor de la jurisdicció civil del lloc, castell i terme de Vallverd, “y que per so no enteníem fermar-la sinó que-ns donàs lo temps de la constitució per respondre”. Llavors Joan Cabestany els va posar pena de 100 ducats a cada un si l'endemà, que era diumenge, no duien un síndic a Barberà per signar la unió, “y sino anàvem a fermar-la nos vindrien a exeutar las penes, y-ns dexà allí un paper que Antoni Foguet son escrivà de la cort va confirmar las penes y lo demás que tinch dit acerca de la unió”. “Y donant-ne nosaltres raó al battlle de V. Me. peraque li donàs avís de tot lo que pasave no-ns curàrem més de dit negosi fins a tant que alguns dias après vingueren así lo dit Joan

Cabestany, batlle general en lo lloch de Vallvert, y lo dit Antoni Foguet, son escrivà, y peraquè no aviem firmada la dita unió nos van exequitar a cada un dels que érem allí los béns que teniem, inventariant los mobles y los immobles, fent-los encantar a deu y trenta dies per lo misatge(r) que portaven, y dita exequió feren per las ditas penas de cent ducats y per no haver fermada dita unió”. I després de tot això a ell i a l’altre jurat els van posar penes de 150 lliures i de tres mesos de presó que dins dos dies naturals anessin a Barberà a signar la unió. Ells mai l’han volgut signar sense consentiment i decret de Rafel de Biure com a senyor de la jurisdicció civil del lloc, castell i terme de Vallverd. La mateixa pena de tres mesos de presó i 150 lliures va posar a tots els particulars del lloc. Tres o quatre dies després, Cabestany va enviar a Vallverd un nunci de Sarral que portava unes intimes, i el batlle del prior, Jaume Verdaguer, anava donant les intimes per les cases i als que no trobava les hi deixava a la porta.

A Vallverd acostumen de celebrar consell en una sala dita la botiga de la vila, i allí es congreguen per manament del batlle del prior que ara és i que en el passat ha estat. Després de les propostes dels jurats, el batlle vota el primer de tots.

Jaume Verdaguer va anar a buscar el testimoni al pati de la casa d’en Mateu del Cogul “que feia xollar lo meu bestiar”, i li va dir que el batlle de Barberà era a casa seva i que el testimoni hi anés perquè li volia parlar. A la casa ja hi havia Joan Mateu i Pere Duc i pel carrer va trobar l’altre jurat, Pere Capdevila. Allí en Verdaguer els hi va dir allò de la unió.

Signa Joan Aiximeno, de Valls, en no saber escriure Francesc Miró.

Persevera davant castlà, assessor i Fernós.

En la mateixa data i en idèntic lloc declara Pere Capdevila, pagès, de Vallverd, de 40 anys. El 17 de juny va fer cap a Vallverd Joan Cabestany, batlle general de la comanda de Barberà, en companyia d’Antoni Fuguet, escrivà d’aquella cort. Jaume

Verdaguer, batlle pel prior, va dir-li a ell i a l’altre jurat, Francesc Miró, que anessin a casa seva perquè Joan Cabestany els havia de parlar. A la casa trobaren Cabestany i Fuguet, que els feren saber que el prior volia que els jurats signessin la unió. Respongueren que no la volien signar sense consentiment de Rafel de Biure, i que demanaven el temps de la constitució per a respondre. La resta de declaració és, també, idèntica a la de l’altre jurat.

Vicenç Requesens signa la declaració perquè Capdevila no sap escriure.

Ho ratifica en presència del castlà i l’assessor.

En la mateixa data i lloc, declara Joan Mateu, pagès, de Vallverd, de 56 anys. Afegeix que sempre que porten lletres de despeses o qualssevol intimes, que el batlle del castlà, com a senyor de la jurisdicció civil per Rafel de Biure, ha intimat dites lletres i intimes als particulars, “sense que may lo batlle del dit senyor prior ne age intimat ningunas, ans bé si vénen despeses contra lo batlle del dit prior lo batlle de V. Me. las intime i fa la executió de ditas lletres en los béns de dit batlle del prior”.

Joan Miró signa la declaració perquè Joan Mateu no sap escriure.

Va ser llegida i perseverà en presència de batlle i assessor.

En la mateixa data i lloc, declaració de Pere Conillera, pagès, de Vallverd, de 30 anys. No afegeix res de nou.

Signa Joan Miró.

En presència del castlà, l’assessor i Fernós, persevera.

El 18 de juliol de 1606, compareix, a la cúria del batlle del castlà, Jaume Moles, procurador fiscal de dita cúria per Rafael de Biure, donzell, resident a la ciutat de Tarragona, castlà de Vallverd, i diu “a ma notísia és pervengut que un dia de disapte (el 17 de juny de 1606) no dubtà en Jaume Verdaguer com a batlle del senyor Prior de Cathalunya en la jurisdicció criminal del mer imperi del present lloch de Vallvert, de convocar y congregar en casa sua

als jurats y altres persones particulars del present lloch a efecte que posats en sa casa fermasen la unió que Joan Cabastany, batlle general de la encomanda de Barberà, los volie fer fermar, per orde y manament del Prior, sabent dir batlle que dit ajust eo congregatió dels dits jurats y hòmens de consell no podie ni devie fer per ser acte que toque a V.Me. com a senyor del simple y mixte imperi del lloch, castell y terme de Vallvert y a son batlle, de ont conste lo dit Jaume Verdaguer aver-se usurpada la jurisdicció de V.Me. En aquex cas y lo dit Joan Cabastany en lo acte de las penas de cent ducats que posà als dits jurats i hòmens de consell de Vallvert que fermasen la unió per son orde en la vila de Barberà, y acumulant al agravi de la jurisdicció de V.Me. y a la usurpatió de aquella no dubtaren dit Cabastany y Antoni Foguet son nott. y Pere Castara, nunci, de conferir-se en lo present lloch de Vallvert y per exequitió de ditas penas, inventariar los béns dels dits jurats y altres particulars y posar altres penas maiors per a que fermasen dita unió, poch advertint que lo posar penas pecuniàries és un dels actes tocants a la jurisdicció de V. Me., y además del sobredit no dubtà així matex dit Jaume Verdaguer personalment ab lo nunti de Barberà de intimar als dits jurats y hòmens particulars de Vallvert uns cartells emanats de la cort del batlle de Barberà depenents de la causa de dites penas y ficant aquells per las portas". Per tant, "requeresch a V. Me. que sobre las cosas per mi denunciadas sia rebuda informatió contra dits Jaume Verdaguer, Joan Cabastany, Foguet i Pere Castara, com a usurpadors de la jurisdicció civil plena i del mixt imperi" del castlà del lloch, castell i terme de Vallverd, "y si seran trobats culpables ser capturats y a la pena de dret condigna castigats".

El mateix dia, l'assessor Francesc Desclergue mana que siguin rebudes informacions al respecte.

El 18 de juliol de 1606, l'assessor demana presó per a Cabestany, Foguet i Pere Castera, tots de Barberà.

El 19 de juliol declara Pere Duc, pagès, de Vallverd, de 50 anys, que no afegeix res.

Signa Joan Miró. Persevera davant del castlà.

El mateix dia, declara Joan Espinac, paraire de draps de llana, de Montblanc, de 20 anys. Era a Vallverd i va veure com Jaume Verdaguer, batlle pel prior, anava per les portes del lloch en companyia del nunci de Barberà, i posaven unes intimes que contenien unes penes perquè els de Vallverd no volien signar la unió.

Signa Joan Miró.

Persevera en presència del castlà, de l'assessor i de Fernós.

El mateix dia, testifica idènticament Joan Cabell, negociant de Vic, de 30 anys.

Signa Joan Miró i persevera davant l'assessor.

El dia 19 de juliol, declaració de Jaume Verdaguer, batlle de la jurisdicció criminal de Vallverd pel prior de Catalunya. Té 80 anys i ha estat alliberat de la presó i posat en una cambra del castell de Vallespinosa. No sap per què està pres. Li demanen si sabia que signar la unió és afer que toca la jurisdicció d'en Biure i no pas del prior i respon "és veritat que fa quatre anys poch més o mancho que en la vila de Montblanch arribà un juriste de la Real Audiència que-s deia don Lluys de Paguera, que anava per la terra per a fer firmar la unió". Jaume Verdaguer va pensar que allò era cosa de la jurisdicció del prior i volgué tirar l'afer endavant, i també ho va fer Joan Miró, batlle per Rafel de Biure, i els jurats, que eren els mateixos que el 1606. Anaren a casa d'un que es deia Benaprès. Verdaguer va fer saber a Paguera que era batlle pel prior i la jurisdicció criminal que el prior tenia en dit lloch, i que l'acompanyava Joan Miró, cam a batlle pel castlà, senyor de la jurisdicció civil. Volien saber quin dels dos havia de signar la unió i Paguera "me respongué dient-me que lo acte de fermar la unió tocava al batlle de V.Me. (d'en Biure) com a carlà del dit lloch de Vallvert i que no tocave al señor prior ni a mi com son batlle en dit lloch, y que jo depositant me.n

anàs que no y tenie ningun cafer". Va tornar a Vallverd i a Montblanc s'hi quedaren el batlle pel castlà i els jurats i "després sentí a dir que fermaren dita unió en poder del dit don Luys de Paguera" els jurats i el batlle pel castlà "com a senior de la jurisdicció sivil".

Li demanen com és que Jaume Verdaguer va posar execucions als béns dels jurats i dels particulars per les penes de 100 ducats si no li pertocava fer-ho. Respon que com a batlle del prior, ni ell ni cap altre oficial poden posar penes pecuniàries a ningú de Vallverd ni fer-ne execució, ja que això toca al batlle pel castlà, "y jo depositant ja diguí estes coses moltes vegades al dit Joan Cabastany y Antoni Foguet son notari quant vingueren a executar ditas penas". I Cabastany va respondre "que-l dexàs fer, que ell ja sabie lo que feia".

Com és que juntament amb el nunci de Barberà anava donant unes íntimes expedites per la cort de Barberà contra els jurats i els particulars de Vallverd, "sabent que feya agravi a la jurisdicció sivil" del castlà "sent aquest un acte dels que cada dia se veu exercir per lo batlle" del castlà. Respon que sap que el batlle del castlà "intime todas las lletras que vénen de altres corts contra dels habitants en lo lloch de Vallvert" i que les mana intimar i encara que vagin contra el mateix batlle del prior "com de fet lo battlle de V.Me. me-n a intimat a mi algunas lletras de despeses que vénen contra de mi y me exequaren mos béns (...) fins que avie pagat". Admet que no ho podia fer, i justifica **"però les personas erren y no los tosalls"**.

Quan la nit del dia de sant Cristòfol va arribar a casa de Verdaguer Joan Cabestany, batlle general de la comanda de Barberà, per capturar Joan Miquel, de Vallverd, amb "una gent portava ab sa companyia dit Cabastany y que digue los que conegué, puix eren tants que a sítat tot lo lloch de Vallvert per a pendre al dit Joan Miquel".

Respon que Joan Cabestany va anar a Vallverd amb dotze o tretze fadrins, que van deixar Miquel

a la porta de casa Verdaguer i que van esmorzar a casa seva. Només en van conèixer dos: el notari Antoni Foguet i Francesc Miró, de Barberà.

Cristòfol Ortoneda signa la declaració feta per Jaume Verdaguer, que no sap escriure.

Li és llegida i hi persevera davant de Biure i l'assessor.

A la cúria del batlle del castlà, compareix Joan Moles, procurador fiscal pel castlà Rafel de Biure.

Diu que "la enquesta a ma instància rebuda contra Jaume Verdaguer, pres y detingut en las càrsers del castell de Vallespinosa, deman y requeresch ser publicada al dit Verdaguer consedint li la llisèntia de conduhir advocat y procurador y còpia de la dita enquesta, y termini competent per a donar las defensas si defender-se voldrà".

El 19 de juliol de 1606, l'assessor Desclergue mana procedir en la direcció instada pel procurador fiscal. El mateix dia, el notari Onofre Gaspar Fernós ho notifica a Jaume Verdaguer, que respon que ho té per intimat "y que ell nos volie en manera alguna defensar ans se sotmetia a la misericòrdia" del castlà, senyor de la jurisdicció civil de Vallverd. Foren testimonis Cristòfol Ortoneda i Pere Guerau?, fuster, habitants a Montblanc.

Al final de tot el procés, hi ha un escrit de mà d'Antoni Foguet que explica la seva versió dels fets. El 17 de juny de 1606, a Vallverd, es congregaren Jaume Verdaguer, batlle pel prior de Catalunya, Francesc Miró i Pere Conillera, jurats del 1606, i Joan Mateu, Joan Miquel, Pere Conillera i Pere Duc, prohoms, pagesos i la major part dels poblats de Vallverd. Es van reunir a la casa del batlle, on hi havia, també, Joan Cabestany, batlle general de la comanda de Barberà i membre de la mateixa pel prior de Catalunya. Els fa saber que tenia ordre del prior "per a fer firmar la unió als dits vassalls del dit sor. prior y que per dit efecte ere vingut en lo dit lloch de Vallvert per a que fermassen dita unió". El prior ja l'havia signat a Barcelona, en l'assemblea celebrada en les cases de Sant Joan (de Jerusalem)

el 16 d'abril de 1606. Els jurats i els prohoms van replicar que "demanen lo temps de la constitució per a respondre". Llavors Joan Cabestany els va posar pena de 100 ducats de bon or i pes de moneda barcelonesa a cada un dels predits, si al notari li semblava de dret i de justícia, que per l'endemà diumenge, 18 de juny, anessin a Barberà amb el seu sindicat per signar la unió. El prior té poder i ordre per demanar-ho. En cas de resistència i fent el contrari els serà feta execució dels 100 ducats de pena posada pel batlle general. Aquest té el notari prest per prendre les signatures i és en lloc de mossèn Esteve Colell "qui va per lo dit priorat y encomandes del prinsipat de Cathalunya". Testimonis: Pere Rosanes, habitant a Vallvert, i Pere Castera, habitant a Barberà. La còpia de l'acta és feta per Antoni Foguet, notari de la cort del batlle general del prior. Signa Antoni Foguet.

En paper cosit, el 6 de juliol de 1606, des de Barberà, Antoni Foguet, intima Pere Conillera, pagès, de Vallverd, com el batlle general de la comanda de Barberà li concedeix còpia d'una informació rebuda oferta de la pena a ell posada i li assigna termini d'un dia natural per defensar-se. Si és absent, serà contumàcia. Així ho ha instat el procurador fiscal.

Procés VI

1606, agost, 20

El procurador fiscal de Vallverd pel donzell Rafael de Biure, castlà i tinent de la jurisdicció civil del lloc, contra Lluís Castells, de Vallfogona "**per aver tirat una pedrada a Domingo / Domenj o Domingo Brusau, pastor, ferint-lo en lo front ab effusió de sanc**".

Assessor del batlle ho és Francesc Desclergue, doctor en ambdós drets, de Montblanc.

Notari Onofre Gaspar Fernós.

El procurador fiscal Jaume Moles fa saber al batlle que ha vingut a notícia seva i és pública veu i fama a Vallverd que el 31 de juliol Domenjó Brusau, pastor,

quan venia d'encorrallar trobà pel camí Lluís Castells, de Vallfogona, mosso de Jaume Miquel, i "venint a rahons ab lo dit Domingo Brusau y a males novas sent baix en lo torrent junt al present lloch, no duptà dit Castells de tirar una pedrada al dit Domingo Brusau, del qual colp restà dit Domingo nafrat en lo front (de manera que encara per vuy no està acabat de curar: això és ratllat), e com lo càstich y pena de dit delictes he *citra sanguinis* efusionem y per consegüent un dels casos que lo càstich y pena de aquell se aguarde a la jurisdicció sivil" que Rafael de Biure té amb plenitud al castell, lloc i terme de Vallverd, per això demana que el batlle prengui informació del fet i sigui fet càstig a la pena de dret pertocant.

El mateix dia, l'assessor Desclergue demana que siguin rebuts testimonis.

El diumenge dia 20 d'agost declara Magí Borràs, pagès, de Vallverd, de 20 anys. Feia tres o quatre setmanes, quan sopaven a casa de Jaume Verdguer, batlle del prior, on fa de mosso, "sentírem grans crits baix en lo torrent prop la font que ja era una ora de nit, y yo tt. aní y bayxí ab altres gent al dit torrent, y allí trobí Domingo, lo pastor de V. Me., que.s queixava que-l avien nafrat al cap un home de Vallfogona que's diu Lluís Castells, que estava a casa d'en Jaume Miquel del present lloch de Vallverd, que deien se eren barallats, però lo home de Vallfogona jo no-l viu (nota al marge: perquè fugí (difícil lectura) (...) matex y no sés vist més en lo p(rese)nt lloch", y així vent que lo dit Domingo estava nafrat i axie sanch no-ns vinguérem así a casa de V. Me. y lo curaren".

Signa Andreu Mateu perquè Magí Sardà (*sic*, a la declaració diu clarament Borràs) no sap escriure.

Fou llegida la declaració i persevera en presència de batlle, assessor i notari.

El mateix dia, declara Jaume Miquel, pagès, de Vallverd, de 36 anys. Eren darrers de juliol que ell i Lluís Castells, de Vallfogona, que feia de mosso seu, venien de l'era del declarant amb els animals

carregats: dues mules de blat, i la mula que duia Castells amb una sàrria de palla. Pel camí van trobar Domenjó, pastor del batlle, i va dir “que se’n tornasen a casa per aver encorralat ja lo bestiar, y lo Lluís Castells comensà a donar matraqua al Domingo tractant-lo de gavaig, y així matex lo pastor les avia ab lo Castells, però jo no sé quines paraules se deien, y jo pensant que tot serien rahons me n’aní de davant, y quant fuy prop lo torrent qui és prop del lloch sentí que lo Domingo pastor que digué al Castells que valdria més que tingés ànsia del que tenia entre mans que no de aver-les ab ell que pel cap que n’auria una pedrada si ly posava, y lavós lo Lluís Castells li digué al pastor: ‘gavaig, seria millor que callases que tu encara no-m conexas a mi’, y aleshores jo-m aturí algun poch y oint que no digueren més res caminí fins que fuí baix en lo torrent y allí abeurí las mulas, y baixant lo Lluís Castells lo torrent se atturà, y yo tt. (testimoni) me pensava que volie llenar lo bos per a abeurar la mula, y lo pastor Domingo també baixà y aquí matex jo sentí los colps que lo Lluís Castells pegava al dit Domingo, y se ere afferrat ab ell, y jo correguí allí, y ja trobí al dit Domingo agegut en terra de boqua a dins en l’aygua y per molt que’l cridàs no’m responie perquè avie perduda la paraula del colp, y així jo’l prenguí per lo bras y lo traguí del aygua, y diguí a vostre fill Magí que vingúes a cercar llum, y com era ja de nit no-s podie veurer bé las nafres que tenia, y vingueren alguns fadrins y gent y ab la llum vérem que tenie un colp o nafra ab lo front del qual li’n aixia sanch, y lo dit Domingo ja avia cobrada la paraula, y estant en aço mirant jo tt. Si lo Lluís Castells era per allí jo no’l viu perquè fugí y no’l e vist més en lo present lloch de les ores ensà, y portant lo pastor así en casa lo curaren y nosaltres nos ne anàrem a nostra casa”.

“Veritat és que després ensà dit Castells me enbià a cercar fora del lloch aquí en lo sementiri una nit y-m demanà lo pastor si curava, y jo si havia entès que’l volguesen pendre, y dient-li jo que entenie

que sí, y que si-n podien aver ocasió que-l pendrien, y reptant-lo perquè avia pegat al Domingo me respongué que ell li avia pegat per lo que-s dona a desgràcia que ell dit Castells de que en lo present lloch digesen que un gavaig lo tractave mal de paraules, y dient-me que li fes plaer de portar-li un got de vidre que s’avia dexat en casa meva, yo vinguí y prenent dit got lo y aportí y lo y doní, i així dit Castells se-n anà”.

Signa Andreu Mateu en no saber-ne Jaume Miquel.

Llegida la declaració, hi persevera en presència de l’assessor i del notari.

El mateix dia, declara Andreu Mateu, pagès, de Vallverd, de 23 anys. Als darrers de juliol “ora ja tarda” era a casa del seu pare quan va sentir que Magí, fill de qui pren la declaració, o sigui, del batlle, “venia cridant per lo carrer amunt dient que havien mort a Domingo, lo vostre pastor, aquí en lo torrent”. Va fer-hi cap “y trobí al pastor ayagut en terra y ab la llum que portaren de así de vostra casa viu que lo dit Domingo estava nafrat en lo front y que y tenie un colp, y demanant-li qui li avie fet digué que un home que est ara en casa d-en Jaume Miquel que se diu en Lluís Castells, de Vallfogona, li avie pegat una pedrada y esteva nafrat, y així jo tt, y altres que érem allí portàrem al dit Domingo a casa v(ost)ra mosel battlle per a que’l curasen, y dexant-lo así en casa yo tt. y los demás nos ne anàrem a n(ost)res cases”.

Signa ell mateix, Andre (sic) Mateu.

Hi persevera davant el batlle, l’assessor i el notari.

El mateix dia declara Domingo (Domenjó?) de Brusau, “Regni Francie”, habitant a Vallverd, de 40 anys. El darrer de juliol, ell i Magí, el fill del batlle, venien d’encorralar el bestiar. Pel camí, van trobar Jaume Miquel, de Vallverd, “y a un altre home que està en casa seva” que venia amb ell. Portaven tres animals carregats. Ell i Magí duien “la gosa del bestiar”, i l’home que anava amb en Jaume Miquel, que és de Vallfogona, “casat amb una neboda del

dit Miquel segons me digué v(ost)re fill Magí” va tirar una pedrada a la gossa “que la feya molt ganyolar”. Ell li va dir “que estigués en ora mala que ell no tenie pera que tirar a la gosa puix no li feya res, y dit home me digué: ‘calla, gavaig! que (si et) prenh fará lo matex de tu y encara pigor””. Amb aquestes raons, ell va tornar pel camí cap al lloc i Magí va tornar cap al corral “que la gosa sen tornava ganyolant per a fer la venir”. “Y los dits Miquel y lo home que venie ab ell ja se-n eren vinguts de davant, y jo no-ls viu fins que foren baix en lo torrent que pensava que abeuraven sos animals, y pasant jo tt. la agua per las paseras, lo dit home de Vallfogona que li diuen Lluís Castells, me tirà una pedrada en lo front i-m nafrà, que encara no-n estich curat, com V.Me. veu en del qual colp jo caigué prop l’aigua y restí entorbonit de manera que no-m adoní de que m-aguesen nafrat ni coneguí a nengú fins que fuí así en v(ost)ra casa, aont denprés me curaren y denprés e entès a dir que lo dit Lluís Castells s-en és anat”.

Andreu Mateu signa la declaració de Domenjo Brusau que no sap escriure.

Persevera davant l’assessor i el notari.

El mateix dia “*meritis praesentis inquisitionis attentis providet quod dictus Ludovicus Castells capiatur et carceribus castris de Vallverd mancipetur et ibi detineatur donec alius fuit ac provisum. Et interim fortificetur inquisitio. Fracus. Desclergue, ass.*”

Procés VII

1607, gener, 17

El procurador fiscal, Joan Simó (mal llegible el cognom), que ho és de la cúria de Rafel de Biure, senyor, contra Joan Polit “**per aver volgut forsar una dona en lo loc de Vallvert y aportar daga p(ro)hibida.** Fonc bandejat p(er) temps de 10 anys del dit lloc y terme, y que si romp lo desterro sie açotat”.

Notari: Onofre Gaspar Fernós, públic, de Montblanc.

Ha arribat a notícia del procurador fiscal i és la pública veu i fama a Vallverd que “un fadrí estranger per sobrenom dit Joan Polit, que per avuy té pres y detengut V.Me. en les presons de dit lloch” de Vallverd, el dia de Nostra Senyora de setembre del 1605, no dubtà “de entrar-s-en de matinada en la casa d-en Pere Conillera, pagès, a efecte de forsar y deshonorar a na Catharina Conillera, muller del dit Pere Conillera, la qual venint fora de sa casa y avisada per uns minyons com se li ere amagat un home en casa, fent entrar dits minyons expelí de sa casa al dit Joan Polit”. A més, el diumenge abans de sant Joan de juny, al vespre, Joan Polit no va dubtar “sabent que lo dit Pere Conillera era fora de sa casa a segar en Urgell, de escalar la casa y entrar dins casa per una finestra, y posant-se en la porta de la cambra aont la muller de dit Conillera dormie ab sas criaturas, amasant-li de que ubrís, y defensant-se ella que no trobant-se un germà seu en casa la aguera forçada y desonrrada”. I encara el procurador fiscal té notícia que quan Joan Polit fou pres de manament del noble “li fonch trobada aquesta daga llarga fora de mida y prohibida”. Per tant, “com semblants delictes sien en notable desonrra y agravi del dit Pere Conillera no castigant-se y en perjudici de la jurisdicció de V.Me., el procurador demana que es prengui informació i Polit sigui castigat en allò que culpable sigui trobat”.

El 18 de gener de 1607, l’assessor Francesc Desclergue demana que es prengui informació.

El 17 (sic) de gener de 1607, declara Caterina, muller de Pere Conillera, de Vallverd, de 24 anys. “Señor, lo que jo sé sobre lo que V. Me. me interroga” és que fa més de dos anys que un fadrí que viu a Vallverd, que li diuen Joan Polit “me anave inquietant per a que jo satisfés a son apetit, y despedint-lo jo de la millor manera que podie dient-li que no-s tingués ànsia de mi, no per ço dexava de perseverar en sas bestieses”. I un dia festiu, que

li sembla que era Nostra Senyora de setembre “que ha fet un any en lo setembre pasat (o sigui, de 1605) jo tt. aní de matí abans de anar a misa aní a donar a mengar a las gallines que tenie en casa de mon jermà Jaume Borràs, y quant torní y fiu al endret de la porta de ma casa me digueren uns minyons, que lo hun ere mon cosin germà y lo altre Perotet Duch, fill den Pere Duch, vehí n(ost)re, que un home se ere amagat en casa mentres jo ere a la casa del dit mon germà, y així jo entrí en casa y aturant-me a la entrada viu entrar los minyons en una cambra que i ha en la matexa entrada, y en entrar mon cosin germà digué: aquest home Joan Polit és”. Joan Polit va sortir sense “cabels” i Caterina el reptà sobre per què s’havia amagat i Polit se n’anà sense dir res. “Y jo me pensí que ell si ere amagat ab intent que quant fore tornada de misa y lo dit Joan Polit me aurie vista sola en casa aguere pensat fer de mi lo que aguere volgut”.

Un altre dia que el seu marit Pere havia marxat a segar, el diumenge abans de sant Joan de juny, al vespre es va posar al llit amb les seves criatures “y en la migantit jo sentí saroll en una finestra que done al corral de ma casa, y sentí que llansaren un cantí que i ha en la finestra, y estant escoltant tantost vaig sentir que·m tocaren a la porta de ma cambra y·m digueren que ubrís, y en lo parlar coneguí que era lo dit Joan Polit, y yo li diguí que·m ysqués en mala ora de casa sino que tanbé cridarie mon germà Jaume Borràs, fadrí, que dormie en ma casa, y yo pensant que se·n nirie per ma honra no volguí cridar, però com viu que ja havie dues ores que estave fent-me lo dolet a la porta que ubrís y vent que ja lo dia puntarie me vaig vestir y obrint la porta de la cambra me arremetí a ell a espentes y amenasant-li que sino se·n anave que cridarie ‘via fora’ y a pures empentes lo fiu baixar la escala (i) aixir de casa, y denprés vent que lo dit Joan Polit me anave inquietant y tement que no se·m amagàs de caldal dia en casa per lo que estave en resel de no dexar casa, determiní de dir·o a mon marit Pere

Conillera per a que procuràs enremediar·o de manera que jo no fos més inquietada”.

Signa Jaume Alaix perquè Caterina no sap escriure.

Persevera en presència del senyor Biure i de l’assessor.

El mateix dia, l’assessor mana que Polit segueixi a la presó i continuïn les averiguacions.

El mateix dia declara Pere Conillera, pagès, de Vallverd, de 30 anys. “Ha fet un any en lo solcar del safrà, que treballant jo tt. en un tros que tinch en lo terme del present lloch, a la partida del Alsinar, que solcant safrà aont ere tanbé ma muller Catharina Conillera” la seva dona li va donar raó com per la Mare de Déu de setembre va trobar amagat a casa el fadrí estranger Joan Polit “al que·es pretenie per afrontar-la com de fet o aguera atrevit” com ho hauria fet si la seva dona no hagués estat avisada per uns minyons que l’avisaren que un home s’havia amagat a casa, “Y yo pensant que dit fadrí se·n anirie y per no posar-me en treball per tenir fills ne doní en dias pasats rahó a V.Me. per a que y provehís de manera que ma muller y jo pugessem viurer quiets en n(ost)ra casa”. “Y denprés he entès per ma muller” que el diumenge abans de sant Joan de juny a la nit, quan ell era a segar, Polit no dubtà “de escalarme casa y entrant per una finestra tocar la porta de la cambra ont ma muller dormie per a que li ubrís y afrontar a la dita ma muller y a mi tt. com o aguera fet si ma muller no li agués amenasat de cridar los vehins que fent-se de dia y vestint-se la dita ma muller puis tenie ànimo que son germà dormie ab una altra cambra ubrí la porta de la cambra y lo tragué de casa amasant-li perquè no fos escandelisada”. Té entès que Joan Polit està capturat i “suplique fasa justícia de manera que jo pugue viurer quiet en ma casa y governar a mos fills y no tingue jo ocassió de fer lo que ma onrra me obligue” (interlineat). Diumenge passat capturaren Joan Polit i li prengueren una daga fora mida prohibida en el moment de la detenció.

Signa la declaració Jaume Alax, de Falset, perquè Conillera no sap escriure.

Fou llegida la deposició i persevera.

El mateix dia, declara Pere Duc, pagès, de Vallverd, de 15 anys. Per la diada de Nostra Senyora de setembre, ell, en companyia de Joan Miret, cosí germà de Caterina, muller de Pere Conillera, va veure com entraven de matí, abans de missa, a casa d'en Conillera, "perquè lo dit Joan Miret estave en dita casa y ha estat sempre fins ara que poch dies fa que és mort, y anàvem cercant una sistella de serves mentrestant que la dita Conillera era fora, y entrant en una cambreta fosca que i a junt lo foch y ab la claror que entrave per la porta, vérem un home amagat tras de unes posts, que ere lo Joan Polit, estranger, lo qual per haver molt de temps que està en lo present lloch lo coneguí, y nosaltres nos isquérem de allí, y tantost va venir la dita Catharina Conillera y li digueren com allí en una cambra se ere amagat un home, y ella y féu entrar al dit Miret son cosí, y sent dins la cambra féu aixir al dit Joan Polit, lo qual isqué sense capa ni cabes, y reptant-lo dita Conillera per què se ere amagat allí lo dit Joan Polit digué que si ere entrat per cercar a Magí Borràs, jermà de la dita Conillera".

Signa la declaració Jaume Alax, de Falset, perquè Pere Duc no sap escriure.

Persevera davant el notari.

El dia 18 declara Francesc Miró, pagès, de Vallverd, de 45 anys. És estada fama pública que Joan Polit, estranger, habitant a Vallverd des de fa anys, "ha molts dies que va tras de na Catherina Conillera, muller d'en Pere Conillera del dit lloch, volent inquietar un home de bé y honrrat". Refereix com els fills de'n Pere Duc i Joan Miret (que estaven en casa Conillera i que ja és mort) havien trobat amagat a Polit i avisaren Caterina. També declara que el diumenge passat, sortint de missa, va veure com "en lo joch de la pilota prop de la plasa", Joan Rosanes, dit "lo roig", de Vallespinosa, "Prengué per lo coll al dit Joan Polit per orde de V. Me. y lo posà

a la presó" de Vallverd. I també observà com Rosanes desarmà Polit "de aquesta daga llarga y fina de mida que V. Me. me mostra". Afegeix que "denprès del segar Déu sap no he vist fer faenes ni jornal" a Polit, tot i que al segar el va veure treballar una mesada.

Signa la declaració Jaume Alax, de Falset, perquè Francesc Miró no sap escriure.

Persevera davant Rafel de Biure i el seu assessor.

El mateix dia declara Joan Martí, pagès, de Vallverd, de 55 anys. Fa unes mesos que al lloc es va dir que dos minyons (un d'en Pere Duc i l'altre Joan Miret, que estava a casa Conillera i ja és mort) havien trobat amagat un dia de festa de matí a Joan Polit, fadrí, estranger, a casa d'en Conillera perquè "anave tras" de Caterina, muller de Pere Conillera. Refereix l'afer de la captura de Polit per part de Rosanes sense afegir res de nou. I clou "un any fa que sento a dir que lo dit Joan Polit va provocant llevar la onrra a sa muller, anant darrera sa muller".

Signa la deposició Jaume Alax, de Falset, car Mateu no sap escriure.

Persevera davant el notari.

El mateix dia declara Joan Texidor, àlies Polit, "laborator" del lloc de Montagut, regne de França, habitant a Vallverd, de 25 anys, "*liberatus a carceribus in quibus detinebatur, positus in quadam aula sive camera baiuli de Vallvert, ad effectum deponendi in facto suo proprio sine juramento cum alieno autem cum juramento*". No sap ni presum perquè està pres. Coneix molt bé Pere Conillera. Li demanen perquè es va amagar a casa Conillera el setembre de 1605, quan Conillera no hi era. Respon: "jo no sé que m-i amagàs". Li relaten com el van descobrir Duc i Miret i respon "jo no tinch tal memòria". Li conten els altres fets del mes de juny de 1606 i replica "jo no y sé res del que-m demane". Finalment accepta: "és veritat que jo entrí los dias que V.Me. me ha demanat en la casa del dit Pere Conillera, y la primera vegada que-m au demanat me ere amagat en una cambra de la qual ço estat interrogat y que los dos minyons me trobaren quan

jo me viu descubert me-n ysquí, y és veritat que jo m-i ere amagat per provar si porie gosar de la dita Catharina Conillera”. També accepta els fets de juny: “entrí de nit en la casa del dit Pere Conillera perquè sabia que ell ere a segar y per a veurer si porie trobar la dita Catharina descuydada y gosar de ella”. Trobà tancada la porta de la cambra on Caterina dormia i per por que ella no cridés no féu fressa per obrir-la. I quan ja es feia de dia, Caterina va sortir de la cambra vestida i amb amenaces el va treure de casa “sens que jo pogués satisfere mon apetit, però jo no y ere entrat en dita casa aquexa nit ni l-altre dia que tinch dit me amaguí en la cambra prop lo foch per a robar ni fer altri mal ningú, sino per gosar de la dita na Conillera si agués pogut”.

Si coneix la daga que li mostren, que duia el dia que el prengueren i que és de dos pams i mig de llarg. La coneix i accepta, però puntualitza que “la portave a la sinta”. Quan el van detenir era a Vallverd per manament de V.Me.

Com és que portava l’arma si sap que és prohibida per edictes i crides reials “són compreses en aquelles contengudes està prohibit lo port de aquelles, maiorment sent ell estranger”. Respon “jo no sabia que no-n pogués dur”.

Com és que no va anar a Vallespinosa quan Bernat Prats, del lloc, li digué que hi anés per parlar amb Rafel de Biure. Contesta “jo no y aní per temor que tenie que sent en Vallespinosa no-m posasen a presó y per so dexí de anar-hi”.

Llegida la declaració, s’hi referma, en presència de Rafael de Biure i de l’assessor.

El mateix dia, *“comparevit (...) Joanne Simó, procurator fiscalis coram domino dompno Raphaeli de Biure, domino jurisdictioni civis et mixti imperi loci de Vallvert qui verbo dixit hec vel similia verba in effectu: Quia ex meritis presentis inquisitionis legitimis constat de intensione (...) contra dictum Joannem Texidor als. Polit y reo presentem inquisitionem publicam et pro publicata haberi terminum quod de jure pre motum sibi concedi ad*

suas facienas defensiones (...) et procuratorem et advocatum conducendi, et dictum Joannem Texidor als Polit punire et castigare». Signa el procurador fiscal.

El dia 18 de gener, l’assessor Desclergue *“habita praesenti inquisitione pro publicata dicto Joanni Texidor als. Polit concedit copiam illius dicto Joanni Texidor cum licentia advocatum et procuratorem habendi, et terminum ad sua sola (...) defensiones trium dierum”*.

La provisió de l’assessor és intimada i notificada verbalment a Joan Teixidor, detingut a la presó del castell, per Onofre Gaspar Fernós, notari públic de Montblanc i escrivà de la present causa criminal, davant els testimonis Bernat Beral et *“Heneriquo* (res més, espai en blanc), *famulis”* de Rafel de Biure.

El 21 de gener de 1607, compareix a la cort el procurador fiscal Joan Simó i diu *“defentiones signe date sunt pro parte Joannis Texidor als. Polit publicari et pro publicatis haberi a (...) assignari die qu assignata profacti et promulgare petit et suplicat procurator fiscalis”*.

El mateix dia 21, l’assessor: *“habitis defensionibus si quae pro parte dicti Joannis Texidor datas sunt pro publicatis assignat ad sententiam ad diem (...)tinam hora octava ante meridiem cum dierum et horarum continuatione”*.

El notari i escrivà de la causa Fernós ho notifica verbalment a Polit, davant els testimonis Francesc Puig, pagès, de Montblanc, i Joan Moles, familiar de Rafel de Biure.

Sentència promulgada per Rafel de Biure, seguint l’assessor Francesc Desclergue, doctor en lleis, donzell, de Montblanc. L’il·lustre senyor Rafel de Biure, baró d’Aguilar i senyor dels llocs i termes de Vallespinosa i Prexens, i castlà del lloc i terme de Vallverd i de la jurisdicció civil plena o mixt imperi del lloc, castell i terme de Vallverd, vista la petició feta pel procurador fiscal contra Joan Teixidor “francigena”, dit ‘lo Polit’, inculpat que el 8 de setembre de 1605 es va amagar a casa de Pere

Conillera, pagès de Vallverd *“animo adulterandi”* amb Caterina, muller de Pere, que el juny de 1606, a la nit, no dubtà Joan Teixidor en tornar entrar a la casa amb el mateix ànim (*“honorem attendando”*), i també inculpat de portar *“cultells sive pugionis prohibity”*, vista l'enquesta feta contra Polit pel procurador fiscal, vista la declaració de Pere Conillera, vist que ha estat concedit i publicat el termini de defenses, arribada l'hora i el dia per pronunciar sentència declara: *“et quia per merita praesentis inquisitionis et als. legitime constat de fisci procuratoris et partis instantis intentione contra dictum Joannem Teixidor als. Polit propterea dictus dominus nobilis Rafael de Biure de dicto consilio sententiat, pronunciat et declarat et dictum Joannem Teixidor als. Polit condampnat **sredetur sive bannatur a praesentis loco et termino de Vallvert per spatium sive tempus septem (ratllat) decem annorum ut pro ut cum praesentis dictum Joannem Teixidor per dictus tempus (...) sive (...) [exiliat, fet fora, bandejat] a dicto loco de Vallvert et eius termino sub pena tamen **fustigationis** si fines exilis sive bannimenti intra dictum tempus frangevit ut excedat in penam ceteris vero in (...) [altres] exemplum”***.

La publicació la fa Onofre Gaspar Fernós el mateix dia, en presència dels testimonis Sebastià Foguet, pagès, de Barberà, i Pere Duc i Joan Miquel, jurats de Vallverd. Joan Teixidor l'escolta de genolls a terra (*“flexis gennis”*).

Procés VIII

1608, abril, 19

El procurador fiscal contra Antoni Foguet i T. [Pere] Castera, nunci, de Barberà, a la cort del batlle de Vallverd, **“per haver feta una crida en dit lloch mo. Foguet y lo nunti del balle de Barberà sens demanar territori al balle de dit lloch”**. L'escrivà de la cort és el notari Joan Masdéu.

Dissabte, 19 d'abril de 1608, a Vallverd, declara Jaume Verdaguer, de Vallverd, de 30 anys, conegut de Magí Miró, batlle del lloc pel senyor Rafel de

Biure, i jura, en nom de Déu i els quatre evangelis tocats per la mà, dir la veritat. Declara que la segona setmana de la Quaresma passada, “me apar perquè no tinch plena memòria ni recort quin die here”, es trobava a Vallverd quan “viu de mos ulls propis”, que mossèn Foguet, de Barberà, era a la plaça de Vallverd amb un nunci, que ha sentit a dir que és el del batlle de Barberà i que no sap com se diu. Allí a la plaça de Vallverd feren una crida que llegia Foguet i que cridava el nunci “que tots los terratinents de dit lloch de Vallvert anasen a Monbrió per a capbrevar dins deu dies”. És veritat, diu al batlle, “que dita crida jo testimoni la sentí molt bé” i, a més, “no entenguí en ninguna manera que i possasen en dita crida ninguna pena”. “Y esta és la veritat del que passe per lo jurament tinch prestat”.

Signa la declaració Damià Montseny, ferrer de Sarra, perquè Jaume Verdaguer no sap escriure.

Llegida la declaració, hi persevera davant del batlle.

El mateix dia, a Vallverd, declara Francesc Miró, pagès, de Vallverd, de 44 anys. Els primers dies de la Quaresma passada, venia del bosc d'on portava una càrrega de rama. Essent al cantó de la plaça, va veure assegut al pedrís de la plaça Jaume Verdaguer, de Vallverd, batlle del prior, i a mossèn Foguet, notari del batlle de Barberà, i al nunci de Barberà que era dempeus. Li van dir (no s'especifica qui dels tres) que si volia sentir una crida que anés a descarregar prompte la mula i ell va dir a mossèn Foguet “per quina rahó volien fer dita crida”. Foguet respongué “per causa dels terratinents del terme de Monbrió perquè tinch entès lo que se ha de fer per haver de capbrevar”. Va anar a descarregar a la porta del corral d'en Borràs i va tornar a la plaça “per entendre lo que deye la crida y quant fuy allí ja staven acabant de publicar dita crida”. Va demanar a mossèn Foguet quines penes (multes) hi havia i Foguet replicà “no y ha penes ningunes sinó que dins deu dies ells vindran a Monbrió y allí los enviaran a demanar per a fi y effecte de cabbrevar”.

És cert que va entendre que les crides es feien per manament de Joan Cabestany, batlle general del senyor prior de Catalunya. Té entès que el nunci que cridava era Castara.

Signa la declaració Damià Montseny, ferrer de Sarra, perquè Francesc Miró no sap escriure.

Persevera davant el batlle.

El 20 d'abril de 1608, l'assessor Desclergue "*meritis presentis inquisitionis attentis, providet quod dicti Anthonius Foguet et T. Castera, nuntius curiae loci de Barbera, capiantur et carceribus castris loci de Vallvert mancipetur et ibi detineantur*".

Procés IX

1608, agost, 20

El procurador fiscal, Joan Simó, en motiu dels testimonis rebuts a Vallverd davant el noble Rafel de Biure, senyor de la plena jurisdicció civil i mixt imperi, "**per haver foradada la porta de la iglésia de dit lloch y haver huberta una caixa y mig uberta altra de les robes y ornaments de dita iglésia y haver robat un real en plata**".

Notari: Joan Masdéu.

Dimecres, 20 d'agost de 1608, davant Rafel de Biure, baró d'Aguilar, i senyor de la plena jurisdicció civil i mixt imperi del lloc, castell i terme de Vallverd, compareix Joan Simó, nunci i procurador fiscal.

Joan Simó exposa a Rafel de Biure que ha pervingut a notícia seva que el 13 de juliol de 1608, segon diumenge del mes, "alguns fills de perditio poc tement a Déu n(ost)re Señor ni a la justitia temporal", no han dubtat de nit "ora cauta de fer un forat modo de una cadireta llarch en la porta de la iglésia" de Vallverd "barrinant dita porta ab una barrina tot exprès y en après ne llevaren un tros de porta per a entrar a rrobar dita iglésia y ronperen la balda del forrollat que entrave dins del pany de dita porta, y de fet per dit forat fet en dita porta de dita iglésia entraren los lladres en dita iglésia, y obriren una caixa en la qual estaven los ciris y candelas de dita iglésia, un bassí de n(ost)ra

Senyora que y havia un real en plata, y aquell robaren, y en après entraren dins de la sacristia per a obrir una caixa que y havia que y estan tots los vestiments y ornaments de dita iglésia, y aquella ab una barra y tros de post la obriren y li llevaren lo cubertó fins que podia entrar lo bras de hun home, y fonch servat n(ost)ra Sra. que no s-en portaren res de dita cayxa, y com dits casos sien de gran punició y càstich denuntie a V.Me. perquè de aquells rebe informatió y fasa justitia com de V.M. confie".

Rafel de Biure proveí que fos rebuda informatió sobre els fets que consten en la súplica del procurador fiscal, "y constant de la veritat provehirà a concell de son magn. e ordinari assessor lo de justitia".

"En virtut de dita provissió fonch rebuda sumària informatió per mi Joan Masdéu, per la autoritat real not. púbblc habitant en la vila de Carreal, not. elegit en estes coses per lo dit noble señor don Rafel de Biure en la forma següent".

El mateix dia 20, declara Joan Mateu, pagès, de Vallverd, de 60 anys, que és conegut de Rafel de Biure i jura dir la veritat. Li sembla que era el segon diumenge de juliol, dia 13, que va anar a l'església "y a la que fuy al fosar que descubrí la porta de la iglésia que anave per a obrir-la com a sacristà que só lo any pnt. y adobar la llàntia, viu un forat quadrat com una cadireta de bóta que justament y podie passar un home, lo qual alguns ab ànimo de rrobar la iglésia havien fet aquella nit barrinant la post que està en lo mig de la huna porta qu'es de la mon dreta a la post del forrollat, y vist que lo forrollat també estave arrencat y desaparar del pany" va tornar a Vallverd i va avisar al batlle de Rafel de Biure. El batlle, el sotsbatlle Francesc Miró i altres van anar a l'església i van comprovar el que Mateu els havia dit. "Y entrats de dins de dita iglésia trobarem que havien espellat lo pany de una cayxa y lo altre que no s-en faltave molt, y reconegudes dites caixes no conegueren que de tot lo que en elles i havia aguesen pres sinó hun real en plata que

sé jo tt. que y havie en la huna de dites caixes". Magí Miró, batlle de Rafel de Biure, manà al testimoni i a tots els altres "qu-el seguíssem y anàsem a escurcular lo p(rese)nt terme de Vallvert, com en effecte que u férem y entench s-en tornaren sens trobar cosa alguna, que jo tt. com a sacristà no'ls seguí perquè me-n torní a la iglésia y un fill meu, lo hereu, y anà".

El testimoni no sap ni ha sentit a dir qui ha foradat i barrinat la porta de l'església.

Signa la declaració Andreu Mateu perquè Joan Mateu no sap escriure.

Persevera en la declaració davant del noble.

El mateix dia declara Francesc Miró, pagès, de Vallverd, de 45 anys. El segon diumenge de juliol "estant-me vestint de matí a punta de sol, sentí jo tt. crits en lo carrer d-en Joan Matheu, pagès y sacristà lo any p(rese)nt de la iglésia del p(rese)nt lloch, dient que havien foradada la porta de la iglésia y rrobada, y en continent ysqué lo balle de V. M. en Magí Miró, jo testimoni y altres lo seguírem, y arribí jo tt. el primer a la iglésia y viu que havien foradada la porta de la part dreta de la iglésia y que fent molts forats en una barrina ne havien havien fet saltar un tros de post de la grandària de una cadireta de bóta, que un home a bé menester tot lo lloch per a poder passar per ell, encara que hi entre de restell, y viu jo tt. que havien també somogut lo ferrollat y trencat lo baldalló que entre dins lo pany per ont passa y entre lo matràs del pany, y entrat que fuy jo testimoni dins la iglésia y huberta la porta que ab altre tancadura de la clau lloba estave tancada, viu jo tt. que dins la iglésia havien espallada y huberta la tancadura de la caixa on sol estar la sera y lo bassí de la verge Maria, de lo qual entenguí jo t. per lo sacristà que n-en pres de dit bassí un real que y havie en plata, y dins la sacristia viu que ab una post havien forsejat en alsar lo cubertor de una altre caixa ahont sol estar la roba y ornaments de la iglésia, y que lo bras y podie entrar, y jo testimoni y passí lo meu per a

provar si ne havien tret roba, y coneguí que no-n havien tret res, y acabada de obrir la caixa entenguí jo tt. que tota la roba y here sens faltar-i cosa alguna, y sé jo tt. que no feren altre dany del que tinch dit en dita iglésia". "No sé en ninguna manera qui foradà la porta de la dita iglésia, ni tinch sospita en ninguna manera en ningú".

Signa la declaració Pere Avalla. Persevera davant Rafel de Biure.

El mateix dia declara Pere Conillera, pagès, de Vallverd, de 30 anys. El diumenge 13 de juliol "al puntar del sol y a la que jo testimoni treie les avaries de casa per a fer-les anar a pasturar, sentí jo testimoni que repicaven les campanes y pensant que volien rrobar alguna cosa, prenguí jo t. lo pedrenyal y me'n aní dret a la ereheta que està en vista de la iglésia". Una vegada allí, va trobar el batlle del castlà i li va dir que havien robat a l'església "y viu un forat quadrat en la porta dreta del portal que-l havien fet barrinant la post del mig y après ne havien fet saltar lo tros de la post que estave dins del que havien barrinant y viu també que havien trencat lo matràs del forrallat que entre dins del pany, y també viu jo t. que havien espallada la tancadura de una caixa de hont estan los siris y les candeles, y hoý dir al sacristar que sols y faltave un real de plata que tenie dins lo bassí de la verge Maria, y entrat que fuy jo t. dins de la sacristia viu també que havien fet forsa en alsar lo cubertó de la caixa ahont estan los vestiments y ornaments de la iglésia, y hoý dir que lo bras y podie entrar, encara que no o aguesen acabat de arrencar lo matràs del pany que estave ficat en lo cubertó, y viu jo t. que no-n havien pres res de dita caixa, y que no faltave en la iglésia altra cosa sinó lo dit real que estave en lo bassí de la verge Maria. Jo testimoni, com a dener de la hunió, alsí la hunió i en companyia de mos soldats aní escurcular una part del terme, y lo balle de V.M. en Magí Miró y lo sotballe en Francesch Miró escurcullaren les altres parts del terme y ninguns trobaren los lladres ni altre cosa

y après nos ne tornàrem al lloc". "Jo testimoni en ninguna manera sé qui ha foradada dita iglésia ni no y he entès qui u ha fet".

Signa Joan Miró de voluntat de Pere Conillera que no sap escriure.

Persevera davant Rafel de Biure.

El mateix dia, declara Pere Capdevila, pagès, de Vallverd, de 40 anys. "Venint de Rochafort al pnt. lloch de Vallvert lo segon diumenge de juliol mes proppassat (el dia 13) en companyia de Andreu Matheu y del senyor rector de Rochafort, hoy jo testimoni que repicaven les campanes (de Vallverd) y antes de arribar-i nos digué lo balle de V.M. que havien volgut robar la iglésia, y ayxí y anàrem, y viu jo testimoni que havien fet un forat en la huna porta que justament y pot passar una persona, y que havien tallat lo tros de post faltave fent molts forats espessos ab una barrina, y que havien trencat la baldeta del forrellat que entre dins del pany, y també viu yo t. que havien espallada la tancadura de la caixa hont estan los siris y candeles y la havien del tot huberta, y hoy dir que tant solament faltave un real de plata que y havie dins lo bassí de la verge Maria, y també entrí dins de la sacristia y viu que havien volgut obrir una altre caixa que s dels vestiments y roba de la iglésia, y hoy dir que havien fet badar lo cubertó de manera que lo bras de hun home y podie entrar, enperò que no havien tirat res de la roba que dins dita caixa estaven ni havien fet altre dany en la iglésia. Yo tt., com a hu dels soldats de la hunió, men aní en companyia del balle de V.M., que lo dener ja here fora ab los altres soldats, y escurcollàrem una part del terme y no trobant los lladres ni rastre d'ells nos ne tornàrem al pnt. lloch. En ninguna manera sap qui eren los qui volien rrobar dita iglésia, ni tanpoc té sospita en ningun home que ell sàbia".

Signa la declaració Joan Miró perquè Pere Capdevila no sap escriure.

Persevera en el deposit davant Rafel de Biure.

El mateix dia, declara Jaume Miquel, pagès, de

Vallverd, de 36 anys. El 13 de juliol a "punta de sol sentí jo testimoni que Pere Conillera, dener de la hunió, digué que havien robada la iglésia, y en continent jo testimoni aní a la iglésia, y quant fuy allí viu que havien foradat la huna porta de dita iglésia, que havien fet un forat mida de una cadireta, y havien també ronput lo matràs del ferrollat que entre dins lo pany, y viu jo testimoni que havien huberta la caixa hont estave la sera, y hoy dir que sols faltave un real que y havie en lo bassí de la verge Maria, y també entrí en la sacristia y viu que havien fet badar lo cubertó de una altra caixa hont està la roba de dita iglésia, però reconeguda dita roba no y faltà res, y en continent me'n aní on Pere Conillera, dener de la hunió, (a) escurcullar una part del terme, y no trobant los lladres nos ne tornàrem al pnt. lloch." No sap qui eren els lladres.

Signa Joan Miró perquè Jaume Miquel no sap escriure.

Persevera davant Rafel de Biure.

El mateix dia, en presència de Rafel de Biure, senyor de la plena jurisdicció civil i mixt imperi del lloch de Vallverd, i de Magí Miró, batlle per dit senyor, de Francesc Miró, sotsbatlle, de Joan Mateu, del mas del Cogul, i de Pere Conillera, jurat, de Jaume Miquel, de Joan Miró dit el pubill, pagesos de Vallverd, i d'altres persones, i de qui escriu, Joan Masdéu, per l'autoritat reial notari públic de Sarra, "se féu visura de la fractura (que el diumenge 13 de juliol de 1608) feren los lladres que de fet entraren dins de la iglésia, la qual fractura és de la grandària que hun home és menester per poder passar casi perllongada en alt, y viu evidentment que havien serrada la post fent molts forats ab barrines, y també se féu visura de la baldeta del forrollat que entre dins lo pany, la qual ronperen, y ocularment han vist tots que n-an fet fer los sacristans una de nova, que s la que ara serveix, y també se ha fet visura de les dos caixes de les quals està la huna abans de entrar en la sacristia y l'altre dins de la sacristia, y han vist tots los sobredits y jo dit not. lo ronpiment

dels panys, y ser de la manera que los testimonis que en la pnt. enquesta han testificat”.

Procés X

1610, agost, 1

El procurador fiscal contra Pere Duc, pagès de Vallverd, **“per haver trencat lo arrest de sa casa y les penes a ell posades de deu lliures”**.

Enquesta rebuda en la cort del batlle de Vallverd pel donzell Rafel de Biure. El notari és Joan Masdéu.

L'1 d'agost de 1610, davant Pere Conillera, batlle del castell, lloc i terme de Vallverd per Rafel de Biure, compareix Pere Agostin, procurador fiscal de la cort de dit noble, que exposa al batlle que el 15 de juliol de 1609 Pere Duc de Vallverd fou arrestat a casa seva en pena de 10 lliures moneda de Barcelona per Magí Miró, que aquell any era batlle de Vallverd per Rafel de Biure. Si no volia incórrer en pena de 10 lliures, Pere Duc no podia sortir de casa seva a Vallverd sense haver demanat i obtingut llicència del batlle o del senyor. Però Pere Duc ha sortit de casa “peseyant-se públicament allà hont li a dat gust en menyspreu de dita pena y de la obediència que ere obligat a tenir a dit arrest y jurisdicció, inste per ço y requer a V.M. fer per V.M. declarar dit Duch”, que ha caigut en la pena de 10 lliures i fer-ne execució en els seus béns. Demana que es rebin testimonis sobre el trencament de l'arrest.

L'assessor Desclergue també ho demana i el notari Masdéu ho fa públic.

El mateix dia, declara Pere Capdevila, pagès, de Vallverd, de 40 anys. Recorda molt bé que Magí Miró, llavors batlle, arrestà Pere Duc “que en pena de deu lliures moneda barcelonesa no ysqués de sa casa” que té a Vallverd, “sinó que en dita casa tingués arrest sobre la dita pena y no ysqués de aquella sens expressa llicència demanada y obtinguda”. Poc després “sentí a dir jo y viu com lo dit Pere Duch se peseyave per lo pnt. lloch y per allà hont li aparia, y que havie trencat lo dit arrest, y que se pessejave

sens llicència de dit balle ni de altre official de dit señor don Rafel”.

Signa la declaració Jaume Alaix perquè Pere Capdevila no sap escriure.

Persevera davant el batlle i l'assessor Bonaventura (Francesc és ratllat) Desclergue.

El mateix dia declara Joan Miquel, pagès, de Vallverd, de 70 anys. De nou afirma que “yo testimoni ere present quant dit Magí Miró, balle pedit, arrestà en sa casa al dit Pere Duch” i que després havia trencat l'arrest i es passejava pel poble i pel terme, i això era pública veu i fama a Vallverd.

Signa la declaració Jaume Alaix perquè Joan Miquel no sap escriure.

Persevera davant el batlle i l'assessor Bonaventura (Francesc és ratllat) Desclergue.

El mateix dia compareix el procurador fiscal davant el batlle i exposa que per declaracions de testimonis consta que Pere Duc havia trencat l'arrest i així haver incidit en la pena de 10 lliures. Demana que així sigui declarat. L'assessor concedeix sis dies a Pere Duc per fer defensa. El mateix dia li és notificat el termini pel nunci Joan Simó.

El mateix dia Modolell presenta l'escrit de defensa al batlle. “Aquesta part de Pere Duch estant com estava instat per lo balle segons se assereix ja mort del señor don Rafel de Biure, senyor de Vallvert, se li fonch fet manament per part del balle del señor prior ab penes de que no tingués lo arrest, y après essent sacrestada la jurisdicció se passeyà per no tenir-lo arrestat ni voler-lo tenir arrestat lo sacrestador, per ço com dit Pere Duch no entenga en manera alguna esser constituït en culpa y dol com ell de si haja trencat lo arrest sinó ab manament del balle del señor prior ab pena de cinquanta lliures se sia passejat, attenent que lo dit balle lo (arr)està, y lo segrestador no volgué que tingués lo arrest, supplica y demana que dita exequió no sie passada avant, ans en aquella sia sobresegut, majorment com dit Pere Duch, com és estat dit, no tinga culpa alguna se ha

de considerar, offerint-se sempre en lo que serà de justícia”.

El 6 d'agost rep la súplica Pere Conillera, batlle per Rafel de Biure, i l'endemà l'assessor Desclergue.

Desclergue fa constar com ha vist la informació rebuda pel batlle Pere Conillera contra Pere Duc, arrestat al seu domicili sota pena de 10 lliures pel batlle l'any 1609, Magí Miró, vistes les declaracions dels testimonis i la súplica presentada per la part de Pere Duc. Creu que cal condemnar-lo al pagament de 10 lliures a executar dels seus béns.

El 17 d'agost el notari Joan Masdéu fa pública la condemna, davant els testimonis Jaume Alaix i Pere Ametller, familiars de Rafel de Biure, i el nunci Joan Simó la fa arribar a Pere Duc.

El mateix dia 17, i seguint el manament de Francesc Desclergue, es du a terme l'inventari dels béns de Pere Duc. Són una peça de drap de pare i mare, una peça o part de peça de torcaboques, unes faldilles verdes de drap usades, unes faldilles de mitja grana usades, altres faldilles blaves usades, unes faldilles grogues usades, un abrigall usat, unes mànigues amples de refugat usades, unes mànigues amples negres guarnides de vellut usades, unes mànigues negres amples usades, unes mànigues moraders amples usades, un llençol de dues teles usat de pare i mare. Aquests béns i no altres foren relacionats pel nunci Joan Simó. Testimonis: Antoni Roig, blanquer, i Miquel Flei.. (?), pagès, de Valls.

Procés XI

1610, setembre, 7, dimarts

El procurador fiscal contra Francesc Miró i Joan Mateu, pagesos de Vallverd. L'enquesta es fu al castell de Vallespinosa per Rafel de Biure, senyor del castell, lloc i terme de Vallverd. Actuà de notari Joan Masdéu, públic i reial, de Sarra.

Al castell de Vallespinosa, declara Joan Miró, natural de Vallverd, dit 'de les Graus', de 26 anys. El dia de sant Joan de juny de 1609, recorda molt bé que públicament es deia a Vallverd "y també ho sabí per cosa certa" que Pere Capdevila havia arribat

de Barcelona i havia portat una carta de Rafel de Biure per a Joan Mateu, jurat en cap de Vallverd l'any 1609, "ab que li manava en pena de vint y sinch lliures que posàs ell dit Matheu per absència del balle, mon germà, que's trobava aleshores en Barcelona, penes de **que ninguns en dit dia de st. Joan, festa major de Vallvert, gosasen ballar ni músics alguns sonar**, y sabí jo testimoni que per no haver posat penes dit jurat Matheu conforme V.M. li havia manat los músics que's trobaren allí sonaren, y tots los demás qui volgueren ballar ballaren a son gust, y jo testimoni que'm trobava allí pnt. o viu de mos ulls, y més que-m recorde molt bé veneren les danses, y viu que dit Matheu ere allí present sens que digués cosa alguna a ningú, sinó que-s mirave lo ball y com venien les danses, y fiu jo testimoni maravella que dit Matheu no agués fet cabal del que V.M. li havia manat, y tinch per cert que si ell agués posat dites penes ningú aguere gosat sonar y ballar perquè sempre e vist de des que tinch recort que mon pare y mon germà com a balles de V.M. an dat llicència de ballar y prohibit que no ballassen”.

Procés XII

1611, novembre, 15

Fiscus curie baiuli loci de Vallvert pro domino dompno Raphaelae de Biure caslano dicti loci contra (espai en blanc) **p(er) éser-ce congregats los jurats y alguns hòmens de Consell en casa del balle del prior sens acistència del balle del Sr. Don Rafel de Biure, castlà y Sr. de dit lloch.**

Sub examine magci. Franciser Dezclergues VID (utriusque iuris doctor, doctor en ambdós drets) domicelli in villa de Montisalbi domiciliati.

S(criv)a Honofrius Gaspar Fernós, regiam auctoritatem nott. publicus Montisalbis.

Honor mossel Balle,

A ma notícia és pervingut y tal és la pública veu y fama que en lo mes de juliol més prop passat no duptà T. Sunyer, nunci que's diu ser de la cort del balle del lloch de Barberà, en fer una crida per los

lloch acostumats del lloch pnt. de Vallvert, que a **pena de sinquanta ducats ninguna persona gosas traure garbes dels trossos del dit terme de Vallvert sens llicència obtinguda de Joan Miró, balle del Sr. prior de Catha(lunya), y així mateix, féu altra crida que ningú gosas posar bestiar en tros de altri que no agués tres dies que les garbes ne fossen fora, y assò ab pena de vint y sinch ducats, y de manament de dit Joan Miró, balle, y de dit Prior.** E com dites crides sien estades fetes en usurpació de la jurisdicció del noble sor. don Raphael de Biure, sor. del pnt. lloch y terme de Vallverd, y lo fer dites crides y altres semblants sien de la jurisdicció del civil ple y de mixt imperi de dit sor. don Raphael de Biure, per çò denunciant a V.M. estes coses lo inste y requeresch que de aquelles sie rebuda informació, y lo dit Sunyer, Joan Miró, balle, y altres delinqüents en los dits actes usurpaticis ésser com a usurpadors de la jurisdicció del dit don Raphael de Biure, cab(...) y a la pena de dret condigna castigats.

De part del procurador fiscal.

El 15 de novembre de 1611, l'assessor Francesc Desclergue, atenent la denúncia del procurador fiscal, proveeix que comenci la informació sobre el contingut en la mateixa.

Dimarts, dia 15 de novembre de 1611, el procurador fiscal contra Joan Miró, dit 'el Pubill', batlle pel prior de Catalunya, en procés a la cort del batlle de Vallverd, **"per no haver obeydes a hunes penes de tres lliures que lo balle del senyor Rafael de Biure li posà"**. L'escrivà és el notari Joan Masdú. És en blanc l'espai reservat a la denúncia que havia de fer Joan Simó, nunci i procurador fiscal.

El mateix dia declara Pere Conillera, pagès, batlle de Vallverd per Rafel de Biure, de 36 anys. El dijous dia 3 de novembre, al vespre, per ordre de V.M. (Rafel de Biure), en presència de Pere Capdevila i d'Andreu Mateu, pagesos de Vallverd, "possí pena de tres lliures moneda bar(celonesa). a Joan Miró, pagès, dit lo pobill" batlle del prior de Catalunya que l'endemà divendres i el dissabte "se trobàs en

lo present lloch de Vallvert o per lo terme de aquell per a coses convenients" a Rafel de Biure. Miró va respondre que "y pensaria", i res més. "Y és veritat senyor don Rafel de Biure que dissapte après següent a la matinada aní a casa de dit pobill Miró per a dir-li que davallàs a la plaça que se havia a manester, y sa muller me digué que no y here, que se'n here anat a fira de Vilaredona, y és veritat señor don Rafel que quant se possà lo costell en la plaça del pnt. lloch, hont assistiren tots los caps de casa de dit lloch, no y fonch lo dit Joan Miró, ni se féu aquex die ni lo diumenge après següent".

Signa Pere Anglès perquè Conillera no sap escriure.

Persevera en presència del noble.

El mateix dia, declara Andreu Mateu, pagès, de Vallverd, de 30 anys. El dia 3 de novembre, dijous, al vespre, en companyia de Pere Conillera, batlle per V.M., i de Pere Capdevila, de Vallverd, va anar a casa de Joan Miró, dit el Pubill, pagès de Vallverd, i batlle del prior de Catalunya. Va escoltar com Pere Conillera "posà pena de tres lliures al dit Joan Miró pobill que per lo divendres y dissapte següents se trobàs en lo pnt. lloch y terme de Vallverd per coses que convenien a V.M.". Miró va respondre que hi pensaria i res més.

Signa ell mateix i persevera davant el noble.

El mateix dia, declara Pere Capdevila, pagès, de Vallverd, de 42 anys. Declaració idèntica, amb només una petita variació en la resposta del pubill: "en ayxò pensaríem". Parla del costell, cosa que no havia fet Mateu. El dissabte que posaren el costell a la plaça de Vallverd, Joan Miró 'el Pubill' no era a la plaça, tot i que V.M. "havia fet manar per son balle a tots los caps de casa que-s trobassen en dita plaça".

Signa Pere Ancglès (sic) perquè Pere Capdevila no sap escriure.

Persevera en la deposició en presència del noble Rafel de Biure.

El mateix dia, declara Pere Duc, pagès, de Vallverd, de 50 anys. El dia dels fets anava "de matí

que here a punta de sol” de Barberà a Vallverd i a l’horta de Sarral va trobar Joan Miró ‘el Pubill’ que feia camí cap a Sarral. Arribat a Vallverd va veure com posaven el costell que per V.M. és a la plaça, “y sé molt bé que lo dit pubill Miró no y fonch ni si-l trobà allí present sinó los altres caps de casa y jo testimoni en tot aquell die yo-l viu ni sé que tornàs al pnt. lloch”.

No ho signa ningú.

Llegit hi perseverà davant del noble.

1611, novembre, 15, dimarts

El procurador fiscal contra “**los qui feren una crida en lo mes de juliol**” a Vallverd “y altres coses y reberen informació en les coses dins contengudes en perjudici de la jurisdicció” de Rafel de Biure.

Al marge inferior esquerra: n’hi ha una “altra y axí aquesta no és menester”.

El notari és Joan Masdèu.

El mateix dia 15 de novembre declara Pere Capdevila, pagès, de Vallverd, de 42 anys. El mes de juliol de 1611, misser Andreu Fernós, de Montblanc, Antoni Foguet, escrivà de la cort de Barberà, i T. Sunyer, nunci de la dita cort, anaren a Vallverd a casa del pubill Miró, batlle pel prior de Catalunya, “y dit nunti me cità per testimoni de veritat davant lo dit m. Fernós, y jo testimoni aní allí en continent, lo qual misser Fernós me interrogà si sabia jo testimoni y ere stat present quan Pere Conillera balle de V.M. del pnt. lloch y terme de Vallvert, après de haver manat consell” a instància dels jurats de Vallverd “digués al dit **pobill Miró balle del senyor prior que si volie assistir en concell que anàs a deixar lo bastó y vingués com a Joan Miró que ere y un dels poblats del dit lloch, y deixa manera poria trobar-se en lo concell, y no com a balle tenint bastó en les mans**, y jo testimoni li responguí que ere molta veritat que dit balle digué que tenia manament de V.M. que no tingués concell als hòmens de Vallverd que lo balle del senyor prior tingués bastó de balle en les mans, y així és veritat que de dites coses se’n rebé informació, y dit Foguet

féu aquella, y jo testimoni y deposí y sé que Jaume Borràs y altres y deposaren, y me recorde que del poch temps que ha que jo só cridat a concell se’n tingué un en casa d-en Matheu per quant lo balle de V.M. se’n acontentà que-l tinguesen allí, y viu jo tt. que Joan Miró que here balle aleshores del senyor prior se trobà i va esser un dels homes de concell y no tenia bastó de balle en les mans en ninguna manera, y també me recorde que un altre volta se tingué concell en la botiga de dit lloch, essent balle de V.M. Magí Miró quondam, y digué V.M. a Jaume Verdaguer que (anés) a concell sens aportar bastó de balle, y dit Verdaguer o féu com a tenia costum, y més puch dir sobre del que V.M. me ha interrogat que-s molta veritat que lo dit miser Fernós en presència mia manà a T. Sunyer nuntiy que fes una crida en lo present lloch en pena de cinquanta ducats que ningú gosàs dalmar ni traure garbes del terme sens llicència del balle del senyor prior, y també en pena de vint y sinch ducats que ningú gosàs posar bestiar en tros de altri que no agués tres dies que les garbes ne fossen fora, y si bé jo no hoý dita crida he hoit dir que Jaume Verdaguer y la filla de Francesch Miró que-s diu Magdalena la haurien hoýda y assò és lo que sé y no altra cosa sobre lo interrogat”.

Procés XIII

1614, març, 10

Inquisició rebuda a instància del procurador general Joan Ayxameno, mercader de Valls, del lloc i terme de Vallverd per Rafel de Biure, baró d’Aguilar, senyor de Vallverd i de Vallespinosa, resident a Barcelona. La procura és en poder del notari Francesc Vidal, de Barcelona, en acta de 20 de gener de 1613. La qüestió: “**per aver robades unes gallines del corral de la viuda de Joan Miró, dit ‘el Pubill’**”.

Declaració de Joan Miquel, pagès, de Vallverd, de 80 anys. El diumenge fallar, que és el darrer diumenge abans de Carnestoltes, el dia 9 de febrer de 1614, en acabar de dinar i sortint de casa per

anar a prendre el sol cap a les eres, va passar per davant del corral de la vídua de Joan Miró dit 'el Pubill', i va veure que havien espallat la tancadura de la porta del corral de la vídua, "y trobant-se unes minyones davant dit corral, una filla del balle Conillera y altres que no'm recorde, me digueren: 'mirau assí que si joch an fet de aquesta tancadura de porta esta nit passada que an robat les gallines de la dita viuda Mirona'. I digueren que se-n avien aportades set". No sap qui pot ser l'autor del robatori. Això és el que sap "y lo mateix tinch dit i depositat estos dies atras en lo mas del Cugul que'm feren anar citat per testimoni de veritat en poder del notari del sor. prior en Antoni Foguet de Barberà"

Li pregunten com és que va declarar en poder d'Antoni Foguet, notari del prior i al mas del Cogul, si el cas del robatori de les gallines tingué lloc a Vallverd on té el civil ple Rafel de Biure i per tant a aquest toca la coneixença de dit cas i altres semblants. Si sap que Rafael de Biure té el civil ple i si ha vist castigar per ordre de don Rafel. Respon que "jo sé y assí saben los minyons en lo pnt. lloch que dit sor. don Rafel de Biure és senyor del civil ple del dit lloch y terme de Vallvert y com a tal lo tenim tots, y li e vist jo testimoni excercir jurisdicció **perquè ne vist assotar y posar al costell p(er) orde y de manament seu**". Va anar al Cogul i li va prendre declaració "lo mateix amo del mas Cugul que's diu Joan Matheu, maior de dies, y la depositió me rebé dit Anthoni Foguet de Barberà, y jo no sé en quina forma y poder o feyen, o no, sinó que passe com tinch dit, y fonch uns quants dies dintre Coresma, ço és la primera semana".

Signa Francesc Jover perquè Joan Miquel no sap escriure.

Llegida la declaració hi perseverà en presència del procurador.

El mateix dia, declara Francesc Miró, pagès, de Vallverd, de 50 anys. El diumenge fallar, darrer de Carnestoltes, a 9 de febrer, "anant-me jo a portar ma germana a Çavellà (ratllat Barberà) lo després

dinar que podie ser més de migdia, sentí a dir que se-n avien aportades set gallines aquella nit abans, ço és lo disapte nit, del corral de la viuda de Joan Miró, y viu jo testimoni la tancadura de dit corral espallada, ço és espallat y desclavat lo pany de dita porta". El mateix ha declarat al mas del Cogul, "ont me feren testificar aserca de aqueix robo de gallines", en poder d'Antoni Foguet, notari del prior de Catalunya, a Barberà. No sap ni ha sentit dir qui pot ser l'autor del robatori.

Repeteixen la segona pregunta i declara el mateix afegint que "**encara vuy i a uns assots al costell del darrer y assotaren y tots los del poble o an vist**". Al mas del Cogul li va prendre la declaració i jurà en poder de Joan Mateu, major, amo del mas, i va testificar en poder d'Antoni Foguet, notari del prior de Barberà, però "ab quin orde y poder o feyen jo no u sé, sinó que deyen que o feyen en virtut de una carta o lletra tenien del sr. Balthezar Amill, de Pira, balle g(e)n(er)al. de dit sor. prior y per orde y de manament seu, y no y sé més", encara que recorda que era a la darrerria de la primera setmana de Quaresma quan va testificar al mas del Cogul.

Signa Magí Miró perquè Francesc Miró no sap escriure.

Hi perseverà en presència del procurador.

El mateix dia, declara Joan Mateu, major de dies, del mas del Cogul, de 60 anys. El diumenge fallar era dia 10, segons ell. "A la vesprada que ja ere posta de sol vingué una minyona que jo tinch en ma casa de assí del pnt. lloch de Vallvert" i va dir que havien robat unes gallines del corral de la vídua Miró i que havien espallat la tancadura o el pany de la porta del corral. La primera setmana de Quaresma va anar a casa seva Antoni Foguet, de Barberà, notari del prior, amb una carta de Baltasar Amill, de Pira, batlle general del prior "la qual per avuy tinch y puch amostrar en la qual me deye y manave com a balle general que és, que jo que prengué informació del pnt. cas del robo de les gallines que V.M. de present me demane, y jo vista

la dita carta y lo nott. Foguet com tinch dit ere arribat per aqueix efecte ja en ma casa, fiu fer venir citats a Joan Miquel y a Francesch Miró y a la viuda muller de Joan Miró q(u)ondam), ama de les gallines robades, en ma casa al mas Cugul y allí los prenguí jo lo jurament ab mon bastó de balle que tinch, y lo dit Anthoni Foguet not. los interrogave, y no trobaren en tota la enquesta qui a fet semblant robo, ni jo o presum ni o sé ni o sentit a dir, bé deye la dita viuda que li robaren set gallines”.

Sobre la qüestió de la jurisdicció respon “jo tinch p(er) senyors de Vallvert al sor. prior de Catha(lunya) y al sor. don Rafel de Biure, bé és veritat que al dit sor. don Rafel tenim tots los de p(er) assí y los del lloch tenen p(er) ser del civil ple, **y assò sé jo perquè li e vist exercir jurisdicció y fer justícia, ço és assotar y posar al costell, y encara per avuy y són los assots del darrer y assotaren**” per ordre i manament de Rafel de Biure. Però si ell va prendre la informació del cas de les gallines, ho féu per ordre, manament i en virtut d’una carta que encara guarda feta pel batlle general de la comanda de Barberà pel prior, que és Baltasar Amill, que va portar Antoni Foguet, notari. “Jo no sé quin poder tenen ni si o poden fer o no, jo o e fet ab orde de dit balle gnal. com tinch dit y ab carta sua, en lo demás no y sé res jo me’n remet al que ne vol lo dret”.

Signa Francesc Jover perquè Joan Mateu del mas del Cogul no sap escriure.

Persevera davant el procurador.

El mateix dia declara Coloma, vídua de Joan Miró, de 28 anys. El dissabte fallar o sigui del diumenge abans de Carnestoltes, a 10 de febrer, “judique jo que dit disapte en la nit”, li robaren set gallines d’un corral que té una mica lluny de casa. No se’n va adonar fins diumenge després de dinar, quan un mosso que es diu Joan Vilaplana, que havia tingut a casa, li digué: “nostrama, com ayxís teniu la porta del corral despanyada’, e jo com no sabie lo que passave li responguí ‘com se-s espanyada?’, y en continent aní ab altres y aní en casa envers dit corral,

y-l trobí despanyat com dit Joan Vilaplana avie dit”. Es va adonar que li havien furtat set gallines, i no sap ni té idea de qui els hi pot haver robat, tal com ja va declarar al mas del Cogul davant de Joan Mateu, major de dies, i Antoni Foguet, de Barberà, notari del prior de Catalunya.

Sobre la segona pregunta replica “jo no sé com o feyen ni en quin orde o feyen (Mateu i Foguet), sinó que (em) feren anar allí al dit mas Cugul i quant fuy allí me feren testificar en poder de dit Anthoni Foguet, i dit Foguet me interrogave, y lo jurament me prengué lo Joan Mateu del mas Cugul, maior de dies”. Pel que fa a la jurisdicció: “si tinch per sor. de dit lloch fins al civil ple al dit sr. don Rafel de Biure, jo no u sé que ses jurisdiccions, bé e sentit a dir y diuen publicament que dit sor. don Rafael pot fer justícia y és sor. del civil” de Vallverd, “**y també he vist assotar y posar al costell, y deyen que dit sor. don Rafel Biure o manave y que p(er) son orde se feye, y no y sé més**”

Signa la declaració Francesc Jover perquè Coloma no sap escriure.

Hi persevera davant el procurador.

1614, setembre, 2, dimarts

El procurador fiscal de la cúria i “*stationis*” del batlle de Vallverd contra Antoni Foguet, escrivà de la cort del batlle de Barberà, Joan Mateu del Cogul i T. Sunyer, nunci de la cúria de Barberà, “**per haver-se usurpada la jurisdicció del terme de Vallvert en pendre informatió del robo de unas gallinas de Coloma Mirona viuda**”.

“*Ab huius modi prossesu fuerunt abstracti inquisitiones recepte contra Petrum Ribas et contra Baltasarim Amill, loci de Pira, Antoni Foguet, scribam curie baulia de Barbera et alios, et consute in inquisitione recepta contra Joannem Miró dictum lo pubill de Vallvert baiulum prioris Cathalonie in ac curia*”.

Assessor: Francesc Desclergue, doctor en ambdós drets, resident a Montblanc.

Batlle l'honorable Pere Conillera, de lloc i terme de Vallverd per Rafel de Biure, senyor del castell, lloc i terme de Vallverd.

Escrivà: Perpinyà, notari de Sarral.

El procurador compareix davant el batlle Pere Conillera i exposa que ha arribat a notícia seva que tot i que **Rafel de Biure té tota la jurisdicció civil i criminal "dempto homicidi"** a Vallverd, no han dubtat Joan Mateu, del mas del Cogul i batlle del terme del Cogul, Antoni Foguet, notari de la cort del batlle de Barberà i T. Sunyer, nunci, rebre informació i enquesta sobre el robatori d'unes gallines que s'esdevingué el febrer del corral de Coloma, vídua de Joan Miró, dit 'el Pubill'. El corral era prop de les cases de Vallverd. La presa d'informació i enquesta "són actes usurpatius y en preuidici de la jurisdicció" de Rafel de Biure. Demana que se'n prengui enquesta i els responsables, si són trobats culpables, siguin "condignament castigats".

El mateix dia, l'assessor ordena que es prengui declaració.

El 2 de setembre, a Vallverd, declara Joan Miquel, pagès, de Vallverd, de 76 anys. Després del robatori de les gallines, ell i altres persones foren citades per T. Sunyer, nunci de la cort de Barberà, per manament de Joan Mateu, major de dies, batlle del terme del Cogul pel prior de Catalunya, per anar a declarar sobre el cas al Cogul. Allí Joan Mateu el va prendre de jurament amb el bastó de batlle perquè Miquel digués la veritat. Antoni Foguet l'interrogava i prenia nota del que declarava. Després va tornar cap a Vallverd i uns dies després arribà a Vallverd mossèn Joan Aiximeno, de Valls, procurador de les jurisdiccions de Rafel de Biure, i també va prendre enquesta i informació del dit robatori.

Signa Pere Pau Navarro, habitant a Vallespinosa, perquè Joan Miquel no sap escriure.

Persevera en la declaració davant del batlle i l'assessor.

El mateix dia, declara Coloma, vídua de Joan Miró, lo pubill, de 27 anys. Idèntic.

Signa Pere Pau Navarro.

Persevera davant batlle i assessor.

El mateix dia, declara Francesc Miró, pagès, de Vallverd, de 50 anys. Afegeix que Joan Mateu del Cogul li va dir que tenia una lletra de Baltasar Amill, batlle general de la comanda de Barberà, perquè prengué informació com a batlle del Cogul del cas del robatori de les gallines.

Signa Pere Pau Navarro.

Persevera davant batlle i assessor.

El dia 3, l'assessor Desclergue mana que Mateu, Foguet i Sunyer "*capiantur et carceribus castris de Vallvert sive de Vallespinosa mancipetur sive tradantur*".

Divendres 12 de setembre, per provar la intenció d'Antoni Foguet, detingut en les presons de Vallverd, el procurador fiscal fa enquesta contra ell perquè **Foguet havia rebut informació per a fer provisió d'assignació de tutors i curadors als fills pubills del difunt Joan Miró, per haver pres inventari dels béns de dits pubills sense intervenció del batlle de Rafel de Biure**, "lo qual balle conforme la consuetut de dit loch y de aquesta terra sol intrenir en la receptió de dits testimonis", per haver publicat una crida a Vallverd i haver pres informació en el cas del robatori de les gallines.

El noble és aconsellat per Joan de Corts, "*militis ac legum doctoris*", habitant a Cervera.

El dia 12 de setembre, al castell de Vallespinosa, declara Antoni Foguet, pres i capturat a les presons, interrogat per Joan de Corts. No sap perquè està pres. Va anar al Cogul al principi de la Quaresma, i va presentar a Joan Mateu del Cogul una lletra de Baltasar Amill, batlle general del prior. Com que Mateu no sap llegir, va fer-ho ell. La carta deia que Mateu havia de rebre informació del robatori de les gallines, amb declaracions de la vídua Miró i de Jaume Verdager, germà de Coloma, "los quals ab altres havie signats en curadors de consell de son asesor me. Andreu Fernós", de Montblanc, i als pubills fills de Joan Miró, difunt. Joan Mateu va dir

que no volia anar a Vallverd a prendre la informació i els juraments “per no agraviar” a Rafel de Biure, “y jo diguí, ni jo tampoch no’l vull agraviar ni hi vull anar”. Per això hi enviaren a Ramon Sunyer, nunci de la cort de Barberà per que cités els testimonis del robatori i fer anar al Cogul Coloma i el seu germà. El nunci va anar a Vallverd i cità Coloma, Francesc Miró i Joan Miquel per que testifiquessin sobre el robatori. Al mas del Cogul, Joan Mateu els va prendre jurament i ell va escriure la informació del robatori i també el jurament de Coloma d’haver-se portat leialment en la tutela i cura dels fills haguts amb el difunt Joan Miró. No va rebre acte de dit jurament.

Li demanen si havia rebut la informació sobre donar tutors i curadors als fills pubills del difunt Joan Miró, de Vallverd. Respon que Baltasar Amill, de Pira, batlle general de la comanda, li va manar que prenguéss una suplicació que havia presentat a Amill Joan Miró, nét del difunt Jaume Verdager, “que per ha designar y nomenar-lo de aquesta manera **se sap quin Miró és perquè ja (hi ha) molts Mirones en Vallvert**”. En la súplica es deia que Joan Miró, marit de Coloma, era mort de forma natural, intestat, deixant fills i filles menors de 25 anys i calien tutors. Amill va manar Foguet que anés a Vallverd a prendre inventari dels béns dels pubills i de la legalitat dels tutors i curadors nomenats en la súplica. Eren Coloma, vídua, Joan Miró, nét d’en Verdager, difunt, Jaume Verdager, de Rocafort, Francesc Miró, de Vallverd, Jaume Brufau, de la Tallada, i Joan Gassó, de Montmaneu. Foguet va anar a Vallverd, va rebre l’inventari dels béns del pubill Miró i no hi havia ningú que portés vara de batlle, “sinó que jo ho fiu tot”. Va aixecar acta de comanda i va prendre el jurament de Coloma de guardar els béns encomanats i de restituir-los sempre que fos requerida. Després de rebre l’inventari, va rebre una informació sobre la legalitat dels tutors i curadors nomenats “y no sé qui són los testimonis que y deposaren en dita informació, si bé dits testimonis no juraren en poder de ningú de dir la

veritat, encara que allí y havie dos persones que eren balles del dit sr. prior de Cathalunya, lu hu dels quals se anomenave Francesch Miró, perquè tenie acomanat lo bastó per esser jurat del dit loch de Vallvert, y lo altre ere lo dit Joan Matheu del Cugul, y no volgueren pendre lo jurament de dits testimonis y jo tampoch la prenguí, sinó que continuí les deposicions sense jurament”. Després d’això, Fernós, assessor del batlle general pel prior, va proveir l’assignació de tutors, i Brufau, Gassó i els dos Mirones prestaren jurament a Sarral, en poder del batlle general, “ab territori del balle y not. de dita vila, yo ne lleví acte ab facultat del not. de dita vila” i Coloma i Verdager en poder de Joan Mateu, del Cogul.

Demanen si ha llegit i publicat una crida a Vallverd perquè tots els terratinents de Vallverd anessin a capbrevar a Montbrió. Respon “jo no y sé res perquè jo no he capbrevat”. Com ho pot negar, si la cort sap que ell va llegir la crida i Castera la cridava. Respon “la veritat és que jo no y sé res, sinó que viu ha mo.(ssèn) Onoffre Fernós, not(ari) de Monblanch y scrivà de la capbrevatió del sr. prior de Cathalunya, que anave ha cavall en una mulla, y deyen que anave ha fer les crides per los lochs de la encomanda, yo crech que lo dit mo. Fernós les publicà”.

Si sap que la jurisdicció del civil ple de Vallverd és de Rafel de Biure. Replica: “Jo no u sé, sinó que veyx que estan ab tanta qüestió molt temps ha”.

Si no sap que Rafel de Biure té a Vallverd les presons, costell, batlle que porta bastó d’ordinari “y coneix de les causes competint al ple civil y de les civils simplament, coneixent de totes les causes pecuniàries y reals, ço és de propietats”. Respon que veu que Rafel de Biure té batlle, assessor, presons i costell i que les causes civils no es porten a Barberà “que may ni he vista cap que-m recort, ni en tota la ballia general de Barberà no he vist agen donat tudors y curadors sinó aquexa vegada, si bé una volta diu que lo balle general Capdevila

anà ha fer una executió trenta anys ha, la qual no sé com se visqué, sinó que era abans de la sentència se promulgà en favor del sr. don Rafel”.

Com és que, doncs, prengué informació del robatori de les gallines, dels tutors i curadors i inventari. “Jo ho fiu perquè no sabia tant llargament lo que sé ara que toque al Sr. don Rafel de Biure, y prenc plaer de saber-o que no tocave al dit sr. prior ne ha sos officials”.

Antoni Foguet signa la seva declaració.

Persevera en presència de Biure i del seu conseller.

El procurador fiscal exposa a Rafel de Biure “per ha més convèncer al dit Ant. Foguet (...) de usurpar-se la jurisdicció” de Rafel de Biure, cal prendre enquesta de Joan Ribes, nunci de Sarra, i Joan Verdager, batlle de Vallverd pel prior.

Tornen a interrogar Foguet. Si és veritat que expedí un manament de la cort del batlle general de Barberà, priorat de Catalunya, contra els jurats i la major part del consell de Vallverd, que en pena de 100 ducats d’or i pes, el diumenge 28 de juny de 1610, fossin a Barberà a signar la unió, i va executar les penes contra alguns de Vallverd, “y si fonch en la captura de Joan Miquel”, de Vallverd.

Respon que és veritat i que consta en escriptura de la seva mà que va fer el manament i va intimar, i es va trobar en l’execució de penes acompanyat del batlle general de Barberà, Cabestany, “y no férem sinó inventariar”, i pel que fa a la captura de Joan Miquel, “jo no-m recordo si m-i trobí”.

Si el primer de setembre de 1610, ell declarant, per manament de procurador fra Nicolau Cotoner, que ho era pel prior de Catalunya, manà a **Joan Miquel i T. que en pena de 10 lliures l’endemà dia**

11 anessin al castell de Barberà a testificar.

El manament és lletra de la seva i no ho pot negar, “y ayxí és veritat he fet lo dit mnt.”.

Si va rebre una informació contra Antoni Llobera, de Vallverd, per unes penes que li havien posat. Respon que veu la intima que es féu a Llobera el

4 de setembre de 1610, i també la informació, i és cert que hi va intervenir i són escrites de la seva mà.

Si no sap que aquests actes toquen a la jurisdicció civil de Rafel de Biure. Replica: “ara ho sé”. Havia actuat en nom del procurador i batlle general del prior de Catalunya.

Antoni Foguet signa la declaració i persevera davant Rafel de Biure i el seu conseller.

El 13 de setembre, el procurador fiscal compareix davant Rafel de Biure i el seu conseller i diu “per lo que conste de ma intenció vers i contra Anthoni Foguet, reo detignut en los càrcers de V.M. en lo pnt. castell, supplique per ço a V.M. que se servesque manar publicar al dit Anthoni Foguet la enquesta q(ont)ra ell rebuda, y aquella haguda per publicada concedir-li còpia de aquella ab licència de crear advocat y procurador y termini competent per ha deffensar-se, lo qual passat, agudes les deffenses per publicades, sie assignat ha sentència, y lo dit Anthoni Foguet punit y castigat conforme sos demèrits, los drets fiscals sempre salvos romanents dels quals y tot licit”.

Rebuda la nota, Rafel de Biure, de consell del seu assessor, dóna tres dies per a les defenses. És notificat per Pere Poca, escrivà substitut de Joan Roca, notari de Santa Coloma, davant els testimonis Jaume Alaix i Joan Navarro, familiars de Rafel de Biure.

El mateix dia, el procurador fiscal manà seguir procediment contra Baltasar Amill, batlle general del priorat de Catalunya a la Conca de Barberà, natural de Pira, i Joan Miró, pagès, de Vallverd, per haver fet actes i exercicis usurpatoris de la jurisdicció de Rafel de Biure. Vol que siguin “capturats y presos y detinguts en les presons” del castell de Vallverd, i castigats conforme els seus demèrits.

De consell de l’assessor, el noble mana fer-ho, el dia 13 de setembre.

El mateix dia 13, declara Joan Miró, pagès, de Vallverd, “*captus et detentus in carceribus castris loci*

de Vallespinosa". Diu que té 42 o 43 anys, que **l'anomenen Joan Miró, nét d'en Verdaguer "per ha distingirme de altres Mirones per haver-i moltes cases de Mirones en Vallvert"**, no sap perquè està pres. Li demanen sobre la súplica en la qual ell, Francesc Miró, de Vallverd, Jaume Verdaguer, de Rocafort, Jaume Gassó, de Montmaneu i Joan Brufau, de la Tallada, havien estat designats tutors i curadors dels fills i béns del difunt Joan Miró, dit 'el Pubill', mort intestat. Respon que abans del robatori de les gallines, a casa de la vídua s'havien congregat mossèn Jaume Pont, rector de Civit, Francesc Miró, el seu oncle, de Vallverd, Jaume Montargull, de Biure, en Pont, de la Rabassa, Joan Brufau, de la Tallada, Jaume Gassó, de Montmaneu, Jaume Verdaguer, de Vallverd, i habitant a Rocafort. Mossèn Pont escrivia damunt una taula en la sala de la casa de la vídua la súplica amb la qual es demanaven tutors i curadors. No sap si la suplicació la va prendre Francesc Miró, fill de Francesc Miró, que és un fadrí jove sense fil de barba, o Pere Rosanes, de Cabra, que també era allí. Un o altre la van dur al batlle general del prior, Baltasar Amill, de Pira, perquè fes donar tutors i curadors "y après jo no sé que se-n feren". Ell no la va dur (li ho han preguntat) al batlle general, ni va ser amb ell en cap casa, sinó que els dalt esmentats li van dir que anés a Montblanc a casa de mossèn Fernós a buscar la provisió de tutors i curadors i que després passés a Barberà a parlar amb Foguet, escrivà de la cort, perquè anés a Montblanc per dita provisió. De fet, ell va anar a Barberà per l'afer de la provisió, va parlar amb Foguet i li va dir: "Anam ha Monblanch?" I Foguet respongué: 'sí, seieu-vos aquí al foch un poch'. Si Foguet ho féu fou per que Francesc Miró, fill de Francesc Miró, oncle seu, havia dut la súplica al batlle genral i a Fernós per que fessin la provisió de tutors, però la provisió no estava bé. Ell va seure una mica al foc i Foguet li digué: "Miró, ana vos un poch que jo tinch un poch de caffer que ju y seré tantost', y ayxí jo me-n aní devant y me pasegí

una estona per la plasa". Després es van trobar els tres a la plaça i van fer cap a la casa de Fernós i van parlar de la suplicació "que ja tot lo negosi stave fet". Fernós li va demanar un ducat per la provisió, però després de tractar-ho va quedar per sis rals i Miró va pagar-los. Llavors Foguet va prendre la provisió que és la informació sobre la legalitat dels tutors, en la qual havien testificat Jaume Miquel, el vell, de Vallverd, i Joan Mateu, del Cogul. No sap qui va prendre el jurament als testimonis. A Sarral, per la fira de Quaresma, ell, Gassó, Brufau i Miró, el seu oncle, juraren en poder de Baltasar Amill, batlle general, i acceptaren la tutela dels pubills. Coloma, la vídua, i Jaume Verdaguer ho feren en poder de Joan Mateu, del Cogul.

Com pot negar que va dur la súplica al balle general del prior si li poden dir a la cara. Respon: "jo no sé que fer-los, bé m'ó poden dir".

Si sap quina jurisdicció té Rafael de Biure a Vallverd. "Jo sé plenament" que té el civil ple. Sap que fa quinze o setze anys que Joan Miró, 'de les Graus', batlle pel Biure, posà tutors i curadors Joan Mateu, del Cogul, al seu sogre, a Magí Miró, fill del dit batlle, i a Pere Borràs, pagès, de Vallverd, mort intestat "per haver-lo mort promptament un official real o la gent que anave ab ell" i assistí a l'inventari dels dits béns, i també dels béns de Jaume Miret, de dit lloc (això posat entre línies).⁹⁴

Si sap tot això, com és que ha actuat d'aquella manera, anant a veure Foguet i Fernós i no féu res a través de Pere Conillera, batlle que porta el bastó per Rafel de Biure. "Senyor, los altres no-n feyen de mi sinó moso".

Per quin motiu no va dir a Fernós que no podia fer la provisió de tutors i curadors en no ser assessor de Rafel de Biure. Respon: "jo no sabia de lleys y so y caygut ignorantment" i ho va acceptar de mà de qui no la podia donar, "ac(c)ept-la com los altres".

Signa Francesc Oller perquè Miró no sap escriure.

Persevera davant Rafel de Biure i el seu conseller.

El conseller procedeix a l'acarament entre Antoni Foguet i Joan Miró en una sala del castell. Foguet diu que coneix l'home que té davant seu a la taula, que és Joan Miró, nét d'en Verdaguer, de Vallverd. I Joan Miró coneix mossèn Antoni Foguet, de Barberà, i ha estat a casa seva, com ja ha declarat.

Llegida la deposició a mossèn Foguet, accepta el contingut, "emperò que ara li recorde que no aportà dita supplicatió lo dit Joan Miró". Joan Miró respon que la va dur Francesc Miró, fill d'altre Francesc.

Pregunten a Joan Miró qui va fer dur a Francesc Miró la supplicació a Fernós. Respon que tothom ho digué, o sigui, Brufau, Gassó, Pont, Francesc Miró, major, Jaume Verdaguer "y jo no y era present".

"Si vos no y ereu present, com se féu aqueix concert". Respon: "un altre dia ho concertarem la anàs jo ha sercar".

Antoni Foguet signa la declaració de Joan Miró perquè no sap escriure.

Persevera en presència del batlle i conseller.

Dia 13 de setembre de 1614, al castell, lloc i terme de Vallespinosa. Declara Jaume Miquel, pagès, de 40 anys. "**Jo me recorde com mataren devés lo loch devés lo torrent del terme de Vallvert ha Pere Borràs, pagès de dit loch de Vallvert, y fonch la sua mort molt prompta que no fonch ha temps ha fer testament**, y deixà fills y filles menors de vint y sinch anys, y heretat, y béns y muller, de tal manera que per regir les persones de aquells y béns fonch necessari que la justícia de dit loch de Vallvert y posàs tudors y curadors y fes pendre inventari, y de ayxò ha divuyt ho vint anys, poch més ho mancho". També recorda i sap molt bé com Joan Miró, 'de les Graus', batlle de Rafel de Biure, posà com a curadors Joan Mateu, del Cogul, i Magí Miró, fill del batlle, que regiren la tutela i cura de Borràs, "y ne tenien differènties entre ells, y açò és lo que pasa".

Signa Francesc Oller perquè Jaume Miquel no sap escriure.

Persevera en presència del noble i el seu assessor.

El dia 14 de setembre, al castell de Vallespinosa, declara Francesc Miró, pagès, de Vallverd, de 40 anys. No sap si la supplicació sobre el tema dels tutors dels pubills de Joan Miró, 'el Pubill', la va escriure mossèn Pont, rector de Civit. Sí que sap que mossèn Pont, Brufau, de la Tallada, Gassó, de Montmaneu, i Pont, de la Rabassa, "me digueren que jo havia de esser hu dels curadors, y jo estiguí algun dia y mitg ha determenar-me de acceptar-o per quant ells volien que los curadors los posàs lo prior de Cathalunya o sos oficials, y jo tenia dupte que no·ls podia posar lo prior" sinó que ho havia de fer Rafel de Biure com a senyor de la jurisdicció del ple civil del castell, lloc i terme de Vallverd. "Y lo dit Gasó me digué aleshores que juràs y que no·m donàs pena de ninguna cosa que ell o sbrinarie". Així, Francesc Miró va acceptar el càrrec en poder de Joan Mateu, del Cogul, batlle pel prior. No recorda si la supplicació la va portar el seu fill, "que ell mateix ho hauria de dir". Els altres li van dir que li deixés anar i li deixaren una mula de casa Miró per al viatge. Objectà: "com sabrà de negociar lo min(y)ó ab lo balle general de Pira?". El negoci era el de la supplicació de tutors i curadors dels pubills Miró. Havia vist al batlle dels Biure posar tutors i curadors dels fills i béns de Jaume Miret i fer inventari. Jaume Miret havia mort intestat. "Y de altres jo no u podria dir perquè no entench que sens hagi mort ningú sense fer testament ni deyxar tudors y curadors de vint y sinch anys a esta part, sinó lo dit Miret, ni en lo de·n Borràs no·n sé ninguna cosa, y en lo que diu del robo de les set gallines lo que passe és que jo com ha jurat del dit loch de Vallvert per lo que lo balle general del dit sr. prior me havia encarregat que si ninguna cosa se innovave en Vallvert lo avisàs, en avent-se succeyt lo dit robo de dites set gallines del corral de dita Coloma Mirona viuda y lo rompiment del pany de dit corral, aní jo a Baltazar Amill, de Pira, balle general que és del sor. prior de Cathalunya de la Conca de Barberà", i va explicar-

li el fet i Amill va respondre: “bé està, torna-vos que jo avisaré al assessor com se haurà de fer”. Al cap d’uns quants dies, arribà a Vallverd Antoni Foguet, de Barberà, amb una lletra del batlle general per a Joan Mateu, del Cogul, el seu cunyat, perquè prengué la informació. Foguet va donar la carta a Mateu i li va dir que la guardés bé, “del qual encariment jo realment ne fiu sentiment y tingué mon pensament que ells no podien pendre dita informatió, y ab tot, per lo que jo me trobí en casa del dit Joan Matheu del Cugul me feren jurar sobre dit robo y me prengueren per testimoni y me prengué de jurament lo dit Matheu”. “Jo ja sabia que lo sr. don Rafel de Biure est sr. del civil ple del dit lloch de Vallvert perquè li só estat sotsbatlle y li he vist conèixer de robos de la iglésia, y que **féu açotar una dona y un home per robar blat lo home y la dona per gallines**”.

Signa Francesc Oller perquè el declarant no sap escriure.

Persevera en presència de Biure i el seu assessor.

El mateix dia, any i lloc declara Miquel Llobera, pagès, de Rocafort, de 80 anys. Havia estat curador dels béns de Jaume Miret, van arrendar la casa i les propietats dels fills pubills d’en Miret, vengueren els mobles, “y en tot y per tot y fonch y entrevingué pnt. Joan Miró de les graus”, batlle dels Biure, “que nos assistí en tot y per tot y nos prengué lo jurament”.

Signa Francesc Oller. Persevera en presència de l’assessor.

El mateix dia, declara Pere Conillera, pagès, de Vallverd, de 36 anys. Diu que **la consuetud i pràctica de Vallverd és que el batlle dels Biure quan algú mor sense deixar tudors ni curadors n’assigna, i que intervé en prendre l’inventari dels béns**. Quan morí intestat Joan Miró, ‘el Pubill’, a ell declarant, batlle pels Biure, no li han demanat la seva intervenció, del qual “ne fiu maravel·la perquè tots los del loch saben aquexa pràctica”. Refereix com Joan Miró ‘de les Graus’ va nomenar tudors i

curadors de Pere Borràs, intestat, “perquè lo mataren promptament”, i foren Pere Miret, de la Pobla d’Aguiló, Joan Mateu, del Cogul, i Magí Miró, de Vallverd, “y viu jo que los prengué de jurament en la entrada de la casa de dit Borràs mateix”, i també va intervenir en la recepció de l’inventari, “y ha mi me comanaren la roba y aines de la casa de dit Borràs, mon sogre”. És veritat que Jaume Miret, de Vallverd, va tenir dues mullers: de la primera, Joana Borràs, germana de Pere Borràs, de Vallverd, tingué el fill Joan; i de la segona, Margarida Conillera, (“que fonch mare mia”) nasqueren el declarant i Jaume Miret, segon d’aqueix nom. I Jaume Miret va morir deixant Joan i Jaume. I el batlle dels Biure, Magí Miró, ‘de les Graus’, “perquè lo dit Joan Miret havié succeït als béns de la dita sa mare y tenie los patrimoni dividit ab son germà Jaume Miret” va donar per tudors i curadors de Joan Miret a Joan Mateu, del Cogul, i Magí Miró, fill de Joan Miró, batlle. I de Jaume Miret, germà de Joan, foren tutors ell declarant, i Miquel Llobera, de Rocafort. Quan van prendre inventari tant als uns com als altres, sempre hi fou present el batlle. Ha sentit a dir que Joan Miró, nét d’en Verdaguer, i Francesc Miró, que sabien molt bé de la pràctica i costum “perquè són persones de bon judici contra dita pràctica se són fets donar en tudors y curadors als fills pubills del dit qo. (=q(u)òn(dam) en Joan Miró, dit lo pubill, y an prestat lo jurament en poder del balle general del prior de Cathalunya y mo(ssèn) Foguet de Barberà ne ha llevats los actes”. Foguet també ha rebut enquesta del robatori de les gallines i trencament de les portes del corral. I això també tocava Rafel de Biure i els seus oficials, “y ha conegut de casos y robos mayors que no és lo robo de les set gallines del corral de dita Coloma Mirona viuda y de la fractura de la dita tancadura de dit corral”.

Signa Francesc Oller.

Persevera davant el noble i l’assessor.

El mateix dia Jaume Miret, pagès, de Vallverd, de 22 anys, que sempre ha sentit a dir que Rafel

de Biure té el civil ple i que els batlles pels Biure donen tudors i curadors als pubills i als béns, i prenen inventari, i participen en les alienacions dels béns. Així, quan va morir Jaume Miret, pare del declarant, com que el mig germà del deposant, Joan Miret, tenia béns de la seva mà, el batlle dels Biure li assignà tudors i curadors (Mateu, Miret i Miró). I a ell, el seu pare li assignà Conillera i Llobera.

Signa Francesc Oller. Persevera davant l'assessor.

El dia 14, el procurador compareix davant Rafel de Biure i presenta una escriptura continguda al registre de la cúria. Reproduïda diu que a 8 d'abril de 1601, a Vallverd, sufragània de Rocafort, amb facultat i llicència del batlle Joan Miró, 'de les Graus', que ho és pel castlà Rafel de Biure, senyor del civil ple del lloc de Vallverd, i en presència del batlle, en la plaça del poble es féu encant públic dels béns dels difunts Jaume Miret i Margarida, pagesos, i es van lliurar als més donants, i així mateix arrendaren la casa i els trossos de terra. Els curadors posats pel batlle Joan Miró de les Graus que són Magí Miró, fill del batlle, i Mateu, del mas del Cogul, fan arrendament de la casa dels Miret, a Vallverd, davant o prop de la plaça, per un any a Joan Vinyals, pagès habitant a Vallverd, per 50 sous. Segonament, també li arrenden la vinya del campoi per un any i un ducat. Les altres escriptures porten la identificació lletra H, núm. 5; lletra M, núm. 4 i lletra N, núm. 4.

El procurador diu al noble que atès que consta de la seva intenció contra Joan Miró, dit el nét d'en Verdaguer, detingut a les presons del castell, contra Antoni Foguet, de Barberà, "està molt més corroborada la intenció del dit procurador fiscal contra del dit Foguet, per ço suplique que la dita enquesta sie publicada al dit Miró y los nous actuats al dit Foguet, concedint-los còpia de aquella y de dits nous actuats respectivament, ab licència de crear advocat y procurador y termini competent per ha deffensar-se, lo qual passat, hagudes les deffenses per publicades, sie assignat ha sentència, y los dits Foguet y Miró hagudes les deffenses per publicades,

si algunes ne auran donades, (sien) punits y castigats conforme llurs demèrits".

Joan de Corts assessora Rafel de Biure que concedeixi tres dies a Miró i Foguet per a defensar-se. Pere Poca, substituït de Joan Roca, notari de Santa Coloma, els ho notifica, present per testimonis Francesc Oller i Joan Navarro, familiars de Rafel de Biure.

Lletra H, núm. 5. Joan Falquer, prevere i rector de la parroquial de Sant Salvador, de Rocafort, i de la sufragània de Sant Joan Baptista, de Vallverd, i notari públic dels dits llocs, fa fe com en un manual dels anys 1364 i 1365, entre les escriptures de l'escrivania de Rocafort, s'hi conserva un instrument en el qual Dalmau de Verdú, castlà de Vallverd, nomina Bernat Pavia, menor de dies, curador de la persona i béns d'Arnau Miró, pubill, perquè amb bon comanament governi i administri els béns i doni a Dalmau i al seu batlle compte i raó. Era l'11 de març de no s'especifica quin dels dos anys.

Lletra M, núm. 4. Joan Falquer, prevere i rector de Rocafort, a instància de Rafel de Biure, fa el trasllat d'una escriptura de 19 de desembre de 1443. Amb autoritat i decret de Llorenç Miró, batlle de Vallverd per Galceran de Biure, castlà, a requesta de Berenguer Miró, fill del difunt Pere Miró, Dalmau de Carbonell i Berenguer Miró, curadors dels béns i fills de Pere Miró, es pren inventari dels béns de Berenguer Miró, fill de Pere. A més de les peces de tèxtil, destaquen "una ballesta de arch de vuyt cayrons guarnida, una spasa, una gerra per tenir oli, (...) quatre posts de pi per secar safrà, un barril de deu cestés y una bóta y un carratell, y un parell de portadores de Solsona, dos flavis de un tap, dos quartons de çaffrà (un vell, altre novell), vuyt cases de abelles, sis ovelles, dotse moltons, stimat, sis lliures. Item, més avant, per los béns mobles e frasques de casa e dues mules per sa part pertanyent, stimades, 13 lliures 5 sous. Més avant en sa part en dinés contans, per quart, 6 lliures 17 sous 6 diners. Més avant, per la part de un tros de terra apellat

la plana (...) afronte amb el torrent que ve de las llobateres; més avant, un tros apellat lo pla (...) afronte ab lo camí va a Vallespinosa e ab lo botjar de-n Spluga, item, més avant, la meytat del mallol de mig lloch amunt, més avant, la meytat de la vinya del solà (...).

Lletra N, núm. 4. Joan Falquer, rector de Rocafort i Vallverd, fa fe que en un manual que va de 1488 a 1494, hi ha una escriptura pública segons la qual el 22 de març de 1490, Antoni Verdaguer, habitant a Vallverd, pare i legítim administrador de la seva filla Caterina, compareix davant Guillem Miró, batlle pel castlà, i diu que li ho vol deixar tot, excepte uns béns que reserva per a ell i la seva dona. Com que Caterina no té l'edat, demana que el batlle li assigni per curador Arnau Verdaguer, germà d'Antoni i oncle de Caterina "per quant no y puch assignar més conijuncta persona". El batlle considera justa la requesta i pren Caterina per la mà dreta i la treu de la potestat del pare i la posa en la seva potestat. I el batlle li assigna per tutor i curador el seu oncle Arnau Verdaguer, que presta jurament de ben regir, administrar i defensar els drets de Caterina. A més, demana al notari que en prengui acte públic. Testimonis Joan Duc, de Vallverd, i Marc Alemany, de Miralles. El mateix dia, Antoni Verdaguer dóna els seus béns a Caterina, de 4 anys, excepte 20 lliures que es reserva per testar ell i la seva muller. A més, es fa inventari. Una casa, amb porta, pany i clau (no segueix). Tot amb els mateixos testimonis.

Procés XIV

1615, juny, 26, divendres

El procurador fiscal de Pere Conillera, batlle de Vallverd per Rafel de Biure contra Jaume Borràs, pagès, de Vallverd, **"per haver robat blat y farina de la botiga de Joan Matheu"**.

"Processus inquisitionis" rebut pel notari públic de Sarral Celdoni Perpinyà.

La denúncia del procurador fiscal davant el batlle no és desenvolupada, només consta l'encapçalament

de rigor: "A ma notícia ha pervingut, veu y fama pública refferint que ...".

El mateix dia, declara Pere Duc, pagès, de Vallverd, de 60 anys. Explica al batlle que els primers dies de juny "una nit robaren segons se digué y me digué a mi mateix Joan Matheu que li havian robat dos (ratllat tres) sachs de blat y hu de farina de la botiga que té al corral del pnt. lloch, y lo endemà en continent sabé dit robo, V.M. sor. balle y jo y altres férem scorcoll per totes les cases del pnt. lloch y no trobàrem ninguna cosa de dit blat ni farina". I en tot era present Andreu, fill de Joan Mateu "del qual robaren lo dit blat y farina". "Y de après ensà he sentit a dir que V.M. sor. balle havia tornat fer scorcoll per les cases del pnt. lloch y que havia trobat lo dit blat y part de la farina en casa de Jau(m)e Borràs, del pnt. lloch, lo qual scorcoll se féu, segons se digué, a instància de dit Joan Matheu".

Signa la declaració Pere Pau Navarro.

Persevera davant el batlle.

El mateix dia, declara Joan Miró, pagès, de Vallverd, de 40 anys. Dilluns passat (havia de ser, doncs, el dia 22) ell i Miquel Vilaplana van ser cridats pel batlle per ser testimonis i prohoms d'un escorcoll que va fer el batlle d'un blat que havien robat a primers de juny de la botiga de Joan Mateu. Escorcollaren diverses cases i el batlle i Joan Mateu la de Jaume Borràs. Ell i Vilaplana eren a la finestra de casa i el batlle i Mateu, sortint de la casa de Borràs, "y essent jo en la sala, Andreu Matheu, fill del dit Joan Matheu, (identificació afegida al marge i ratllat "Joan Matheu") nos digué: 'anem-nos-ne, que no havem trobat res', y així tots nos ne baixàrem baix en lo carrer, y dit Matheu nos digué nos-ne anàssem, que féssim nostre camí, y en continent se avalotà cridant grans crits dient que allí ere lo robo y que allí se mantenien los lladres, y de après ensà he sentit a dir que en la casa de dit Jau(m)e Borràs havian trobat blat".

Signa Jaume Alaix per Joan Mateu (error: ho fa per Joan Miró) que no sap escriure.

Persevera davant el batlle.

El mateix dia declara Francesc (ratllat Joan) Miró, menor, fill de Francesc Miró, pagès, de Vallverd, de 18 anys. A primers de juny, ell i Pere Duc, major, foren cridats pel batlle per fer de testimonis de l'escorcoll. El batlle "scorcollà totes les cases de dit lloch y no trobà rastre algun de dit robo". Dilluns passat, segons ha sentit a dir, el batlle tornà a fer escorcoll i trobà part del blat robat a casa de Jaume Borràs i el va prendre a casa seva "per tenir-lo a dret".

Signa Jaume Alaix. Persevera davant el batlle.

El mateix dia declara Miquel Vilaplana, pagès, del terme de Pontils, habitant a Vallverd, de 20 anys. Dilluns passat ell i Joan Miró foren cridats pel batlle per fer de testimonis d'un escorcoll d'un blat que havien robat de la botiga de Joan Mateu. Havien escorcollat diverses cases i entre elles la de Jaume Borràs i Joan Mateu va dir que no havien trobat res. Després ha sentit a dir que han trobat el blat i farina robades (no diu a qui). Aclareix "jo no he vist lo dit blat ni farina perquè lo dit Joan Miró y jo no cercàrem casa sinó en la sala y finestra de aquella".

Signa Miquel Mas, paraire, de Sarral. Vilaplana persevera davant el batlle.

El dia 25 d'agost de 1615, l'assessor Francesc Desclergue mana la captura i empresonament a les presons de Vallverd o de Vallespinosa de Jaume Borràs. I que es faci l'enquesta.

El dia 7 de setembre, al castell de Vallespinosa, atenent la provisió de Desclergue, Pere Pau Alaix, notari de Santa Coloma de Queralt, fortifica l'enquesta.

El mateix dia 7 de setembre, declara Joan Miró, pagès, de Vallverd, de 43 anys. Pocs dies abans de sant Joan de juny, "venint jo de llaurar", el va cridar el batlle pels Biure, Pere Conillera, que era a la plaça de Vallverd, amb el jove Francesc Miró, Joan Mateu i Andreu, fill de Joan, i li va dir que havia de ser testimoni de les respostes dels Mateu a les preguntes del batlle. Havien de jurar, en poder de Conillera,

si el blat "que ell dit balle los mostrave dins de una sanalleta ere del mateix que havien robat y pres de la botiga dels dits Matheus, lo qual blat que dit balle los mostrà ere del que havien trobat en casa de Jaume Borràs". Andreu Mateu "lo qual si bé digué no havien trobat res lo balle y ell a mi testis y a Miquel Vilaplana, com ja ab altra depositió ho tinch testificat" va sentir a dir després a Joan Mateu que era trobat el blat a casa de Jaume Borràs, i el mateix ha sentit dir al seu fill Andreu Mateu. "Y axí viu y hoí jo testis com los dits Joan y Andreu Mateus, per lo jurament per ells prestats, juraren que aquell blat no ere en manera alguna del que los havien pres de la botiga perquè no ere porgat y lo que se'n avian portat seu ho era, y viu jo testis que pare y fill Mateus miraren la dita mostra de blat molt bé, y jo testis los eixí allí y me-n aní a ma casa".

Signa Jaume Alaix. Persevera davant el batlle.

El mateix dia, al castell de Vallespinosa, declara Joan Mateu, pagès, de Vallverd, de 66 anys. "Aprés que lo balle de V.M., en Conillera, pagès del lloc de Vallvert, y mon fill Andreu anaren segona volta a escorcollar casa de Jaume Borràs, trobaren allí en sa casa un sach de farina y dos de blat (entre línies), y presumint no fos del que se-n havien aportat de la nostra botiga, volgué lo dit balle aportar-se'n a sa casa lo dit blat, y aprés en la plassa de dit lloch de Vallvert lo dit balle de V.M., en pnsia. de testimonis, prengué de jurament a mon fill Andreu Mateu y a mi si lo blat que-ns amostrava del que-ns ere trobat en casa de dit Jaume Borràs era conforme y del mateix que se-n avian aportat y pres de la nostra botiga, y així lo dit mon fill y jo testis, mirat que tinguérem dit blat, nos determinàrem de jurar que no ere del que-ns havien robat perquè no ere porgat y lo nostre ho era". "Y lo dit balle, qui pensant que lo blat se ere trobat en casa Jaume Borràs ere lo nostre y lo avie ja aportat a nostra casa y la saca farina (entre línies), se ho tornà a aportar a sua, puis veu que no ere de la manera que ell tenie pensat".

“Y més me recorde molt bé que quant Jaume Borràs, per temor no·l prenguessen, se ere retirat en la badia de Rochafort me digué lo rector de dit lloch que si volie lo blat me havian pres lo·m tornarie, que no se·n parlàs més, y no sé si ho deye de son propri motiu, bé he oyt dir que lo Borràs may hi volgué venir bé, y així porie ser que dit rector de son propri motiu li volgué fer aqueixa bona obra, bé és veritat que lo dit Borràs anà aleshores de reguart alguns dies y après se·n vingué a treballar en Vallvert, on V.M. lo ha manat capturar y lo té pres al dia de vuy en les presons del pnt. castell”.

Signa Pere Pau Navarro. Mateu persevera.

El mateix dia i lloc, declara Andreu Mateu, pagès, de Vallverd, de 32 anys. Ell i el batlle dels Biure escorcollaren la casa de Jaume Borràs i hi trobaren dos sacs de blat i un de farina. Va demanar al batlle que ho prengué a casa seva. El batlle ho féu, però com que pensava que era el blat que havien robat de la botiga dels Mateu, els hi tornà. “Y après lo dit balle volgué cobrar lo dit blat y fent-nos veure a mon pare y a mi mostra de dit blat en una sanalleta volgué juràssem si ere del nostre”. Ells van dir que no perquè no era porgat, “y així lo dit balle se ha tingut y té vuy en dia en son poder lo blat y farina que trobaren en casa de dit Jaume Borràs, bé és veritat que lo rector de Rochafort prometé a mon pare li farie tornar lo blat y farina li faltava, y que no se·n parlàs més, però no sé si dit rector ho feye per bona voluntat tingués al dit Borràs y per desviar que no·s parlàs més de una cosa tan bruta”.

Signa el mateix Andreu Mateu i persevera.

El mateix dia i lloc, declara Francesc Miró, menor de dies, pagès, de Vallverd, de 18 anys. El batlle dels Biure, Conillera, pagès, de Vallverd, el juny del mateix any, tot i que no recorda prou bé la data, va dir al declarant “que no·m en anàs de allí de la plassa de Vallvert que·m avie menester”. Va cridar en Joan Miró, el nét d'en Verdager, i el va fer anar a la plaça dient-li el mateix. Ell i Miró van veure com el batlle treia blat d'un sac amb una sanalleta i el

mostrava als Mateu pare i fill perquè diguessin, en virtut del jurament prestat en poder del batlle, si era del mateix blat trobat en casa de Jaume Borràs i que els havien robat de la botiga. Els Mateu ho van negar perquè no era porgat. “Y lo dit balle nos digué a Joan Miró y a mi testis que·ns recordàssem del que los dits Mateus havien dit y jurat per a quant fos menester, y lo dit balle crech que puis lo blat no ere de'n Mateu lo tornà al dit Jaume Borràs”.

Jaume Alaix signa la declaració de Francesc Miró, menor, que persevera davant el noble.

El mateix dia i lloc, declara Jaume Borràs, pagès, de Vallverd, *“captus et detentus in carceribus dicti castris loci de Vallespinosa et ab ipsis carceribus liberatus ad efectum deponendi.*

«Quants anys tens? Trenta anys, poch més o mancho.

Diuen-te Jaume Borràs, pagès del lloch de Vallvert? Jaume Borràs me dich y axí me anomenen y só del dit lloch de Vallvert.

Sabs ni presums perquè estàs pres? No u sé.

Com pots dir que no u sàpies si en ta casa trobaren lo balle de Vallvert en Pere Conillera y Andreu Matheu dues saques de blat y una de farina, lo qual blat y farina ere del que prengueren al dit Andreu Mateu y Joan Mateu son pare de la botiga que tenen prop de sa casa? Jo en ma casa may estich manco de blat o farina, o sie poch o sie molt perquè no y estarie jo sinó y tinc què mengar, y si lo balle de V.M. y Andreu Mateu trobaren una saca de farina en ma casa, jo la havie portada del molí lo vespre abans”.

En quin molí molgueres dita farina i de quin blat? En lo molí de Guinovart de Biure fiu dita farina de un blat que los jurats de Vallvert me deixaren de la botiga, y lo blat me trobaren també ere del mateix.

Per què si lo blat y farina que·t trobaren en casa era cosa tua te absentares de Vallvert y estigueres retirat en la badia de Rochafort? Trobant-me jo en lo terme del Cugul segant viu que·m capturàvem y

no sabia si hi havia algun oficial real ni lo perquè ere, y així escapí de ses mans y me·n aní a Rochafort, per saber lo que ere me·n entrí a la badia ahont sabí lo que ere.

Si sabias lo que ere perquè no ten tornaves a ta casa? Lo mateix vespre me·n torní a ma casa puis no tenie culpa, y també que los dits Joan y Andreu Mateus me digueren que falsament m-o oposaven, però après, per temor que fins la veritat fos sabuda no patís jo en la presó, me apartí alguns dies per dar rahó a coses que també hi havia de perdre alguns dies.

Y ara, quant jo te he manat pendrer perquè volies escapar? Jo ja sabia que si V.M. volie no podie faltar a ser pres perquè li só vassall y estich y habito en la casa tinch en Vallvert en companyia de ma muller, però **la presó may porte bona ombra** y per est respecte y no perque·m sentís culpable en poc ni en molt, en lo que V.M. em demane volie escapar.

Per què negues que no sabs res en lo robo de dit blat y farina si estant tu retirat en la badia de Rochafort digué lo rector del dit lloch de Rochafort an en Joan Mateu y Andreu Mateu que no se·n parlàs més que ell farie cobrassen lo blat y la farina, lo que és molt cert no ho prometie ell sens ton consentiment? Bé pogué lo rector d'ell mateix y de so del seu prometre tornar lo blat, però no és veritat que jo li donàs tal facultat, ans bé dient-me ell alguna cosa acerca de assò, me anugí ab ell y li diguí que tragués cap ahont pogués que jo no tenie blat ni farina de ningú que llahors a deu encara que só pobre pagès visch ab mon treball y ab ma casa, emprant-me de mos amichs quant me falte, sens pendrer res de ningú, y si los dits Mateus sospitaren en mi fonch per mala voluntat tenen y dar-me aquest treball en que·m deix posat sens tenir jo en res culpa”.

Signa la declaració Pere Pau Navarro. Borràs hi persevera.

El dia 6 de setembre, davant el batlle Pere Conillera compareix el procurador fiscal que el

requereix que publicada l'enquesta Jaume Borràs sigui castigat amb la pena de dret condigna. L'assessor Desclergue insta que siguin donades a Borràs les defenses oportunes. El dia 11, el notari Pere Pau Alaix ho notifica a Jaume Borràs empresonat a Vallespinosa, davant els testimonis Jaume Alaix, familiar del noble Rafel de Biure, i Joan Fornés, pagès, de Vallespinosa. Borràs respongué “que es tenie per intimat”.

Escrit adreçat al batlle per un advocat, Sercer (sic): Jaume Borràs, pagès de Vallverd, està pres i detingut en les presons del castell de Vallespinosa “per lo pretès delictes que·stà infamat aver comès” a Vallverd, i com que “estigue immune del pretès delictes” suplica al batlle “sie de son servei, atesa la ignosènsia i disculpa, dexar-lo liberament de les presons en que·stà”. Acceptarà manlleuta.

El 17 de setembre, l'assessor Desclergue fixa una manlleuta de 200 lliures. Borràs s'haurà de reintegrar a les presons de Vallverd o de Vallespinosa sempre que serà requerit.

El procés salta a 6 d'abril (de 1623), quan a Vallespinosa presta declaració Jaume Borràs, pagès, de 38 anys, alliberat de la presó a efecte de depositar.

Si és estat tingut ni inculpat en aquesta cort de sr. don Rafel, senyor de Vallvert. Respon, “sí senyor”.

Li pregunten de què i respon que li llegeixin la primera declaració. Li llegeixen la de 7 de setembre de 1618 (sic, ha de ser 1615) i hi persevera. Li demanen si té res a veure amb el robatori de quarteres (ara, abans deien sacs) de blat i una de farina de la botiga de Mateu i diu que no sap res d'això. Si havia estat molt temps pres per aquell cas: 18 o 20 dies. Si va fugir de la presó. Respon: jo no vaig fugir sinó que·m van traure, y així afermansat ab pena de cent (sic) lliures, y doní per fermansa a Jaume Miret”, de Vallverd.

“Y ara quant vos an pres. Despus ahir me prengueren i'm possaren en la pressó de Vallvert, y de dita pressó hahir me portaren en les presons de assí, en les quals estich detingut.

Digau la veritat puix fins así no l'aveu dita. Ja la tinch dita”.

Signa Joan Calvell perquè Borràs no sap escriure. Persevera davant l'assessor.

Joan Puig, procurador fiscal de la cort de Rafel de Biure, demana que sigui publicada l'enquesta rebuda contra Jaume Borràs, detingut en les presons de Vallespinosa, que li sugi lliurada còpia i termini per defensar-se, amb llicència per crear advocat i procurador. Passat el termini i hagudes les llicències per publicades, sigui assignat a sentència i aquesta proferida, i Borràs castigat conforme els seus demèrits.

Joan de Corts, *miles*, doctor en lleis i conseller de Rafel de Biure, ho ha fet saber a Borràs a les 8 del matí del 6 d'abril. El “cartello” l'ha rebut Borràs de mà d'Antoni Balcells, escrivà de Santa Coloma pel notari Francesc Roca, davant els testimonis Joan Calvell i Pere Coca, de Vallespinosa. Borràs diu “que ell no-s vol defensar, sinó que-s sotmet a la clamèntia de dit senyor”.

Rafel de Biure, baró d'Aguilar i senyor dels castells, termes i llocs de Vallverd, Vallespinosa i Prexens, resident a les ciutats de Barcelona i Tarragona, vist el consell de Joan de Corts en l'afer de la denúncia feta pel procurador fiscal contra Jaume Borràs pel robatori de blat i farina, vistes les declaracions de testimonis, la súplica de Joan Puig i tota la resta, **“sententiamus et declaramus et dictem Jacobum Borràs (...) absolvimus (i) a carceribus relaxari”**.

La sentència és llegida a la plaça de Vallverd dissabte 8 d'abril de 1623, a les 3 de la tarda, per Ciprià Roig, nunci de Santa Coloma i procurador fiscal de la cort de Vallverd. Borràs l'escolta *“flexis ginibus”* (agenollat). Testimonis: Jaume Ballester, de Vallmoll, i Miquel Prats, de Parlavà, *“et multis aliis in multitudine copiosa”*.

Procés XV

1622, agost, 13 (Joan Miró àlies el Pubill havia mort a la presó de Barcelona el 1614)

El procurador fiscal de la cort i estació del batlle

del lloc i terme de Vallverd contra Joan Miró, dit el Pubill, pagès, de Vallverd, *“et alios”*. Notari: Francesc Joan Roca, de Santa Coloma de Queralt.

No consta la denúncia del procurador fiscal. Només hi ha la capçalera, amb la data.

El mateix dia 13 d'agost, a Vallverd, declara Francesc Miró, pagès, del lloc, de 60 anys. El darrer dijous de juliol va sentir a dir que Joan Miró, ‘el Pubill’, batlle pel prior de Catalunya, havia posat pena a alguns de 3 lliures si l'endemà divendres al matí no l'anaven a ajudar **“a plantar y posar unes forques de fusta en lo lloch de hont havien fet caurer les altres”**. El dijous, el declarant era a l'era del Biure, “que tenie compte en lo meu bestiar”. S'hi va presentar mossèn Joan Axemeno, de Valls, i com a procurador de Rafel de Biure “me posà pena de sis lliures que no obeís la pena de tres lliures” imposada pel batlle pel prior, ja que no té jurisdicció per posar penes i menys en diner. Francesc Miró va respondre que ‘el Pubill’ no li havia posat cap pena perquè durant tot el dia havia estat guardant el bestiar “y que jo obehiré la dita pena de sis lliures me posave y que descans me sarie no anar ha fer” lo que manava el pubill. Ha sentit dir que l'endemà divendres Jaume Borràs, de Vallverd, “havia ajudat a posar dites forques y de altres no u sé perquè no u he demanat”. També ha sentit dir que el primer d'agost, dia de sant Pere i Sant Feliu, havien fet una crida a la plaça “uns que y eren arribats y que no la havia oida ningú per ser tota la gent fora, sinó fonch un pastor que se assertà trobar-se allens prop, y que se detingueren molt poch y amostraven portar molta pressa”.

Signa la deposició Antoni Balcells, de Valls, perquè Francesc Miró no sap escriure. Persevera.

El mateix dia i lloc, declara Pere Gassull, habitant al terme de Vallverd, de 25 anys. Un dijous, que li sembla que era 28 de juliol, es trobava a l'era del pubill Miquel, de Vallverd, quan hi féu cap el pubill Miró, batlle pel prior de Catalunya, i en nom de batlle va posar pena de 3 lliures a Jeroni Miquel,

el pubill Miquel, perquè l'endemà "hanàs ajudar per posar unes forques de fusta". A ell declarant no li va posar pena "y tinch per cert que u deixà de fer p(er) ser (el pubill Miró) mon fillastre", però té sabut que va posar pena a Jaume Borràs, Jaume Miret i Pere Duc. El mateix dijous, a la vesprada, mossèn Axameno, de Valls, procurador de Rafel de Biure, posà pena de 6 lliures a Jaume Borràs, Magí Miró i Pere Duc si obeïen el pubill Miró. L'endemà divendres tots van fer cas "de bona gana" a Axameno, excepte Jeroni Miquel i Jaume Borràs, i, segons ha sentir dir, Joan Miró. El dilluns després, primer d'agost, va veure sortir del Cogul i venir a la plaça de Vallverd "ab molt gran pressa que aportaven y en una hora que no y havie ningú en lo lloc, y arribats a dita plassa se digué que haurien publicada alguna crida, y se'n tornaren ab molt gran promptitut de dita plassa, que no y feren molta pols, y pretench que apenes y a ningú en lo lloch que sàpie perquè feren dita crida, sinó que murmuren la feren ab la pressa que tinch dit y ha hora que no y havie ningú".

Signa Antoni Balcells, de Valls, perquè Gassull no sap escriure. Persevera.

El mateix dia i lloc, declara Jaume Miret, pagès, de Vallverd, de 30 anys. El dijous 28 de juliol era a l'era del seu sogre Joan Miró, hi arribà Joan Miró, 'el Pubill', batlle pel prior, "aportant un bastó curt en la mà" i li va posar pena de 3 lliures si no "me trobàs perssonalment en lo lloch hahont havien fet caurer les forques per a posar-ni unes altres de fusta y que sols volie que fésem assistència". Va respondre que faria com els altres. La mateixa pena de 3 lliures va posar a Jeroni Miquel, Jaume Borràs i Pere Duc. Recorda molt bé que el mateix dia a la vesprada, a la mateix era hi va fer cap mossèn Axameno, procurador de Rafel de Biure, i va posar-li pena de 6 lliures si obeïa 'el Pubill' Miró, que no podia posar penes i menys en diner perquè no en tenia la jurisdicció "y que ere estat molt gran atraviment". L'endemà al matí "viu, encara que de lluny, que

alguns posaven dites forques" i li sembla que un era Jaume Borràs i un mosso del pubill, "y mon sogre Joan Miró digué que y ere estat emperò que no y havie ajudat, y és ver que Hierònim Miquel y és estat". Ha sentir a dir que el dilluns següent, "alguns fedrins del Cugul", en una hora que no hi havia ningú a Vallverd, havien arribat a la plaça i publicat una crida. Com que ningú la va poder escoltar, no sap de què anava. Se'n tornaren molt de pressa perquè "apenas de detengueren".

Signa Antoni Balcells, perquè ell no sap escriure. Persevera.

El mateix dia i lloc, declara Magí Miró, pagès, de Vallverd, de 29 anys. El pubill Miró, batlle pel prior, no li va posar pena de 3 lliures "de dret en dret, però en sa manera no dexà de fer-ho perquè me digué que tenie orde de posar pena de tres lliures ha tots los caps de casa per a que vinguessen ajudar a plantar unes forques de fusta". Ja havia posada la pena a Jaume Borràs, Pere Duc i Jaume Miret i anava a posar-la als altres. El mateix dia al vespre, a l'era, on també era al matí, va arribar mossèn Axameno, procurador del Biure, i li va posar pena de 6 lliures si obeïa l'ordre del pubill, perquè aquest no podia posar penes i havia fet un gran atreviment. Va respondre que de molt bona gana l'obeiria. Sap que ho han fet tots igual excepte Jaume Borràs i Joan Miró, i, segons ha sentir dir, Jeroni Miquel que "també hi fonch al posar de les barres de dites forques". El dilluns següent feren cap a la plaça de Vallverd alguns del Cogul, amb molta pressa i quan no hi havia ningú. Publicaren una crida, el contingut de la qual no sap perquè ningú la va escoltar.

Signa la declaració ell mateix i persevera.

Lletra H, núm. 7 (ratllat 6)

1385, juny, 22 (trasllat)

Crida publicada a la plaça de Vallverd per Lluísot Nin, missatger de les corts de Vallverd i Rocafort, en presència de Joan Llambart, Joan Bou i molst homes de dit lloc, en presència de mi Jaume Nin,

prevere i al present vicari i habitant a Rocafort.

Elvira de Vallverd i Montfalcó, castlana del castell i terme de Vallverd, fa saber que cap home ni dona de Vallverd "sie gosat pendre palla ne llenya de pallés ne bosch de ningun hom habitant" al terme de Vallverd, sota pena de 20 sous de dia i 30 de nit. Que ningú prengui ni robi hortalisses dels hortets de prop el torrent de la font, sota pena de 10 sous de dia i 20 de nit "o estar al affront en la plaça ab lo que serà trobat e hauran robat". Que ningú sense llicència de la castlana tingui bestiar de "cabrall" al terme, sota pena de 10 sous. Que ningú pugui jugar amagadament ni palesa a ningun joc, ni al palet descobert, ni a cartes, sense llicència, en pena de 10 sous. Que ningú pugui treure grans de l'era fins que el batlle de la castlana no hagi pres el delme, i el rector o vicari la "promea" (primícia), en pena de 20 sous i altres penes a arbitri de dita castlana. **"E guar-se qui guardar-se voldrà, que bon sguart ni misericòrdia no haurà"**.

1385, agost, 4 (trasllat)

Joan Llobera, habitant a Vallverd, presta graciosament sagrament i homenatge en poder de l'honorat Francesc Miró, lloctinent de batlle per la castlana de Vallverd, tocat de boca i de mans, "que no exirà de casa sua sots virtut del sagrament y homenatge per ell prestat", en pena de 25 lliures per a la cort, "fins per lo balle sie soltat lo dit sagrament, e si contrafeya que sie tingut per bar e per traydor, segons estil e costum de Cathalunya".

1385, agost, 11 (trasllat)

Berenguer Andreu, de Rocafort, compareix davant el lloctinent de batlle Francesc Miró, i confessa deure a Arnau Verdaguer 22 florins d'or d'Aragó per raó d'una mula pèl negre. Com que li han llevat per revocació del precari "no entén estar obligat com pretén dit Arnau a pagar-li aquella ni aclarir ses qüestions, sinó que so aclarisque, e per ço fa la pnt. resposta".

Joan Falquer, prevere i rector de Rocafort, autentica els documents, custodiats a les escriptories

de l'església parroquial i pertocants la cort del batlle dels llocs de Rocafort i Vallverd. A instància de Rafel de Biure, ha demanat el certificat Francesc de Torma i Liori, vicari general de l'arquebisbat de Tarragona. 1413, abril, 14, Biure (trasllat)

Trasllat fet el 16 de setembre de 1611 per Antoni Contijoc, prevere i vicari de Biure, notari de dit lloc per fra Magí Escardó, prior de l'església de Biure. Ho havia manat Francesc de Torma i de Liori, vicari general de Tarragona.

És el testament del donzell Bernat de Biure, habitant a Biure. Escull marmessors al prior de Biure i la seva muller Elionor. 1.500 sous per l'ànima, 20 sous per a l'obra de l'església, 5 sous per a la lluminària, 20 sous per al prior de l'església, 25 sous per a Eliscen, muller d'en Copons, 100 sous per a Berenguer Copons, de les Piles, 1.000 sous per a la muller, també l'usdefruit. Deixes per a les tres filles, Elfa, Aldonça i Antònia, i els dos fills, Bernat i Ramon Berenguer, que queda hereu universal. Els tutors seran Berenguer Copons, de les Piles, i la seva muller, Elionor. Testimonis: Joan Malet, Egidi Pontarró, Berenguer Llorac, Bernat Sanou, Guillem Avella, Pere Pontarró, Pere Ballester i Joan Malbec, tots de Biure.

Relació de fets "*ad civilem plenum*".

P(rim)o. Any 1197, gener. Aprovació feta per Guillem d'Aguiló i Bernat de Fillol del castell de Vallverd i el seus termes. És donat i concedit amb establiments, signatura, dominicatura, joves, tragins, guaites, batudes, forn, plaça, quèsties, dècimes, cugucies i intestats. La meitat per a de Conques per 600 sous barcelonesos.

Secundo. Any 1284, febrer. Donació de Guillem de Vallverd al seu fill Guillem, en temps de núpcies, del castell de Vallverd amb els seus homes, dones i termes, i els rèdits i drets generals.

Tertio. 1284, febrer. Àpoca de 340 morabatins rebuts per Guillem de Vallverd, fill de Guillem, castlà de Vallverd, en favor d'Elvira, la seva muller, filla de Bernat de Banyuls, per raó del dot a Guillem promès.

I de 160 morabatins per augment o donació *propter nuptias* donats per Guillem a Elvira amb hipoteca de la castlania de Vallverd. Hi obliga el castell, els homes i les dones.

Quarto. 1387, agost, 10. Donació feta per Elvira de Vallverd, muller en terceres núpcies d'Arnau de Verdú, a Bernat de Biure de la castlania i feu de Vallverd, amb rendes, entrades, sortides i drets universals. Ho tenia pel prior de Catalunya i ho va fer amb decret del prior.

Quinto. 1418, desembre, 18. Venda de la castlania i feu de Vallverd feta per Elionor, muller de Bernat de Biure, tutora i curadora de Ramon Berenguer de Biure, fill i hereu de Bernat, a Berenguer de Biure, amb decret del prior, i de tots els drets. El 20 de desembre de 1418, el prior de Catalunya, Wifred de Canadal, fa la investidura del feu a Berenguer de Biure.

Sexto. L'enquesta rebuda contra Joana, muller de Bernat Bartomeu, i del seu fill i altres de Vallverd, "per aver esgavellat un cup y aportat fora de la senyoria". La rebé Rius, "instant p(er) los jurats".

Conté manlleuta feta de la persona de la dita Coloma (dalt ratllat i Joana) amb sagrament i homenatge de comparèixer davant el batlle sempre que fos demanada, sota pena de 25 lliures.

A 28 de novembre de 1479, instant els jurats, va ser manat a la muller de Bernat Bartomeu per Francesc de Biure, castlà de Vallverd, sota pena de 10 lliures, que dins de dos dies tornés el cup que de nit havia pres de Vallverd a Sarral, i el manament el féu fer el batlle Llorenç Miró.

Un altre manament a la Joana perquè tornés el cup a Vallverd sota pena de 20 lliures.

El mateix dia fou feta execució pel batlle, instant els jurats i de manament de Francesc de Biure, castlà, en tres mitgeres de forment en la casa de Joana, les quals acomanà dita Joana v u da, la qual les prengué en pura comanda amb promesa de restituir-les.

Septimo. Una enquesta començada el 22 d'agost de 1495 per Joan de Biure, castlà de Vallverd, contra Antoni Verdaguer, del lloc, "**per aver pegat ab la**

forca en lo cap, trencat la forca en lo colp (i) aver-lo llansat en terra" a Arnau Verdaguer, batlle del castlà, quan exercia l'ofici de batlle. Nota que en la recepció de l'enquesta es fa esment del batlle del prior, i com el segon testimoni el prenen el batlle del rei i del castlà.

Conté imposició de pena de 25 lliures, alçament i continuació de so contra Antoni Verdaguer pel batlle, "seguint-lo fins fou fora del terme, al qual balle seguí la gent". Conté inventari dels béns d'Antoni Verdaguer, els quals foren encomanats a la seva muller, que va prometre restituir-los sempre i tota hora que el castlà ho manés. La requesta és de 27 d'agost.

Conté una crida feta per Maria de Biure, tenint la castlania pel seu dot i "dret (o sigui, per tenuta)," publicada en la plaça de Vallverd pel nunci i corredor públic a 26 d'agost. Antoni Verdaguer era citat a comparèixer en el termini de deu dies davant i en poder del batlle de la castlana "y de allí no-s passessa sens lisència demanada y obtinguda". En un manament de 6 de setembre s'acusa de contumcia de Verdaguer. Als 28 de setembre, en una altra crida, publicada a la plaça de Vallverd, la castlana bandejà en Verdaguer del lloc i terme de Vallverd i que ningú li donés favor ni ajut, ans s'havia de perseguir i prendre'l.

Conté una apel·lació contra els procediments interposada per la muller d'Antoni Verdaguer, "appellant per al prior". Hi ha resposta del castlà.

Unes lletres subsidiàries, de 17 de novembre de 1495, per al batlle de Sarral perquè mani a la muller de Verdaguer tornar els béns a Vallverd com havia promès en l'acte de concòrdia.

I la sentència, de 20 de setembre de 1496, en la qual, de consell del seu assessor, el castlà aplica i incorpora a la castlania tots els béns d'Antoni Verdaguer, "ab servatió de dret de poder esser oit".

Octavo. Una enquesta rebuda pel batlle del castlà a 30 de juliol de 1530 sobre unes bastonades pegades al pastor Antoni Garau al terme de Vallverd "ab les quals lo maltractaren molt pegant-li per la esquena, brasos y cames, de tal manera que no

podia mourer lo un bras y tingué la cama molt gastada, y lo trobaren com ha mort y perduda la paraula cerca de mitja hora y lo se'n aportaren en una escala". Conté una crida publicada en la mateixa data pel batlle pel castlà a la plaça de Vallverd en la qual era citat Mateu Papiol, de Rodonyà, perquè comparegués personalment. I una altra crida en la qual, en no haver comparegut, Papiol era bandejat del lloc i terme, i es manava que ningú li donés menjar, ni recapte, ni consell, ni ajut, "ans si'l veuran metan so de via fos e seguesquen aquell a fi que vinga en mà de dit balle del caslà".

Nono. Una enquesta rebuda per Joan Miró, batlle del castlà, sobre unes bastonades pegades a un fill d'en Miquel, de Vallverd, per Antoni Aldebert, de Montbrió (de la Marca). Sentència amb condemna de desterrament per temps de dos anys. Donada a la plaça de Vallverd el 19 d'agost de 1595.

Decimo. Una enquesta rebuda pel batlle del castlà contra Joan Mateu, del Cogul, i Joan Miró, de Vallverd, "per ésser anat dit Mateu a la plasa" de Vallverd "avenhi ballades ab un pedrenyal armat de roda y canó, y tengut males rahons y mogut avalot y encarat lo pedrenyal." Fou començada a 26 d'agost de 1598. Sentència contra ells proferida a 6 de juliol (sic) de 1598".

Undecimo. Una enquesta iniciada a 17 d'octubre de 1579, de manament del castlà, contra els que al lloc i terme de Vallverd "avian jugat los jochs prohibits". Conté prova de la prohibició dels jocs. I també una sentència o declaració, de 23 d'octubre de 1579, contra els contrafaents que van incidir en les penes contingudes a les crides. I una altra condemna l'endemà.

Duodecimo. Una enquesta rebuda pel castlà el 17 d'octubre de 1579 contra Pere Conillera, de Vallverd, "per aver pegat una bofetada a la muller de Joan Miró dins de sa casa" a Vallverd. Conté diversos procediments fets pel castlà des de 1440 en prova de jurisdicció. I també sentència per la qual Pere Conillera fou condemnat a estar 25 dies

en la presó de Vallespinosa o pagar 20 lliures i les despeses processals.

Decimotertio. Un acte de sacrament i homenatge prestat en mà del batlle del castlà a 16 de novembre de 1483 per Salvador Oller, amb promesa que sempre que serà requerit es posarà en son poder en el termini de sis dies. Això és al registre de Rocafort.

Decimoquarto. Un acte de pau i treva firmat en poder del batlle del castlà el 16 de novembre de 1483 per Salvador Oller, d'una part, i Antoni Verdaguier, Bartomeu Miró i Guim Esteve, d'altra. També a Rocafort.

Notes

- 1.- Aprofitem l'avinentesa per fer constar la nostra perplexitat pel fet que no se'ns va permetre obtenir-ne còpia particular a través de càmera fotogràfica digital, opció que ens hagués estalviat dos mesos de temps i 70 euros. Argüen els funcionaris d'aquell arxiu (val a dir, d'una manera exquisidament correcta, educada i professional) que el procediment fotogràfic danyava el paper antic per causa del flash que disparava la càmera, i de res no va servir comprometre'ns a fer les fotografies al costat d'una finestra on la llum natural del Sol fes innecessària l'aplicació del flash. Així, doncs, els documents de que vam demanar còpia van haver de passar per la màquina escanejadora, aixafats sota d'una bandeja tancada que els pressionava severament sobre d'un vidre perquè no es moguessin quan un pal lluminós, a tocar de vidre, els resseguia lentament. Això es veu que no danyava gens el document i a la nit vam poder dormir tranquils, sabent que amb l'escaneig aquella documentació s'havia pogut preservar, ja que, pel que sembla, si arribem a sotmetre-la a ser bàrbarament fotografiada, amb o sense flash, l'haguéssim desintegrada o carbonitzada, irremeiablement. Calgiada o no, però si mig finiquitada va quedar la nostra cartera (en aquella època es pagava tot al comptat) per unes tarifes de reproducció no abusives, sinó el següent. La presa de pèl va esdevenir pregona quan vam comprovar la ínfima qualitat de les còpies reproduïdes en paper. Han passat una quinzena d'anys i, actualment, pocs són els arxius que prohibeixen la còpia de documentació per fotografia de càmera o de mòbil, però aquests pocs són, curiosament, els que mantenen un departament o oficina autònoma per tramitar les reproduccions (i seguir, així, vivint del *cuanto* a expenses dels usuaris).
- 2.- GUAL, 2003 i GUAL, 2007.
- 3.- Això és: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), *Patrimonial*, sèrie III, lligall 20-B.

- 4.- Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), *Sant Joan*, Armari 13 (referències citades per MARBÀ-TORRES, 1994).
- 5.- El bandolerisme català d'època alt moderna és un dels temes que més a inquietat a l'estampa. Són nombrosos els llibres i articles que se n'han publicat, de manera que aquí ens limitem a citar-ne els principals. Encetà la qüestió REGLÀ, 1966 i li va agafar el relleu el professor universitari gironí Xavier Torres, fins i a tant, que el seu nom ha esdevingut vinculat al tema bandoler en la historiografia catalana: TORRES, 1991, TORRES, 1993a, TORRES, 1993b, TORRES, 1995, TORRES, 2008, etcètera. Torres s'ha centrat en el territori vigatà i la Vall de Torelló, però el Camp de Tarragona i la Conca de Barberà l'ha treballat més el professor de la Universitat de Barcelona Dr. Valentí Gual: GUAL-CATALÀ, 1985; GUAL, 1999a; GUAL, 1999b; GUAL, 2005; GUAL, 2009, BUYREU-GUAL, 2012, etcètera. Cal esmentar l'obra més recent sobre Morells i Voltors, a càrrec d'ALONSO-CAÑABATE, 2021. A Tortosa i les Terres de l'Ebre: ROVIRA, 1996, 312-315; MUÑOZ, 2005; QUEROL, 2005; MUÑOZ, 2011; QUEROL, 2011, etcètera.
- 6.- TORRES, 1991, 79-80; MUÑOZ, 2005; CODINA, 1993, 59 i ss.
- 7.- SERRA, 1997, 16.
- 8.- CODINA, 1993, 7.
- 9.- BUYREU-GUAL, 2012, 168.
- 10.- SERRA, 1997, 16.
- 11.- ELLIOTT, 1989, 58 i ss.
- 12.- On no poques vegades tenia a veure amb la reputació d'una dama. TORRES, 1991, 80-81.
- 13.- SALES, 1989, 64-65.
- 14.- TORRES, 1991, 81.
- 15.- Vegeu GÜELL, 2009a.
- 16.- Una de les millors obres que reflexa aquest estat de conflictivitat social és la d'OLIVARES, 2000.
- 17.- TORRES, 1991, 65 i ss. La relació de quadrilles a la p.51. Aquest autor en situa geogràficament fins a trenta-set.
- 18.- TORRES, 1993b i TORRES, 2008. N'encetà els orígens SALES, 1984, 11-101.
- 19.- ALONSO-CAÑABATE, 2021; TORRES, 1991, 72 i 93-94; SALES, 1989, 41-44; MUÑOZ, 2011; SERRA, 1997; TORRES, 1995, 73; QUEROL, 2005; BUYREU-GUAL, 2012, 169-171 i ROVIRA, 1996, 313-315.
- 20.- TORRES, 1991, 68 i ss. i 93; SALES, 1989, 40 i ss., i BUYREU-GUAL, 2012, 166.
- 21.- ELLIOTT, 1989, 67.
- 22.- RECASENS, 1998, 268.
- 23.- TORRES, 1993, 227. Aquest autor s'ha basat en la relació de jurisdiccions que llistà Lluís de Peguera el 1632 (*Pràctica, forma y estil de celebrar corts...*). Vegeu, igualment, ELLIOTT, 1989, 90-91 i SALES, 1989, 155-156.
- 24.- PALOS, 1994, 264 n.3, 266-267 i 276.
- 25.- SALES, 1989, 150-151 i BUYREU-GUAL, 2012, 174.
- 26.- GUAL, 2003, 5-6 i BUYREU-GUAL, 2012, 175.
- 27.- FORT, 1972; ESCOLA-ROVIRA, 1990, 42-43; OLIVÉ-PORTA, 1990, GUAL, 1993, II, 293-295 i BALDOR, 1999.
- 28.- Per a aquest apartat seguim a GUAL, 1993, II, 289-291 i GUAL, 1996, 79-82, que pot complementar-se amb FERRO, 1987, 139 i ss., SALES, 1989, 153-180 i ROVIRA, 2009, 73-74.
- 29.- FERRO, 1987, 327 i ss.
- 30.- FERRO, 1987, 144.
- 31.- BUYREU-GUAL, 2012, 175-176.
- 32.- Vegeu els orígens d'aquesta institució i la seva evolució comparativa amb la dels veguers a LALINDE, 1966.
- 33.- GUAL, 1993, II, 290 i ROVIRA, 2009, 74. Vegeu, igualment FERRO, 1987, 148.
- 34.- BUYREU-GUAL, 2012, 175.
- 35.- FONT, 1975, 276-277.
- 36.- FONT, 1975, 278 n.20.
- 37.- Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT), parròquia de Santa Maria de la Catedral de Tarragona, bateigs-confirmacions-matrimonis, I, 1566-1577, bateigs (sig. s/capsa,, núm. 1), f. 20. En el primer foli d'aquest volum consta el bateig del seu germà Nofre-Joan, el 1566, que no degué superar la infantesa. Els trets biogràfics de Rafel de Biure són a: GÜELL, 2007b i GÜELL, 2011, 317-326.
- 38.- GÜELL, 2007a, 274-275 i GÜELL, 2011, 312.
- 39.- En un dels processos que presentem, corresponent a març de 1614, es deia que Rafel de Biure residia a Barcelona.
- 40.- GÜELL, 2020, 172-177. Altres genealogies publicades sobre el llinatge Biure a: CARBONELL, 2002, 65; ROVIRA, 2003a, 28; GÜELL, 2007b, 81 i GÜELL, 2011, 292 i 669.
- 41.- Seguim a: CARBONELL, 2002, 36 i ss.; GÜELL, 2011, 290-291.
- 42.- Hem d'agrair al Sr. Josep Maria Recasens i Comas (+), pare de la historiografia de Tarragona, l'amabilitat i desinterès amb què ens facilità, en el seu dia, les seves notes sobre el testament i l'inventari *post-mortem* de Melcior de Biure, de 27 de juny de 1595 Arxiu Històric de Tarragona (AHT, *Protocols notarials de Tarragona*, notari Bernat Gendre, 1542-1608, reg. 87, f. 37).
- 43.- ROVIRA, 2003a, 27.
- 44.- CARBONELL, 2002, 39.
- 45.- GÜELL, 2007b, 55-56 i 87.
- 46.- ELLIOTT, 1989, 67.
- 47.- GÜELL, 2007b, 80.
- 48.- GÜELL, 2007b, 60-62; GÜELL, 2011, 318-319 i ACA, *Consell d'Aragó*, llig. 279.
- 49.- Vegeu SANABRE, 1956, 249, 402, 433 o 451; AZNAR, 2006, 240-241 i AZNAR, 2010.
- 50.- RECASENS, 1998, 375-376.
- 51.- BARBA-FELIU-GÜELL, 1993.
- 52.- Seguim: BARBA-FELIU-GÜELL, 1993, I, 550; RECASENS, 1998, 251-252 i 311; ROVIRA, 2003b, 13-14; GÜELL, 2007b, 68-69; GÜELL, 2011, 321-322.
- 53.- AHCB, *Patrimonial*, III, 20B.
- 54.- TORRES, 2007, 121-123; GÜELL, 2007b, 77-79 i GÜELL, 2011, 288-289.
- 55.- TORRES, 1993, 32.
- 56.- PUJADES, 1976, IV, 113. També: CATALÀ, 1988, 116 n.5, SERRANO, 1988, 215-216, GÜELL, 2007b, 72-74, SIMON, 2008, 124 i GÜELL, 2011, 323-325. Queda clar al text que allò que detonà l'ira dels agramuntins fou el fet que Biure

- requisés o pignorés el bestiar entrat fraudulentament als seus dominis, no pas haver-lo mort, com asseguren A. Serrano i A. Simon.
- 57.- ZUDAIRE, 1963, 63 i CATALÀ, 1994, 58, que el segueix.
- 58.- L'episodi de Preixens i el procés d'adquisició del senyoriu per part de Rafel de Biure estan detalladament explicat a GÜELL, 2011, 322-326.
- 59.- Seguim a FONT, 1975, 269, 271, 273 i ss.
- 60.- A Pere Català li abellí especular que aquests Conques procedien de la família comtal de Pallars Jussà. Afegeix en aquesta concessió d'Alfons I la jurisdicció civil i la criminal (mer i mixt imperi). CATALÀ, 1973, 274-275.
- 61.- FONT, 1975, 275.
- 62.- MIRET, 1910, 277. El 1293, a més, els la cedí com a penyora fins que pogué liquidar els 800 morabatins del deute d'un dot.
- 63.- MIRET, 1910, 278-279; CATALÀ, 1973, 275-276; FONT, 1975, 277 i CARBONELL, 2002, 31-32 n.49.
- 64.- CATALÀ, 1973, 275 i CARBONELL, 2002, 31.
- 65.- Fou P. Català qui en donà la successió Biure amb major precisió, consultant Antoni Palau i Dulcet (PALAU, 1932, 83-84), qui segurament hauria tingut accés a la documentació judicial dels advocats de Biure. CATALÀ, 1973, 276-277, n.14 i 15. Aquesta successió es pot visualitzar millor tenint al davant la genealogia de la família Biure (GÜELL, 2020, 176-177).
- 66.- FERRO, 1987, 139 i n. 9.
- 67.- FONT, 1975, 278.
- 68.- TORRES, 1991, 82-83.
- 69.- De fet, l'obra que hi entra de ple ha estat la de MARBÀ-TORRES, 1994. Les que l'han precedit són meres síntesis, amb algunes aportacions contextuais (CARBONELL, 2002, 41; GÜELL, 2007b, 66-67 i GÜELL, 2011, 296-298). L'assalt a Vallespinosa per la quadrilla de Miquel Morell, a: SOLER, 1909, 147-165 i 398-407; SALVANS, 1993, 117-118 i CATALÀ, 1994, 56-58.
- 70.- MARBÀ-TORRES, 1993, 379.
- 71.- MARBÀ-TORRES, 1993, 378.
- 72.- És possible que es tractés de l'Antoni-Joan Navarro, pare del benifalletenc Pere-Pau Navarro, lleial procurador dels Margarit des de 1635, o d'un parent seu. Vegeu GÜELL, 2011, 284-285.
- 73.- GÜELL, 2011, 297-298.
- 74.- MORALES, 1983, 600. Company de privilegi va resultar ser, en aquella ocasió, el que seria dotze anys més tard un dels seus oponents nyerros, Miquel de Calders, senyor de Segur.
- 75.- Vegeu, BOSCH, 1628, 327 i 330-336; FERRO, 1987, 138, 194 i 325, i ROVIRA, 2009, 49.
- 76.- GÜELL, 2011, 30-310.
- 77.- Com ja havia fet el seu quadravi Galceran de Biure de Castellví, en manar posar al cep Guillem Miró, inculpat de furts i robatoris. Miró va estar encostellat des del 15 de juliol fins al 27 d'agost de 1444 (procés núm. 1).
- 78.- SALES, 1989, 152-153.
- 79.- AHCB, *Patrimonial*, III, 20B. El document ha estat objecte d'un breu article i transcrit a: GÜELL, 2009b, 3-4.
- 80.- "en la casa d'en Jaume Verdager, del p[rese]nt lloch [...] en la casa de la vila aont se an acostumat y se acostumen a tenir los consells y ajusts del dit lloch", deia el procurador fiscal del castlà. Però un dels declarants, Francesc Miró, assegurava que el consell local s'acostumava a celebrar en una sala dita la botiga de la vila, convocats pel batlle del Prior santjoanista.....
- 81.- Sobre les *unions*, vegeu: FERRO, 1987, 77-81; TORRES, 1991, 159 i ss.; ALMAZÁN, 1993; SERRANO, 1994, 68-78; RECASENS, 1998, 232-235; ROVIRA, 2005 i TORRES, 2007, 99-106.
- 82.- "no per ço dexten de tenir alguna culpa los dits jurats y particulars en ser-se juntats en la casa de dit Jaume Verdager, com ha cert que en lo dit lloch no sie lícit als hòmens de Vallvert juntar-se ni congregarse en forma de consell ni promània alguna sense manament y personal assistència del batlle o sosbatlle que V[ostra] M[ercè] té en lo present lloch y terme per lo exercisi de la jurisdicció civil i mixt imperi".
- 83.- Vegeu: BROCA, 1909-1910, 502-504; MOLAS, 1996, 67 i 115-116; MONTAGUT, 1998 i GÜELL, 2018.
- 84.- "meritis presentis inquisitionis attentis, providet quod dicti Anthonius Foguet et T. Castera, nuntius curiae loci de Barbera, **capiantur et carceribus** castris loci de Vallver mancipetur et ibi detineantur". O sigui, "en mèrits de la present enquesta, proveim per als dits Antoni Foguet i 'tal' Castera, nunci de Barberà, captura i empresonament al castell de Valverd....".
- 85.- Vegeu GUAL, 1987, 126.
- 86.- Vegeu GUAL, 1987, 70-71. Sobre el terme del Cogul i la família Mateu (que el 1717 en van comprar la castllania), vegeu: NAVARRO-SABATÉ, 1994 i QUIJADA, 2016, 79 i ss.
- 87.- GÜELL, 2007b, 62-64.
- 88.- TORRES, 1995.
- 89.- GÜELL, 2011, 284-285, 287 i 274.
- 90.- GÜELL, 2011, 350-351.
- 91.- MARBÀ-TORRES, 1993, 376, n.1.
- 92.- Vegeu GÜELL, 2011, 343 i ss.
- 93.- CATALÀ, 1973, 274 i 276.
- 94.- De fet, Pere Borràs fou mort el 29 d'agost de 1592 i l'oficial va prendre el cos cap a Vila-rodona sense voler donar-lo als de Vallverd (AHAT, parròquia de Sant Salvador de Rocafort de Queralt, òbits, 1561-1639, capsa 4, número 56, pdf. 94). Joan Miró, dit 'el pubill', batlle pel Prior, va morir a la presó de Barcelona, després d'haver rebut els sagraments, segons certifica el vicari perpetu de la parroquial dels Sants Just i Pastor de Barcelona. El 25 de gener del 1614 fou enterrat a l'església de Vallverd, al fossar dels seus, junt a la porta. El 30 de gener del 1614, Gassó, de Montmaneu, el seu padrastru, va dotar l'ànima en 30 sous. A la novena i cap d'any, el 5 de febrer, hi assistiren 24 capellans. Van donar dinar i 5 sous a cada capellà (AHAT, parròquia de Sant Salvador de Rocafort de Queralt, òbits, 1561-1639, capsa 4, número 56, pdf. 146-147).